

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

magisterské kombinované studium
2011 – 2013

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Lukáš Schwarz

**Měnová reforma v ČSR v roce 1953 jako nástroj řízení
ekonomických procesů v zemi**

Praha 2013

Vedoucí diplomové práce:
PhDr. Jiří Noha, Ph.D.

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Master Combined Studies
2011 - 2013

DIPLOMA THESIS

Lukáš Schwarz

**Monetary reform in Czechoslovakia in 1953 as a management
tool of economic processes in the country**

Prague 2013

The diplomaThesis Work Supervisor:
PhDr. Jiří Noha, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze, dne 28. 3. 2013

Lukáš Schwarz

Poděkování

Chtěl bych poděkovat svému vedoucímu diplomové práce PhDr. Jiřímu Nohovi, Ph.D. za odborné vedení, jeho cenné rady a připomínky, které mi pomáhaly při zpracování této práce.

Anotace

Diplomová práce se zabývá měnovou reformou v roce 1953 s přihlédnutím k podobným reformám v roce 1919 a v roce 1945. Naznačuje její přípravu a klade důraz na průběh s pohledem a ekonomickou a sociální stránku věci. Jasně poukazuje na důsledky měnové reformy, jakožto významného nástroje odtržení Československé ekonomiky od měnových politik západních zemí. Diplomová práce vychází z hypotézy a paradigmat, že se reforma stala nástrojem k řešení vážných ekonomických problémů. Zaměřuje se na dopady reformy na obyvatelstvo, které bylo pod značnými represemi, zvláště poté co se informace o chystané reformě začaly objevovat mezi veřejností. Konečně upozorňuje na fakt, že bylo Československo vyloučeno z MMF za nesplnění závazků vůči fondu.

Klíčové pojmy

Alois Rašín, dopad na obyvatelstvo, kolkování bankovek, měnová reforma v roce 1919, měnová reforma v roce 1945, měnová reforma v roce 1953, Rakousko-Uherská minulost, reakce obyvatelstva, socialistické hospodářství 1948-1953, státní dluh, ukončení členství v MMF

Annotation

This thesis deals with the monetary reform in 1953 with regard to similar reforms in 1919 and 1945. Indicates its preparation, and puts emphasis on the course with a look and the economic and social aspects. Clearly shows the effects of monetary reform as an important tool secession Czechoslovak economy from monetary policies of Western countries. This thesis is based on assumptions and paradigms that reform has become a tool to deal with serious economic problems. It focuses on the impact of the reform on the population that has been under considerable repression, especially after the information began to appear among the public. Finally, attention to the fact that Czechoslovakia was excluded from IMF to default to the Fund.

Key words

Alois Rašín, the impact on the population, label of banknotes, currency reform in 1919, the currency reform in 1945, currency reform in 1953, the Austro-Hungarian past, reaction of the population, socialist economy 1948-1953, termination of membership in the IMF

OBSAH

ÚVOD	8
1 RAKOUSKO - UHERSKÁ MINULOST	10
1.1 Politické prostředí.....	10
1.2 Veřejné finance v Čechách, zemské rozpočty	12
1.3 Finanční a měnové dědictví po habsburské monarchii.....	16
1.4 První představy o československé měně	17
1.4.1 Rašínovo řešení	18
1.4.2 Osobnost Aloise Rašína	20
2 MĚNOVÁ REFORMA V ROCE 1919	22
2.1 Provedení reformy	24
2.2 Státovkový dluh	28
2.3 Dávka z majetku a z přírůstků na majetku	28
2.4 Zhodnocení výsledku reformy.....	32
3 MĚNOVÁ REFORMA V ROCE 1945	33
Prioritním úkolem první československé vlády po skončení války bylo obnovit rozvrácené hospodářství a dát mu spolehlivý základ novým uspořádáním peněžních poměrů.	33
3.1 Náprava rozvrácených peněžních poměrů. Dočasná správa Národní banky československé.....	33
3.2 Sjednocení peněžního oběhu	34
3.3 Koncepce měnové reformy.....	35
3.4 Zhodnocení a další vývoj.....	38
3.5 Vázané vklady a likvidační fond měnový	38
4 MĚNOVÁ REFORMA V ROCE 1953	41
4.1 Vývoj měny po únoru 1948.....	41
4.1.1 Soukromý sektor vs. stát	42
4.1.2 Ekonomická rovina	44
4.1.3 Sociální rovina	46
4.1.4 Politická rovina	46
4.2 Motivy měnové reformy	48
4.2.1 Omezení poptávky	49
4.2.2 Vrchol stalinismu	50
4.3 Zahraniční obchod	52
4.4 Měnová politika	55
4.4.1 Očekávání peněžní reformy	56
4.5 Konec členství ČSR v IMF.....	68
4.6 Reakce obyvatelstva na měnovou reformu.....	70
ZÁVĚR	76
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	78
SEZNAM TABULEK	84
SEZNAM PŘÍLOH	85

ÚVOD

Úkolem diplomové práce je systematicky zmapovat, zhodnotit a porovnat československé měnové reformy - reformu roku 1919 vytvářející samostatnou československou měnu v nově vzniklém československém státu, dále reformu roku 1945 obnovující Československou korunu po válečném rozvratu a komunistickou reformu z roku 1953.

Důležitá poznámka na začátek: Rašínova reforma v roce 1919 je někdy nazývána jen „měnovou odlukou“ a opatření v roce 1953 „peněžní reformou“. Měnová reforma bývá často definována výčtem splněných podmínek a to jako zásadní úprava národního měnového systému, která zahrnuje název peněžní jednotky, její druhy a strukturu, vztah k cenným kovům, měřítko cen a s ním spojenou měnovou paritu a měnový kurz, jakož i pravidla emise a oběhu peněz, přičemž měnová reforma musí postihovat všechny tyto stánky měny. Méně pozitivistické pojetí za měnovou reformu považuje nápravu (tj. reformu), kdy se „mění celý peněžní systém státu poté, co došlo k takovému jeho rozvratu a k takovému propadu kupní síly peněžní jednotky, že nelze přejít k úspěšné nové měnové politice, aniž by se rozvrácený peněžní systém nenahradil novým, a to i za cenu úplného nebo jen částečného obětování dosavadních peněžních rezerv obyvatelstva“. Z textu práce bude patrné, že „měnovou odlukou“ roku 1919 a „peněžní reformou“ roku 1945 lze považovat za měnové reformy ve smyslu druhého pojetí a s lehké přivřeným jedním okem i ve smyslu prvního pojetí. Ale zpět k diplomové práci. Záměr komparace se odráží v rozčlenění každé ze předmětných reform do čtyř částí, které mají různé cíle:

Úkolem části „Hospodářsko-politické poměry“ je charakterizovat významné rysy hospodářské a politické situace předcházející každé reformě, především příčiny vývoje ústího v nutnost provedení měnové reformy a podstatu nezdravého monetárního i širšího hospodářského vývoje.

Další díl práce „Koncepce měnové reformy“ by měla podhalit ideové a ekonomicko-teoretické zázemí reformy, spory o něj a jeho zasazení do dobových

souvislostí, zejména by měla sledovat cestu k vytvoření konečného programu reformy.

Hlavní část „Vlastní průběh reformy“ si klade za cíl pečlivě vylíčit vlastní provedení reformy, její organizaci a zvláště pak použití jednotlivých instrumentů hospodářské politiky i dalších souvisejících opatření, včetně jejich bezprostředních dopadů.

Cílem poslední části „Zhodnocení“ je popsat efekty reformy a následující měnový vývoj, dále pak porovnat výslednou realitu s plánem a objasnit důvody vzniklé diskrepance a zmínit ekonomické a sociální dopady. Práce završují dílčí komparace jednotlivých rozměrů měnových reforem vyústující v globální shrnutí. Veškeré uvedené informace by měly pomoci kompaktně zobrazit každou měnovou reformu, tím že objasní kořeny a příčiny nebo důsledky všech klíčových událostí a myšlenek anebo sloužit jako podklad pro komparaci všech reforem. Samotný text bude klasicky členěn a strukturován, zvýraznění by mělo napomoci orientaci v textu. Autorovým předsevzetím je uvádět ve vlastním textu efektivní minimum různých numerických údajů – peněžních hodnot, historických dat, zákonů atd. a v nutných případech používat tabulky shrnující to nejpodstatnější.

1 RAKOUSKO - UHERSKÁ MINULOST

Silné centralizační postoje a zájmy rakousko-uherské monarchie na počátku 20. století nedovolily prosazování politických, hospodářských a kulturních zájmů českého národa. Neústupný habsburský režim, hájící centralistickou politiku, mařil veškeré snahy českých politických představitelů dosáhnout reformy ústavy, která by českým zemím zaručovala stejné postavení, jaké měla uherská část monarchie po narovnání od roku 1867.

1.1 Politické prostředí

Platná ústava nedovolovala českým politikům se výrazněji projevit a dosáhnout významnějších politických úspěchů v poslanecké sněmovně říšské rady. Významnou, negativní roli v tomto směru sehrávaly také silné germanizační tendence německé menšiny v Čechách. Pro zmíněnou dobu bylo charakteristické, že politické požadavky českého národa se redukovaly pouze na vlastenecké projevy v oblasti literatury, hudby a výtvarného umění.

Od počátku 19. století se stále více u národů, které tvořily habsburskou monarchii, vyhrocovaly vztahy k vládnímu centru při úsilí o dosažení náležitého „spravedlivého“ podílu na politické moci v rozhodování o záležitostech veřejných, při úsilí, které se postupně stávalo bojem o uplatnění historického státního práva národů monarchie. Celé 19. století bylo poznamenáno decentralizačními tendencemi, které „rozpletávaly“ vídeňský centralismus monarchie, ať už vyúst'ovaly do otevřených střetů v Itálii, na Balkáně a v Polsku či do stále napjatějších vztahů centra k českým a maďarským zájmům.

Tento politický vývoj se nemohl neodrazit i v praktické peněžní a finanční politice vládního centra. Poznamenal i přístup centrální banky k českým hospodářským potřebám a zájmům. Průmyslové výrobě rakouské části monarchie se české země podílely ze 70 až 75 %. Český průmysl získával vedoucí postavení v celé monarchii modernizací své struktury, zejména vznikáním nových oborů ve strojírenském, chemickém, textilním a potravinářském odvětví. Tomu však ani zdaleka neodpovídala

úvěrová politika Rakousko-Uherské banky, když v jejím německém vedení rakouské části generální rady se projevovala vůči českým národním zájmům, vůči českým bankám a velkým průmyslovým podnikům nesporná zášť, vyhrocená tehdy ostrými jazykovými, národnostními, ale později i konkurenčními výrobními a obchodními střety. Diskriminace českých hospodářských zájmů se plně prosazovala také v řízení peněžního oběhu a v organizaci a v aktivitách centrálního bankovníctví.

Představitelé českého peněžnictví a vůbec českého hospodářství byli velmi kritičtí k vedení Rakousko-Uherské banky a k její činnosti. Byli vyloučeni z jakékoliv účasti na řízení banky, spatřovali v její úvěrové politice potlačování českých zájmů a využívali proto každé vhodné příležitosti, aby veřejně prezentovali své politické i odborné výhrady. Vítanou platformou kritiky i požadavků byla jednání říšské rady, na které po roce 1891 zvláště aktivně vystupovali poslanci Strany mladočeské, zejména však pravidelná roční zasedání valné hromady akcionářů banky (tzv. generálního shromáždění).

Rozhodování Rakousko-Uherské banky bylo mnohdy zřetelně diskriminační. Bylo to například zřejmé i z počtu filiálek banky v českých zemích. I když se jejich počet stále zvyšoval, neodpovídal ani zdaleka tomu, jak se zakládaly v Maďarsku nebo v ostatních částech Rakouska. Ke konci roku 1901 měla banka celkem 76 filiálek, ale z nich v českých zemích pouze 17, v Uhrách 30. Z toho na Slovensku pouze 3 a v Rakousku 29. Byly i jiné případy diskriminace.¹

Závažným problémem se však stávalo, když úvěrová politika Rakousko-Uherské banky nestačila zvýšeným požadavkům rozmáhajícího se českého průmyslu a obchodu. České záložny za této situace hledaly svépomocné řešení i vytvoření svého vlastního silného ústředí. Z obdobné situace a takřka ze stejné motivace, totiž dopomoci si k levným úvěrům, mít **vlastní silnou a českou peněžní instituci**, vznikl návrh na zřízení zemské banky.

Stalo se tak na zasedání sněmu království Českého 15. ledna 1887, kdy z iniciativy 18 poslanců byl takový návrh podán a 18. ledna byl bez debaty schválen.

¹VENCOVSKÝ, F., *Vzestupy a propady čs. koruny*, Praha, Oeconomica 2003, s. 13

Dne 30. května 1889 byl vyhlášen zemský zákon, jímž byla ustanovena **Zemská banka království českého**. Zahájila svou činností 21. dubna 1890. Byla to banka obchodního typu, se zaměřením na dlouhodobé, zejména hypoteční a vůbec investiční úvěrování, které bylo pro rozvoj české ekonomiky v té době nesmírně potřebné. Neměla žádné kompetence cedulového bankovníctví.

V roce 1892 se zavedla rakousko-uherská korunová měna a její úzké spojení se zlatem bylo považováno za učebnicový příklad spolehlivé měnové politiky, založené na dvou principech:²

- stabilní kupní peněžní jednotka,
- široká konvertibilita.

Tyto měnové poměry však netrvaly moc dlouho. Dá se říct, že nepřežily ani jedno čtvrtstoletí.

1.2 Veřejné finance v Čechách, zemské rozpočty

System zemských financí v Království českém se principiálně shodoval s úpravou v ostatních korunních zemích a v mnoha ohledech kopíroval systém státních veřejných financí. Zemský rozpočet, který přesně stanovil příjmy a výdaje, byl přijímán zemským sněmem. Příjmy zemského rozpočtu měly několik forem:

- výnos zemských přírážek k říšským přímým daním,
- zemské dávky,
- státní převody,
- příjmy ze zemského majetku.

Obvyklý a nejvýnosnější zdroj příjmu představovaly zemské přírážky k říšským přímým daním, které byly stanoveny procentuálně. Znamenalo to, že jestliže

²Její úspěšnost silně ovlivnila i úvahy o peněžním uspořádání a měnové politice po vzniku Československa

např. přírážka byla 50 %, odvádělo se vedle každé koruny (tj. po zavedení korunové měny) vybrané pro říši (stát) ještě dalších 50 h pro příslušnou zemi. Od konce 19. stol. se uvažovalo o zavedení zemských dávek, přičemž pozornosti se těšila dávka ze spotřeby piva. Princip veškerých takových dávek spočíval v tom, že spotřeba příslušného množství komodity byla určitým způsobem zdaněna. Dávky obvykle odváděl podnikatel, ale platil spotřebitel. Systém státních převodů spočíval v tom, že když korunní země rezignovala na zavedení svých přírážek k určitým státním daním, dostala od státu kompenzaci. Byl to případ osobní daně z příjmu a posléze kořaleční dávky.

Výnos z vlastního zemského majetku byl obvykle vzhledem k celkové potřebě země malý. Tvořily ho příjmy zemských ústavů. Zde je třeba zdůraznit, že jakýkoli příjem zemských ústavů byl příjmem zemského rozpočtu a jakýkoli výdaj byl zemským výdajem (např. mezi příjmy zemských léčebných ústavů patřily ošetřovací taxy). Země se uchylovaly také k úvěrům, přičemž se tak dělo v případě finanční nouze nebo nutnosti veliké investice. Zemské přírážky byly vybírány na základě usnesení příslušných zemských sněmů. Pokud však tyto přírážky přesahovaly 10 %, schvaloval je panovník.

Struktura zemského rozpočtu Království českého na počátku 20. století byla následující:

Tabulka č. 1: Zemský rozpočet na rok 1902 (v rámci jednotlivých kapitol uvádím pouze nejvýznamnější položky zaokrouhlené na tisíce, celkové příjmy a výdaje jednotlivých kapitol odpovídají skutečnosti.)

VÝDAJE		PŘÍJMY	
1 Zemský ústředí	376 722	2 Zemská správa	
2 Zemská správa		príspevky	493 000
osobní náklady	1 623 000	úroky z kapitálu domovního fondu	227 000
2. kapitola celkem	1 829 838	2. kapitola celkem	738 113
3 Zemské statky	109 107	3 Zemské statky	74 113
Zemědělství		Zemědělství	
zemědělská rada	390 000	zemědělská rada	31 000
zemědělská akademie	199 000	zemědělské akademie	9 000
zemědělské střední školy	324 000	zemědělské střední školy	64 000
rolnické školy	203 000	príspevky	36 000
Pom. ústav v Troji	51 000	4. kapitola celkem	224 800
základní školy	203 000		
mlékárenské školy	36 000		
kurzy na technice	18 000		
meliorace	1 083 000		
různé subvence	613 000		
zemědělské družstevnictví	300 000		
4. kapitola celkem	3 301 000		
5 Hospodářství/třimosti			
odborné školy, přír. muzea	443 000		
různé subvence	207 000		
5. kapitola celkem	633 300		
6 Humanitní ústavy a nemocnice		6 Humanitní ústavy a nemocnice	
zemská porodnice	293 000	zemská porodnice	191 000
zemský nalezinec	969 000	zemský nalezinec	81 000
Ústav pro choromyslné v Praze	934 000	Ústav pro choromyslné v Praze	307 000
Ústav pro choromyslné v Kosmonosích	303 000	Ústav pro choromyslné v Kosmonosích	43 000
Ústav pro choromyslné v Dobřanech	899 000	Ústav pro choromyslné v Dobřanech	143 000
Ústav pro choromyslné v Opatanech	279 000	Ústav pro choromyslné v Opatanech	12 000
		Ústav pro choromyslné v Horních Beřkovicích	13 000
Ústav pro choromyslné v Horních Beřkovicích	236 000	6. kapitola celkem	799 393
nemocnice v Čechách	2 098 000		
humanitní ústavy mimo Čechy	1 431 000		
celkově	1 233 000		
6. kapitola celkem	8 031 000		
7 Veřejná bezpečnost		7 Veřejná bezpečnost	
Zemská dom. prac. v Praze	188 000	Zemská dom. prac. v Praze	113 000
zemská dom. prac. v Pardubicích	343 000	zemská dom. prac. v Pardubicích	177 000
zemská dom. prac. a polepšovna v Kosmonosích	47 000	zemská dom. prac. a polepšovna v Kosmonosích	3 000
zemská polepšovna v Opatovicích	147 000	zemská polepšovna v Opatovicích	39 000
zemská polepšovna v Kralíkách	100 000	zemská polepšovna v Kralíkách	8 000
hnanectví	150 000	zemská polepšovna v Kralíkách	33 000
stravování	196 000	hnanectví	116 000
četnictvo	348 000	četnictvo	492 392
7. kapitola celkem	1 351 597	7. kapitola celkem	
8 Vojenství			
ubytování	406 000		
příspěvek	60 000		
8. kapitola celkem	499 000		
9 Vyučování			
základní školy	26 181 000		
osobní školy s právem veřejnosti	100 000	9 Vyučování	862 000
střední školy	73 000	školní poplatky	863 440
9. kapitola celkem	26 354 000	9. kapitola celkem	
10 Věda a literatura			
Muzeum Království českého	177 000		
zemský archiv	37 000		
edice	113 000		
10. kapitola celkem	364 397		
11 Umění			
České zemské divadlo	286 000		
národné zemské divadlo	207 000		
subvence spolkům	341 000		
11. kapitola celkem	833 382		
12 Veřejné stavby			
silniční stavby	672 000		
vodní díla	276 000		
příspěvek na kanalizaci Vltavy a Labe	625 000		
železnice	3 126 000		
pozemní stavby	448 000		
12. kapitola celkem	5 147 591	14 Zemské daně	
13 Penzijní náležitosti	336 364	hudební	400 000
14 Zemské daně	29 000	školské příspěvky	862 000
Zemský dluh		státní úřady	3 096 000
úročování	2 275 000	příspěvky ke státním příjmovým daním	38 182 432
úročování	447 000	14. kapitola celkem	43 678 432
15. kapitola celkem	2 733 245	15 zemský dluh	3 000 000
Výdaje celkem	32 429 708	Příjmy celkem	32 313 640

Zdroj: PATOČKA, J., *Zemská správa v Čechách a veřejnost v letech 1890 až 1908*, [online]. 2010. [citace 2013-03-03]. Dostupné z <http://clovek.ff.cuni.cz/view.php?cisloclanku=2010102507>

Z uvedeného rozpočtu vyplývají následující fakta: vlastní příjmy země tvořily především příjmy zemských ústavů – tj. humanitních, bezpečnostních nebo příjmy zemských odborných škol. Zemská přírážka se postupně zvedala. V roce 1894 činila již 39 K ke každému zlatému odvedenému říši, tj. 55 %. Po zavedení korunové měny na přelomu století zůstávala přírážka stále stejná, tj. 55 %. Jedinou zemskou dávkou v té době představovalo hudebné. Stát převáděl na zemi podíl z výnosu osobní daně z příjmu 2 mil. K a kořaleční dávky přes 3 mil. K.

Vyjádřeno procenty, byla struktura příjmů zemského rozpočtu následující: výnosy z vlastního majetku 2 523 548 K – tj. 4,8 %, školní příspěvky 862 000 K – tj. 1,6 %, hudebné 400 000 K – tj. 0,8 %, státní převody 5 096 000 K – tj. 9,7 %, přírážky 38 128 200 K – tj. 72 % a úvěry 5 000 00 K – tj. 9,6 %.³

Procentuální podíl jednotlivých kapitol v rámci celkových výdajů byl následující: zemská správa 3,4 %, zemědělství 6,7 %, hospodářství/živnosti 1,1 %, humanita/zdravotnictví 15,2 %, bezpečnost 2,9 %, vojenství 0,9 %, národní školství 50 %, věda 0,6 %, umění 1,5 %, stavby/dopravní komunikace 9,7 %, veřejný dluh 5,1 %. Zajímavá byla zejména skutečnost, že náklady na národní školství představovaly přes 50 % veřejných výdajů, ačkoli země měla v této oblasti pramalé kompetence. Důležité je i to, že naprostou většinu výdajů bylo možné označit dnešní terminologií za mandatorní.⁴

Tyto měnové poměry však netrvaly moc dlouho. Dá se říct, že nepřežily ani jedno čtvrtstoletí. Neměly spolehlivý politický základ, neboť řízení měnové politiky bylo vystaveno stále ostřejšímu decentralizačnímu a liberalizačnímu politickému tlaku národů, které byly násilně udržovány v konstrukci habsburské monarchie. Zlomem byl vznik světové války po atentátu na následníka trůnu 28. června 1914 v Sarajevu, když rakousko-uherská armáda přepadla koncem července 1914 Srbsko, a když její spojenec německá armáda přepadla Francii a Rusko.

³ LACINA, V., *Měnová politika v prvním desetiletí československé republiky*. Český časopis historický, 9/1993

⁴ PATOČKA, J., *Zemská správa v Čechách a veřejnost v letech 1890 až 1908*, [online]. 2010. [citace 2013-03-03]. Dostupné z <http://clovek.ff.cuni.cz/view.php?cisloclanku=2010102507>

1.3 Finanční a měnové dědictví po habsburské monarchii

Vznik světové války učinil rázný konec klidným peněžním poměrům, pro které byla kurzová stabilita, široce založená na zlaté a devizové konvertibilitě a dokonce pevná kupní síla koruny základním rysem zdařile rakousko-uherské měnové politiky po roce 1892. Válečné události dostaly prudký, můžeme říct, lavinový spád. Rozhodnutí o způsobu financování války na sebe nedalo dlouho čekat. Dne 4. srpna 1914 byla císařským nařízením zmocněna vláda k mimořádným opatřením v oboru cedulového bankovníctví. Vláda využila tohoto zmocnění a **zrušila předpisy o povinném zlatém krytí⁵**, byla suspendována povinnost Rakousko-Uherské banky vyměňovat bankovky za zlato a zrušeny předpisy zakazující bance poskytovat úvěry státu, aby se tak zajistily možnosti pro financování války emisí státovek. Banka pak běžně lombardovala všechny rakouské a uherské válečné půjčky za kurz 75 % z nominálu a ačkoliv stát platil z těchto půjček 5,5 %, nesměla banka počítat z lombardu více než 5 %. Vládní dluh, který byl kryt úvěrem centrální banky, vzrostl z 0,1 mld. K v červnu 1914 na neuvěřitelnou částku 48,8 mld. K. Jednalo se to tedy běžné a už tradiční inflační metody, které se nemohly neprojevit **v prudkém růstu oběživa a ve vzestupu cenové hladiny.**

Tabulka č. 2: Srovnává výkazy banky před začátkem války, po skončení války a bezprostředně před provedením Československé měnové reformy

Inflační vývoj během války			
	v mil. K		
	23. VI 1914	26. X. 1918	28. II. 1919
Zásoby zlata	1237	267	262
Lombardované úvěry (především státní dluhopisy)	187	4095	9319
Přímé úvěry rakouské a uherské vládě		26432	32408
Úvěry na pokl. poukázky rakouské a uherské vlády		2929	7115
Oběh bankovek	2130	30680	37570

Zdroj: Vencovský, F., *Vzestupy a propady čs. koruny*, Praha, Oeconomica 2003, s. 19

⁵ V období I. světové války byly všechny formy směnitelnosti bankovek za zlato zrušeny. K určitému oživení standardu zlaté měny došlo až v r. 1929, kdy bylo zákonem stanoveno, že koruna československá (Kč), jako dosavadní jednotka měny československé, je hodnotou rovna 44,58 miligramu zlata.

Financování války se kromě měnových důsledků projevilo i v katastrofálním stavu vládního rozpočtu. Státní dluh na počátku války dosahoval částky 20 mld. K, kterých připadalo:

- na ústřední, tzv. všeobecný dluh 5,1 mld. K
- na rakouský státní dluh 7,9 mld. K
- na uherský státní dluh 7,0 mld. K

Šlo v podstatě o zadlužení, které vzniklo u úvěrového financování velkých investic, zejména na stavbu železnic a na tzv. věčné renty. Toto zadlužení se nepovažovalo za vážný problém. K tomu však přistoupilo zadlužení během války, které představovalo 101,6 mld. K.⁶ Ke konci války tedy státní dluh dosáhl šestinásobku předválečného stavu.

1.4 První představy o československé měně

Nebylo pochyb, že náprava rozvrácených peněžních poměrů po skončení války a vytvoření vlastního měnového systému bylo prioritním zájmem první československé vlády, která vzešla z revolučního Národního shromáždění. Tento zájem byl vyvolán z řad představitelů politické moci. Mezi těmito představiteli se nacházeli vynikajících finanční odborníci a národohospodáři, kteří měli právě rozhodující vliv. Soustředování vládní politiky na oblast peněz a financí bylo pro nový a v Evropě ještě neznámý československý stát základním charakteristickým rysem a odlišovalo ho od situace v sousedních zemích.

Zájem o měnovou politiku byl vyjádřen i zajímavou anketou, kterou uspořádala v listopadu 1918, krátce po vzniku Československa „komise pro přechodné hospodářství“. Tato komise byla zřízena při Pražské obchodní a živnostenské komoře. Na anketu odpovídalo 28 vybraných účastníků, především odborníci z nejrůznějších

⁶ VENCOVSKÝ, F., *Vzestupy a propady čs. koruny*, Praha, Oeconomica 2003, s. 21

úseků ekonomického působení od vědců až po praktiky. Výsledek této ankety byl zpracován profesorem národního hospodářství Cyrilem Horáčkem.⁷

Vznikl obširný elaborát, který byl s označením „**Finanční a měnový problém československého státu**“ předložen už počátkem roku 1919 Národnímu shromáždění a vydán jako jeho interní tisk.

Názory účastníků ankety byly pozoruhodné, ale ani zdaleka jednotné. Anketa ukázala, jak složitá byla měnová situace nového státu a jak rozdílné byly představy nejen praktiků, ale i vědců o jejím řešení. Byl souhlas s rychlou odlukou peněžního oběhu na území nového státu od zbytků rakousko-uherské monarchie. Pouze tři experti doporučovali, aby to bylo provedeno okolkováním určité části peněžního oběhu. Zcela rozdílné názory byly zda přístří cedulová, tj. emisní banka má být bankou státní nebo bankou autonomní, byla jednota v přesvědčení, že má být zavedena měna zlatá, nejasné byly představy, jak vyřešit inflační situaci, kterou nový stát „zdedil“ po Rakousko-Uherské bance.

Uspořádání ankety se však ukázalo pro praktickou politiku vlády jako zbytečné. Byla totiž organizována mimo ministra Rašína, kterého vůbec nezajímaly její výsledky. Některé názory jejích účastníků byly pro Rašína zcela nepřijatelné. V teoretickém pohledu téměř „kacířské“. Měl už promyšlené a propracované vlastní řešení, kde rozhodujícím krokem byla měnová reforma v březnu 1919 a přesun prozatímního řízení měnové politiky na stát, resp. Ministerstvo financí.

1.4.1 Rašíново řešení

Když večer 28. října 1918 vyhlásil Národní výbor československý samostatný československý stát a když pak 14. listopadu 1918 revoluční Národní shromáždění ustanovilo první vládu, která měla za předsedu Karla Kramáře a jako ministra financí Aloise Rašína, bylo jasné, že bude důležité splnit celkem dva úkoly:

⁷ Prof. Dr. **Cyril Horáček** (7. listopadu 1862 Horní Počernice – 9. květen 1943 Praha) byl český a československý národohospodář, politik, poslanec, senátor a ministr financí za Republikánskou stranu československého venkova (později známá jako Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu).

- zajištění výkonu nové státní moci,
- zajištění nové a hlavně spolehlivé měny.

K druhému úkolu, nezbytnému pro chod státu, se přihlásil Alois Rašín.

Rašín, poté co byl amnestován a vrátil se do Prahy v polovině roku 1917, kalkuloval s tím, že po vítězném ukončení světové války musí být ve svobodném státě náprava finančním poměrů velmi kvalitně připravena a bude nevyhnutelné, aby kontrola vládních toků peněz a řízení peněžního oběhu byla aspoň na nezbytně nutnou dobu v jedné instituci.

K tomuto tématu věnoval velkou pozornost a organizoval důvěrné porady s významnými finančními odborníky, jako byli např. Vilém Pospíšil (později první guvernér Národní banky Československé), Jaroslav Weiss (vrchní ředitel Živnostenské banky, Josef Steiner (starosta České obce sokolské), Karel Kramář atd.

Z těchto porad se utvořily jednotlivé ideje na finanční a peněžní politiku nového státu. Za nejdůležitější otázku, která se měla vyřešit, bylo považováno rychlá a radikální izolace od peněžního vývoje monarchie. Československo se snažilo dosadit mezinárodní kontrolu do Rakousko-Uherské banky, ale to se setkalo s odporem a nepovedlo se to. Reakce Rašína byla taková, že nechá obíhat dosavadní měnu, ale za podmínek, že:

- každému nástupnickému státu bude dáno právo ustanovit vládního komisaře, který bude dohlížet na činnost banky,
- válečné půjčky nesmějí být už lombardovány a československá vláda nepřejímá závazek řešení za škody, které vznikly lombardem válečných půjček,
- žádnému z nástupnických států nesmí banka poskytovat úvěry, leda se svolením ostatních států.

Vedení Rakousko-Uherské banky však kategoricky odmítlo zákaz lombardování válečných půjček. Na to reagovala československá vláda. **Bylo okamžitě zakázáno**

filiálkám banky lombardovat na území Československa rakouské a uherské válečné půjčky.

1.4.2 Osobnost Aloise Rašína

Rašín se narodil v roce 1867 v Podkrkonoší, jako deváté dítě maloměstského pekaře. Když v roce 1891 promoval, vydal brožuru, České státní právo, v níž zformuloval svůj program obnovení českého státu. O dva roky později jako jeden z vůdců vykonstruovaného tajného spolku Omladina byl odsouzen k těžkému žaláři na dva roky, které si odpykal v Borech u Plzně. V roce 1899 si po svatbě otevřel advokátní kancelář a v dalších letech získával bohaté zkušenosti jako národohospodářský novinář, člen vedení mladočešské strany⁸ a poslanec říšské rady. Za světové války v létě 1915 byl spolu s Kramářem zatčen a o rok později odsouzen k trestu smrti za protihabsburský odboj. Ve vězení nezahálel, intenzivně četl, napsal studii Národní hospodářství. V létě 1917 byl novým císařem amnestován a propuštěn na svobodu. V dalších měsících se stal jedním z hlavních strůjců příprav a vyhlášení samostatného Československa.

V první vládě vedené Kramářem se stal prvním ministrem financí ČSR, a to v podmínkách nevídaného poválečného hospodářského rozvratu a obrovské inflace, tvrdých střetů o sociální a politickou tvář státu a o směr hospodářské politiky.

Dne 16. listopadu 1918 Rašín převzal ministerskou budovu a začal v ní současně formovat ministerstvo a rozjíždět jeho práci, tvořit koncepci finanční politiky nového státu a připravovat tajnou operaci hospodářského a měnového osamostatnění rodící se republiky. Rašín díky své rozhodnosti a především svým mimořádným organizátorským schopnostem provedl na začátku března 1919, během sedmi dnů po pouhých třech měsících příprav, celou operaci okolkování rakouskouherských bankovek. Současně byl proveden soupis jmění obyvatel za účelem zavedení majetkové dávky. A o měsíc později zajistil vydání vlastních československých peněz a další měsíc předložil parlamentu i první rozpočet státu. To vše za půl roku. Ani po odchodu z vlády,

⁸**Národní strana svobodomyslná**, jejíž členové byli známí jako **Mladočeši**, byla českou politickou stranou působící v Rakousku - Uhersku. Byla v pořadí druhou významnou českou politickou stranou. Hlásala zároveň český národní a zároveň liberální program. Roku 1918 se stala nejsilnější složkou České státoprávní demokracie.

když jeho strana (Československá národní demokracie) prohrála v obecních volbách a přešla do opozice, neztratil vliv na veřejné dění.

Koncem r. 1920 jako významný člen čtyřčlenného grémia Živnostenské banky a tzv. Pětky, kolegia představitelů českých politických stran, které také spolurozhodovalo o základních politických a ekonomických otázkách, zaujal fakticky jedno z klíčových míst ve státě. Dne 7. října 1922 se ve Švehlově vládě podruhé stal ministrem financí. Bylo to v době, kdy rostlo sociální napětí a prudce klesala Rašínova popularita. Přesto trval na maximální úspornosti ve veřejných výdajích i v soukromém hospodářství, aby bylo možné udržet dosaženou hodnotu měny. Stal se předmětem ostrých kritik, na které nezřídká stejně ostře odpovídal. A v této atmosféře jeho život a dílo předčasně ukončil atentát, který spáchal dne 5. ledna 1923 devatenáctiletý pojišťovací úředník, anarchista Šoupal. Na následky atentátu 18. února ve věku pouhých 55 let Rašín zemřel.

Jeho vyjádření k měnové reformě velmi dobře vystihuje jeho vlastní citace:

„...já svůj finanční plán kryji plně svým jménem, svou osobou a celým svým politickým já. Řekl jsem to v Národním shromáždění a mám povinnost tak učiniti spíše, že celý plán je můj, jedině můj a k nikomu jsem nešel na radu.“⁹

⁹ŠETŘILOVÁ, J., *Alois Rašín*, Praha, Argo, 1997, s. 85

2 MĚNOVÁ REFORMA V ROCE 1919

Cílem této měnové reformy, navržené Aloisem Rašínem bylo:

- provedení odluky peněžního oběhu na území Československa od ostatních „nástupnických“ států habsburské monarchie,
- vytvoření vlastní peněžní jednotky,
- radikálně restringovat peněžní oběh, aby se tak dosáhlo zvýšení a zároveň upevnění kupní síly nové peněžní jednotky,
- provést vhodná systémová opatření k řízení peněžního oběhu.

Tento program byl nesmírně náročný nejen organizačně, ale i koncepčně na jakých principech utvářet měnovou politiku. O nezbytnosti radikální peněžní nápravy nebyly spory. Střetávaly se však názory na její pojetí a tedy i na způsob provedení.

Vyhrotily se do tří reformních směrů:

- odmítnutí všech dosavadních peněz, tedy provést tzv. repudiaci rakousko-uherských bankovek a nahradit je novými v poměru 1:1; emitovala by je urychleně zřízená, centrální banka nového státu. Zastáncem tohoto řešení byl především Jaroslav Preiss,
- řešení situace podobně, jak se řešil státní bankrot v roce 1811, tedy odstupňovanou devalvací předložených hotovostí a pohledávek. Takové řešení navrhovali především teoretici. Bankovky rakousko-uherské banky a pohledávky by byly vyměňovány a přepočítávány na novou měnu v různých poměrech dle výše hotovosti a času vzniku pohledávky podobně jako se řešil státní bankrot v roce 1811 tzv. Wallisovou reformou.¹⁰ Stoupencem tohoto řešení byli významní teoretici, především profesor Vysoké školy technické v

¹⁰Prezident dvorské komory Josef hrabě Wallis provedl finančním patentem r. 1811 devalvací znehodnocených bankocetlí, jichž obíhalo přes 1 mld. nominální hodnoty. Patent zavedl novou papírovou měnu, lidově zvanou „šajny“ (Einlösungscheine - výplatní listy).

Praze Jan Koloušek a s výhradami i profesor Právnické fakulty Univerzity Karlovy a Rašínův nástupce v úřadu ministra financí za Agrární stranu Cyril Horáček. Toto řešení bylo přitažlivé zejména svou potenciální spravedlivostí. Skrývalo však několik rizik. Předně nebylo jasné v jaké míře devalvovat, v době kdy na kurz rakousko-uherských peněz působily výrazně horší podmínky v ostatních nástupnických státech. Hospodářství ještě nezačalo fungovat a styky s cizinou nebyly zatím navázány. Další velkou obavou bylo, že devalvace povede k další „revoluci cenové“, jelikož po tomto „návratu“ k předválečné hodnotě koruny se budou domáhat zvýšení svých důchodů všichni ti, jejichž příjmy během války nestoupily v devalvačním koeficientu. Zde je potřeba zmínit fakt, že například činže, přímé daně a platy státních úředníků nevrostly během války vůbec nebo jen minimálně, zatímco ceny a důchody se v průměru zvýšily až šestkrát, některé i desetinásobně či více,

- napravení rozvrácené měny restrikcí peněžního oběhu a uznáním jen určitého množství bankovek. Představiteli tohoto řešení byli Alois Rašín a Vilém Pospíšil.

Každý z těchto navrhovaných směrů měl své výhody i nevýhody. První směr by znamenal výrazné ulehčení vládním financím. Všechny bankovky, které byly emitovány během války, byly vlastně válečnou půjčkou, pro bývalou monarchii a nebyl důvod je tedy proplácet. Stát by na sebe nepřevzal žádný dluh z emise rakousko-uherských peněz, ale zatížil by jím občany. Tento postup by však právě vůči občanům byl krajně nespravedlivý, protože bankovky nebyly drženy v rukou občanů v žádném poměru k jejich majetku nebo k jejich důchodům. Právě naopak, nejzámožnější vrstvy měly v poměru ke svému majetku velmi nepatrné hotovosti.

Rovněž řešení měnové situace devalvací rakousko-uherských peněz by mělo mnoho stinných stránek. Především nebylo jasné, v jaké míře devalvovat, zda podle průměrného poklesu kupní síly rakousko-uherských peněz nebo podle dopadu válečné inflace na příjmy různých vrstev obyvatelstva nebo podle míry zdražení různé spotřeby atd. Také určit míru devalvace podle zahraničního kurzu rakousko-uherské koruny

by nebylo spolehlivé a objektivní, protože na vývoj tohoto kurzu působily mnohem výrazněji horší podmínky v jiných nástupnických státech než v Československu.

2.1 Provedení reformy

Rašín se nakonec rozhodl pro vytvoření nové československé měny, aniž by zatížil občany válečným dluhem, který byl financován, z inflační emise rakousko-uherských bankovek. Tímto dluhem měly být zatíženy vládní finance. Byl přesvědčen, že se postupně podaří získávat zdroje pro jeho splácení. Tak vznikl tzv. státovkový dluh.

Rašín věděl, že zdravý peněžní oběh je základem zdravého hospodářství.¹¹ Jediným řešením byla tedy měnová odluka a následná reforma financí, jejíž koncepci představil 22. února 1919 na zasedání vlády. Se spolupracovníky se dohodl, že osamostatnění měny bude prováděno okolkováním starých bankovek, které byly v oběhu na území Československa.

Zároveň chtěl zadržet 80 % předkládaných peněz ve formě nucené státní půjčky. Vláda ale doporučila stáhnout jen 50 % bankovek, což se také stalo.

Na začátku února 1919 vystoupil Rašín se svým plánem v parlamentu a uspěl. V noci z 25. na 26. února 1919 byly vojskem obsazeny hranice po celé délce. Rašín dostal k dispozici administrativu i vojsko, peněžní ústavy byly prohlášeny za státní komisariáty a zároveň bylo zavedeno moratorium na běžné finanční transakce. Během celé kolkovací akce, která proběhla ve dnech 3. až 9. března, neopouštěl Rašín svou pracovnu na ministerstvu, a dokonce ani v noci nechodil domů. Zatím v půldruhém tisíci sběren dávali úředníci razítka na tisícikoruny, lepili kolky na ostatní bankovky a především polovinu hotovosti stahovali.

K tomuto účelu po dlouhých a důvěrných poradách finančního výboru Národního shromáždění, byl Národním shromážděním přijat zákon o jejím provedení (č.84/1919) – zákon, jímž se ministr financí zmocňuje, aby provedl nařízením

¹¹HOLMAN, R., *Alois Rašín – konzervativní ekonom*, In: *Alois Rašín – český politik, právník a národohospodář*, Praha: Centrum pro politiku a ekonomiku, č. 24, 2003. ISBN 80-86547-21-3. [online]. 2013 [cit. 9. 3. 2013]. Dostupné z: <http://cepin.cz/docs/dokumenty/sbornik24.pdf>

okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové dávky. Hned nato byla ještě v noci obsazena vojskem a četnictvem celá státní hranice, zastavena přeprava osob a zboží přes hranice a veškerý poštovní styk s cizinou.

Kolkování bylo velkou zkouškou pro nový stát a do jisté míry i riskem, který se však vyplatil. **Podařilo se z oběhu stáhnout dost vysokou částku, došlo k odpoutání se od rakouské měny a inflace se přibrzdila.** Okolkované bankovky byly pak až do července 1920 vyměňovány za nové československé koruny.

Účelem neboli podstatou okolkování bylo to, že se z předložených bankovek označilo kolkem rovnajícím se jednomu procentu její nominální hodnoty a do oběhu se vrátila polovina. Na druhou stranu byly vydány vkladní listy, znějící na jméno a úročené 1 % od 15. března 1919.

Tyto vkladní listy byly mezi fyzickými osobami nepřevoditelné. Byly to nezastavitelné a nezabavitelné státní dluhopisy, kterými se mohla později splácet mimořádná dávka z majetku a z přírůstku na majetku. Plně byly okolkovány hotovosti státních pokladen a částky potřebné k nejbližším výplatám mezd. Je to jasně zřejmé z této sestavy:

Tabulka č. 3: Kolkování při měnové reformě 1919

Předloženo ke kolkování	7, 157 mld. K
z toho: domácnosti	5,147 K
státní pokladny a na mzdy	2,008 K
Okolkováno a vráceno – domácnostem	2,696 K
– státním pokladnám na mzdy	2,008 K
Celkem okolkováno	4,704 K
zadrženo a kryto 1% -ními státními dluhopisy	2, 453 K

Zdroj: Vencovský, F., *Tři měnové reformy pro jednu generaci*, s. 117 „Padesát let od měnové reformy 1953“ sborník textů, č. 26/2003.

V rámci hlavní kolkovací akce bylo z bankovek předložených ke kolkování v částce 7,2 mld. K zadrženo 2,5 mld. K., jelikož z bankovek ve státních pokladnách a určených na výplatu mezd se polovina nezadržovala. Konečný stav předložených

a zadržovaných bankovek byl však jiný po započítání výsledků z dodatečného kolkování a uvolnění části zadržovaného oběživa - poté, co nastoupila v červenci 1919 nová „rudozelená“ vláda uvolnila většinou na sociální účely 622 milionů Kč. Karla Rašína se to velmi dotklo.¹² Tak byl osamostatněn peněžní oběh na území Československa. Byly to však stále ještě rakousko-uherské peníze, i když okolkované.

„Spořitelny, banky, větší záložny staly se na tu dobu státními úřady a jejich úředníci státními úředníky. Na dobu tu zavedeno moratorium, zakázáno přijímání vkladů. Vše provedeno přesně a bez poruch.“¹³

Zákonem č. 187/1919 Sb. bylo stanoveno, že se zavádí jako měnová jednotka „koruna československá - Kč“ a určeno je, že jedna koruna československá se počítá za jednu korunu rakousko-uherskou“. Zároveň byly vydány zásady pro jejich emisi a správu, která byla prozatímně svěřena do sféry ministra financí.

Československý stát neměl téměř žádné zásoby deviz po svém vzniku a muselo se s nimi tedy obzvlášť opatrně hospodařit. Proto byla na konci ledna 1919 při Pražské zúčtovací bance zřízena **devizová ústředna**, které byly odváděny příjmy z vývozu. Tato ústředna v dohodě s Československou dovozní a vývozní komisí přidělovala devizy pro dovoz. Dovozní a vývozní komise, členěná na syndikáty pak byla v listopadu nahrazena nově ustavenou komisí pro zahraniční obchod, aby byl vývoz a dovoz řízen z jednoho místa. Cizí měny a zlato pro budování měnové rezervy se stát snažil získat několika prostředky. V představách většiny odborníků byl totiž vznik československé měny spojen s přesvědčením, že v konečné fázi to **nemůže být jiná měna než zlatá**. Tento názor byl jednak odrazem stability rakousko-uherské koruny v mírovém období, za druhé výrazem obecného myšlenkového proudu v poválečné Evropě, která se chtěla vrátit ke zlatu jako spolehlivému základu stability.

¹²VENCOVSKÝ, F., *Vzestupy a propady čs. koruny*, Praha, Oeconomica 2003, s. 31

¹³Citace dle: RAŠÍN, A., *Můj finanční plán*, Praha, Pražská akciová tiskárna, 1920, s. 59

V prvním období nového státu se šlo trojí cestou:

- Tvorbou zlaté rezervy

Byl to pozoruhodný a originální postup. První měnové zákony sice neurčovaly zlatý obsah nové koruny, ale praktická peněžní politika Rašína a jeho nástupců směřovala nekompromisně k tomu, aby se připravovala půda pro zavedení zlaté měny. Šlo především o vytvoření potřebné zlaté rezervy.

V prvních letech svobodného státu se šlo dvojí cestou:

Apelováním na vytvoření "zlatého pokladu republiky" dobrovolnými dary. Využilo se vhodně poválečného entusiasmů českých a slovenských středních vrstev (sešlo se například 94 520 zlatých mincí a medailí, 64 kg ryzího zlata ve zlomcích atd.). Výsledek měl ovšem význam spíše psychologicko-politický než měnový.

- Emisí 4 %-ní vnitřní valutové půjčky

V únoru 1919 (zákonem č. 88/1919 Sb.). Tato půjčka se upisovala ve zlatě, stříbře a ve valutách. Úrok a jistina byly splatné v měně, ve které byla půjčka složena. Touto operací byly pověřeny spořitelny a to formou spořitelních vkladů. Operace se setkala se s nečekaným úspěchem (po přetavení 3 300 kg ryzího zlata, 272 000 kg ryzího stříbra atd.). Hodnota veškerých drahých kovů a valut představovala přibližně 400 mil. Kč (podle stabilizovaného kurzu koruny roku 1926). Půjčka byla splacena do roku 1926, a to plně v československých korunách, které už měly pevnou kupní sílu.

- Vyhlášením nabídkové povinnosti valut a deviz

Toto se promítalo nejčastěji zákazem vývozu zlatých mincí, nezpracovaného zlata a stříbra atd.

2.2 Státovkový dluh

K zásadní změně ve struktuře peněžního oběhu a v jeho krytí, resp. ve zdrojích peněžní emise došlo v dubnu 1919 podle tzv. měnového zákona, kterým byla zavedena „koruna československá- Kč“ a bylo určeno v:

§8, že „ministr financí se zmocňuje, aby spravoval **státní dluh** vzniklý stažení bankovek“ při kolkovací akci v březnu 1919,

§9, že „nová platidla, jejichž vydání se ministr financí zmocňuje za účelem výměny bankovek kolkem označených, budou zníti na československé koruny a budou **jako státovky tvořiti část přechodného dluhu Československého státu.**¹⁴

To znamenalo, že pasivum Rakousko-uherské banky, které bylo tvořeno úhrnem bankovek, žirových účtů a pokladních poukázek banky na území Československa, přešlo na československý stát jako jeho dluh vůči emisní instituci. Touto institucí byl až do března roku 1926 Bankovní úřad ministerstva financí. Nové peníze byly teda státovkami v aktivech Bankovního úřadu ministerstva financí a později Národní banky Československé byl jako zdroj peněžního oběhu evidovaného v pasivech uveden československý stát jako dlužník. Tak vznikl proslulý, a pro Československou republiku specifický, **státovkový dluh. Byl velmi přesně propočítán a podle výkazů Bankovního úřadu ministerstva financí představoval 10 189 905 599 Kč.**¹⁵ **Byl přesně splácen, i když jeho emisní smysl a splácení se staly předmětem odlišných názorů a sporů.**

2.3 Dávka z majetku a z přírůstků na majetku

Rašínovou koncepcí měnové politiky pro první roky svobodného státu bylo postupné zhodnocování kupní síly nové československé koruny, aby tak získala důvěru doma i cizině, a aby se tak aspoň částečně napravily tíživé důsledky válečné inflace.

¹⁴VENCOVSKÝ, F., *Vzestupy a propady čs. koruny*, Praha, Oeconomica 2003, s. 32

¹⁵ MACEK, J., *Zlatá měna a státovkový dluh*, Praha, Čin 1930, s. 113

Metoda, která měla realizovat tuto koncepci, spočívala v pronikavé restrikci peněžního běhu.

Prvním krokem bylo zadržení bankovek Rakousko-Uherské banky, které nebyly okolkovány při měnové reformě v březnu 1919.

Druhým krokem bylo zavedení dávky z majetku a dávky z přírůstku na majetku. Rašín právě tomuto druhému kroku přikládal mimořádný význam a považoval tyto dávky za „korunu finančního opatření.“

Měnová funkce těchto mimořádných dávek byla unikátním opatřením v tehdejší Evropě, bylo to ryze rašínovské řešení měnové nápravy. Veřejnost chápala obě dávky jako určitou daň, která má, obdobně jako v jiných zemích, jednak přispět k náhradě válečných škod a jednak k postihu přírůstku jmění, které vznikly za války, když někteří trpěli a strádali, zatímco jiní z války těžili a zbohatli. Pro Rašína však bylo prioritním posláním těchto dávek působit na upevnění nové československé měny.

Osnova zákona byla úspěšně hotova už v září 1919, ale Národní shromáždění ho přijalo teprve 8. dubna 1920 (č. 309/1920 Sb.), později byl doplňován dalšími zákony a prováděn řadou vládních nařízení.

Poslání zákona bylo jasně určeno už v prvním paragrafu:

Dávka z majetku a z přírůstku na majetku, které se podle ustanovení tohoto zákona vyberou, jsou určeny v první řadě jako předpoklad pro příští nápravu měny, k vyrovnání břemen převzatých po Rakousko-Uherské bance výměnou státovek za stažené bankovky, zadržením bankovek a převzetím zálohových účtů a pokladničních poukázek, podle zákonů ze dne 25. února 1919 č. 84 Sb. a ze dne 10. dubna 1919 č. 187 Sb. Přebytků užití se k úhradě nejtísnivějších břemen, vzešlých ze založení a uhájení samostatnosti státu československého, avšak s vyloučením běžných schodků hospodářství státního, ke kterému účelu se přebytku dávky v tomto rámci smí použiti, bude stanoveno zvláštním zákonem.

K této změně došlo až v dubnu v roce 1925 v novele zákona o Národní bance Československé (č. 102/1925 Sb.), když byl ministr financí zmocněn použít výnosu dávky k proplacení státních dluhopisů vydaných v srpnu 1921 (podle zákona č. 33/1921 Sb. o záměně 6% státních dluhopisů vydaných v srpnu 1921 za bony Československé republiky).

Subjektem dávky z majetku byly osoby fyzické i právnické (podléhající použití výnosu dani, a to nejčastěji akciové společnosti, společnosti s ručením omezeným, dále také nadace, církve, řády, korporace, náboženské obce, různé spolky), subjektem dávky z přírůstku na majetku byly pouze fyzické osoby. Předmětem dávek bylo čisté jmění podle stavu k 1. březnu 1919, u dávek z přírůstku na majetku porovnání se stavem k 1. lednu 1914, a to v „obecné, prodejní ceně“. Bylo také nesmírně důležité provést zápis a sumarizaci veškerého majetku, tj. movitého i nemovitého, taktéž i cenných papírů, akcií a obligací, taktéž vkladů. Sazby byly výrazně progresivní: u dávky z majetku pro fyzické osoby od 1 % do 30 % a u právnických osob činila tato sazba od 3 % do 20 %. U dávek z přírůstku na majetku se tato sazba chovala daleko progresivněji, a to od 16 % do 40 %.

Měnově restriktivní funkce dávek byla vyjádřena použitím jejich výnosů, a to velmi zřetelně, protože:

- byly jimi spláceny jednocentní státní dluhopisy, vydané na zadržené bankovky z měnové reformy v březnu 1919,
- proplácely se jimi závazky vyplývající z nekrytého bloku státovek, žirových účtů a pokladničních poukázek převzatých po Rakousko-Uherské bance, tzv. stávkový dluh,
- jejich placením se snižoval oběh státovek; zabraňovalo se tím inflaci, která by vznikala rozmnožením oběživa, když by majitelé žirových účtů a pokladničních poukázek žádali jejich proplacení v hotovosti,
- jejich zavedením se dodatečně objektivizovalo zatížení majetku občanů, protože zadržením poloviny bankovek, při měnové reformě v březnu 1919 byly

individuálně postiženi, pouze ti občané a v takové míře, jakou u sebe měli hotovost.

Placení dávek z majetku a z přírůstku na majetku začínalo v roce 1920 a kulminovalo v letech 1922 a 1924. Poté se snižovalo a trvalo až do zániku státu v roce 1938. K vlastnímu měnovému účelu dávek, tj. k umořování státního dluhu, bylo podle sestavy NČB, použito do konce roku 1937 celkem 6 231 mil. Kč, což vyjadřuje následující tabulka.

Tabulka č. 4: Splácení státního dluhu

Splácení státního dluhu		
rok	Za rok	od počátku
	v mil. Kč	
1919		158
1920	158	693
1921	535	2024
1922	1331	3374
1923	150	4072
1924	698	4654
1925	582	4919
1926	265	5164
1927	216	5380
1928	219	5599
1929	218	5762
1930	163	5906
1931	144	6011
1932	105	6086
1933	75	6154
1934	68	6201
1935	46	6221
1936	20	6231
1937	10	6245

Zdroj: Vencovský, F., *Vzestupy a propady čs. koruny*, Praha, Oeconomica 2003, s. 34

Podle Rašínova záměru bylo cílem měnové politiky odčerpat nejprve z trhu inflační kupní sílu, která vznikala během války a dále působit na zhodnocování nové československé koruny. Šlo o proces, který byl ve své první fázi chápán jako peněžní restrikce. Nepodařilo se však splnit původní záměr, zavedení dávek z majetku a z přírůstku na majetku bylo v podstatě odklonem od metody peněžní restrikce a přechodem k metodě důchodové restrikce, k metodě zdanění peněžních důchodů.

Předpokládá se výnos těchto dávek v rozsahu 10 až 12 mld. Kč. To se však nepodařilo, docházelo k obcházení předpisů, k zatajování majetku a k daňovým únikům.

2.4 Zhodnocení výsledku reformy

Nesporně pozitivním a historicky zvlášť významným výsledkem měnové reformy byla odlika peněžního oběhu v Československu od měnového rozvratu v ostatních zemích bývalé rakousko-uherské monarchie a vytvoření vlastní měnové politiky, kterou prováděl velmi zodpovědně Bankovní úřad ministerstva financí. Československo se stalo ostrovem měnové důvěry a spořádaných peněžních poměrů. Toho využil i mezinárodní kapitál (včetně spekulativního, který hledal zvýhodnění v české koruně), domácí kapitál na druhé straně těžil z labilní situace v sousedních zemích.

Provedená měnová opatření zabránila ještě vyššímu růstu inflace a pomohla odčinit individuálně nespravedlivé přesuny majetku za války. To byla silná sociální majtkové dávky. Zprvu tíživá hospodářská a sociální situace se taktéž přirozeně projevila v politických poměrech, kdy v prvních volbách mladého československého státu, kterými byly komunální volby v květnu 1919, získala sociálně demokratická strana 29,8 % hlasů. To bylo důvodem pro národně demokratickou vládu Karla Kramáře, aby podala demisi a byla vystřídána vládou sociálních demokratů a agrárníků Vlastimila Tusara. Ale už rok 1920 znamenal obrat v hospodářské a zejména v devizové situaci, který umožnil opouštět od počátku roku 1921 systém vázaného hospodářství. Měnová reforma položila základy pro hospodářský růst. V roce 1922 se Rašín stal znovu ministrem financí. Přestože musíme nesporně velmi ocenit všechno, co Rašín pro nové Československo a jeho měnu vykonal ve smyslu pozitivním, ještě větší, přímo nedozírné jsou jeho zásluhy v tom, co všechno nedopustil.

3 MĚNOVÁ REFORNA V ROCE 1945

Prioritním úkolem první československé vlády po skončení války bylo obnovit rozvrácené hospodářství a dát mu spolehlivý základ novým uspořádáním peněžních poměrů.

3.1 Náprava rozvrácených peněžních poměrů. Dočasná správa Národní banky československé

Dekretem prezidenta republiky, který byl vydán už 12. listopadu 1944, tedy ještě v zahraničí a před rozhodnutím o ustavení první vlády svobodného státu, byl zřízen Československý měnový úřad, aby vykonával funkce emisního ústavu Československa a po nastolení první vlády nahrazeno zásadním institucionálním řešením.

Stalo se tak dekretem prezidenta republiky č. 139/1945 Sb., podle kterého skončilo dnem 18. května 1945 svou činnost vedení protektorátní Národní banky pro Čechy a Moravu a byla obnovena činnost Národní banky Československé. Dřívější bankovní rada byla nahrazena 1. června 1945 dočasnou správou, kterou jmenoval předseda vlády. Zpočátku byla pětičlenná, později se její počet rozšířil o dva slovenské zástupce. V čele dočasné správy byl Jaroslav Nebesář.¹⁶ Byla pověřena dát společně s vládou do pořádku rozvrácené peněžní poměry. Šlo o čtyři vážné úkoly:

- očistit peněžní oběh na zemi celého státu co nejdříve od nepřátelských okupačních měn,
- sjednotit korunové měny dřívějšího Protektorátu Čechy a Morava a dřívější Slovenské republiky na jednotnou měnu československou a zavést ji jako zákonné platidlo na celém státním území,
- likvidovat inflační přebytek peněz, který vznikl během války,
- novou československou měnu konsolidovat a měnovou politikou podpořit hospodářskou konsolidaci.

¹⁶NEBESÁŘ Jaroslav byl v letech 1945-1950 byl předsedou Likvidačního fondu měnového a guvernérem Národní banky československé; politicky činný v Československé sociální demokracii. V období I. republiky patřil ke kritikům oficiální peněžní politiky, prosazoval účinnější rozpočtovou a emisní koncepci

3.2 Sjedenocení peněžního oběhu

Na území dřívějšího Protektorátu byla opatřením České národní banky z 10. května 1945 odňata německým markám funkce zákonného platidla. Marky však přestaly být fakticky platidlem už dříve, když národní banka svým oběžníkem z 28. dubna 1945 zastavila přijímání marek od soukromníků a tím vlastně dala povel k hromadnému útěku od marky. Na území dřívějšího Protektorátu byla pak marky v termínu od 14. června 1945 – při kurzu 1 RM = 10 K na vázané účty obyvatelstvem u poštovních úřadů a tím zmizely z oběhu. V pohraničních oblastech, které byly v říjnu 1938 zabrány Německem, byly marky stahovány z oběhu později až počátkem srpna, aby nebyl narušen hospodářský život v pohraničí a aby byla výměnná akce koordinována s administrativními postupy spojeneckých armád. Stahovaly se rovněž marky v kurzu 1 RM = 10 K.

Na Slovensku v oblastech, které byly v roce 1938 zabrány Maďarskem, se stahovaly maďarské peníze při kurzu 2 Ks = 1 pengö, a to z rozhodnutí Slovenské národní rady v Košicích z 19. března 1945. Zákonným platidlem přestalo být pengö 26. června 1945.

Na Slovensku bylo rovněž nařízením Slovenské národní rady z 3. července 1945 provedeno okolkování všech papírových peněz v hodnotě po 100, 500 a 1000 korun (Ks i K), aby se tak zabránilo možnému rozvrácení měny bankovkami, které se dostaly předtím ilegálně za hranice. Toto kolkování však mělo význam spíše evidenční, resp. registrační.

Kromě toho obíhaly v roce 1945 na Slovensku papírové peníze, které byly dány do oběhu z rozhodnutí Československého měnového úřadu exilové vlády v Londýně v listopadu 1944 (1, 5, 20, 100, 500, 1000 Kč). Dostávaly se tak do oběhu při postupu sovětské armády a spolu s ní československým armádním sborem. Používaly se k platům těchto vojenských jednotek při nákupech zboží atp. Nařízením předsednictva Slovenské národní rady z 19. března 1945 byly tyto poukázky vyhlášeny jako zákonné platidlo na Slovensku a nařízením československé vlády z 19. května 1945 zákonným platidlem i v českých zemích.

Během května až srpna 1945 se tedy podařilo likvidovat mozaiku peněžního oběhu na území poválečného Československa a vytvořit na celém území dvě peněžní oblasti, a to českou korunu a slovenskou korunu. Mezi oběma byl stanoven kurz 1:1. Tento poměr byl vlastně předurčen rozhodnutím, aby korunové poukázky Československého měnového úřadu byly uváděny do oběhu v poměru 1:1 k české (vlastně protektorátní) i ke slovenské koruně. Slovenská i česká koruna však nebyly platidlem na území druhém a placení z jedné oblasti do druhé se provádělo zvláštním zúčtovacím řízením u Národní banky v Praze a v Bratislavě. Cestovní ruch mezi oběma oblastmi byl umožněn volným přidělem peněz druhé oblasti.

3.3 Koncepce měnové reformy

Vyústěním reformních peněžních opatření bylo opětné zavedení jednotné československé měny – koruny československé, Kč. Dne 1. listopadu 1945 podle dekretu prezidenta republiky z 19. října 1945 (č. 91/1945 Sb.). Měnová reforma se zaměřovala, obdobně jako v březnu 1919 na dva cíle:

- uvést do oběhu nové československé peníze, tedy zavést novou měnovou jednotku. To byl úkol převážně technicko-organizační,
- zároveň s tím založit měnovou politiku, která měla především odstranit inflační přebytek kupní síly, který vznikl jednak obvyklým financováním válečných výdajů německou vládou a jednak obvyklým financováním válečných výdajů německou vládou a jednak měnovým vykořisťováním českého a do jisté míry i slovenského hospodářství německými měnovými, resp. vládními autoritami; na tomto základě pak utvářet měnovou politiku podle kritérií určených československou vládou v linii Košického vládního programu. A právě v tomto obsahovém zaměření měnové reformy se způsob řešení i jeho cíle lišily od Rabínovy měnové politiky po první světové válce.

O inflačním přebytku kupní síly svědčil vývoj oběživa a vkladů, viz následující tabulka.

Tabulka č. 5: Oběživa a vklady, 1937 - 1945

	Oběživo hotovostní	Vklady domácností
konec roku 1937	8,3 mld. Kč	85,0 mld. Kč
konec roku 1938	14,3 mld. Kč	61,6 mld. Kč
konec roku 1945	123,5 mld. Kč	208,0 mld. Kč

Zdroj: Vencovský, F., *Vzestupy a propady čs. koruny*, Praha, Oeconomica 2003, s. 113

Gesci v přípravě reformních opatření mělo ministerstvo financí ve spolupráci s Národní bankou. Připravily vlastní návrh, který se stal podkladem jednání komise odborníků a komise politické, která byla složena z členů vlády. Vyústěním všech složitých úvah a v mnoha směrech i rozporných názorů bylo rozhodnutí o provedení radikální měnové reformy, která byla postavena na šesti pilířích:¹⁷

- dekretem prezidenta republiky z 19. října 1945 (č. 91/1945 Sb.) byla k 1. listopadu 1945 zavedena jednotná měna československá – Kč, která nahradila dosavadní K a Ks v poměru 1:1. Nové peníze se dostaly do oběhu tak, že pro každou osobu se vyměňovaly dosavadní peníze v omezené míře – 500 Kč nových peněz; pro podniky bylo zavedeno zvláštní uvolňovací řízení, podle kterého jim byly vyměňovány staré peníze, které byly za války vytištěny v Anglii; byly to státovky po 1000, 500, 100, 50, 20, 10, 5 Kč. Navíc byly dány do oběhu s datem 16. května 1945 bankovka za 1000 Kč a státovka za 100 Kčs, které pohotově vyrobila tiskárna Národní banky. Vyhláškou ministerstva financí z 20. října 1945 (č. 92/1945 Sb.) byly státovky od 100 Kč výše považovány za bankovky Národní banky Československé. Do oběhu bylo takto dáno nových peněz za 19 mld. Kčs, které nahradily 124 mld. starého oběživa. Šlo tedy o pronikavou peněžní restrikcí a o dokonalou repudiací dosavadních peněz, tedy o radikálnější zásah, než jakým byla Rabínova reforma v březnu 1919,
- dekretem prezidenta republiky z 20. října 1945 (č. 95/1945 Sb.) bylo nařízeno přihlásit všechny peněžní vklady a jiné peněžní pohledávky u peněžních ústavů, životní pojistky a cenné papíry. Všechny tyto peněžní hodnoty včetně hotovostí,

¹⁷VENCOVSKÝ, F., *Vzestupy a propady čs. koruny*, Praha, Oeconomica 2003, s. 114

kteře byly složené v peněžních ústavech, byly sepsány a prohlášeny za „vázané“. Šlo o mimořádně závažnou akci, kterou byla v podstatě zablokována inflační kupní síla, a to ve všech jejich formách – v hotovostech, ve vkladech, v pojistkách, v obligacích, v akciích atd. V položce samostatných vázaných vkladů šlo jednak ke konci roku 1945 o 158 mld. Kč,

- byly upraveny cenové poměry jednak zvýšením cenové hladiny tak, aby v celostátním průměru dosahovala přibližně trojnásobku předválečné úrovně a jednak úpravou cenových relací mezi českými zeměmi a Slovenskem, které se během války vyvíjely odlišně. Těmito cenovými opatřeními bylo nutné provést i adekvátní úpravu mzdových poměrů,
- pro další měnový rámeček a vůbec hospodářský vývoj bylo mimořádně důležité určení kurzu nové koruny. Základem jeho propočtu bylo porovnání vnitřních cen s cenami v předních západních zemích (v USA, Velké Británii, Švýcarsku a Švédsku) a podle toho se určil kurz a americkému dolaru – 1 USD = 50 Kč – od 1. listopadu 1945. Z takto určeného kurzu byla odvozena – podle zlatého obsahu dolaru 0,888671 g – relace koruny ke zlatu, a to 1 Kč = 0,0177734 g zlata. Tato zlatá parita a tento kurz byly nahlášeny Mezinárodnímu měnovému fondu a v tomto kurzu byly také prováděny všechny peněžní transakce s cizinou,
- ke vstupu do těchto institucí se již přihlásila československá exilová vláda v Londýně a její zástupce podepsali v červenci 1944 Bretton – woodské dohody. O formálním přístupu k Mezinárodnímu měnovému fondu a ke Světové bance se jednalo na zasedání Prozatímního národního shromáždění dne 18. prosince 1945. Zpravodajem k vládnímu návrhu zákona o přistoupení Československé republiky k dohodám o Mezinárodním měnovém fondu a o Mezinárodní bance pro obnovu a rozvoj byl poslanec československé strany socialistické Alois Neuman. Ve svém vystoupení vysvětlil vznik obou institucí a jejich význam pro stát. Smlouva o členství v Mezinárodním a měnovém fondu byla uveřejněna v roce 1946 (č. 68/1946 Sb.) a o členství v Mezinárodní bance pro obnovu a rozvoj také v roce 1946 (č. 69/1946 Sb.). Československý podíl na prostředcích MMF byl 125 mil. USD, výší této účasti bylo Československo na dvanáctém místě mezi 45 členy,

- dekretem prezidenta republiky z 19. října 1945 (č. 139/1945 Sb.) o přechodné úpravě právních poměrů Národní banky Československé bylo rozhodnuto o institucionální centralizaci řízení peněžního oběhu. Dekret byl vydán na návrh vlády a po dohodě se Slovenskou národní radou a jeho základní myšlenkou byla určení působnosti Národní banky Československé – NBCS jako emisní banky pro celé státní území. Slovenská národní banka v Bratislavě se stala oblastním ústavem Národní banky Československé. Národní banku měla vést dočasná správa, jmenovaná vládou po dohodě se Slovenskou národní radou. Dekret nabyl účinnosti dnem 26. listopadu 1945. Předsedou dočasné správy byl Jaroslav Nebesák.

3.4 Zhodnocení a další vývoj

První kroky měnové reformy roku 1945, což bylo stažení cizích platidel a sjednocení měny na území celého státu byly velmi dobře promyšleny a provedeny. Veškeré operace proběhly hladce a rychle. To umožnilo i přes přetrvávající regulaci cen, která omezovala podnikání a zachovávala černý trh, hospodářský rozvoj, o čemž svědčí nadějný vývoj ekonomiky v roce 1946. Otázka vázaných vkladů zůstala otevřená. Určitou odpovědí mělo být zřízení Likvidačního fondu měnového, které se standardně pokládá za ukončení první fáze měnové reformy v roce 1945.

3.5 Vázané vklady a likvidační fond měnový

Nedořešená otázka, co s vázanými vklady, se ukázala vážným problémem pro koncipování měnové politiky po reformě. Byly **nejasnosti a spory jak spojit dohromady novou stabilní měnovou politiku a emisi peněz vznikající uvolňováním vázaných vkladů**, resp. Přeměny „starých“ peněz na peníze „nové“.

Národní banka se na jedné straně chovala sama zodpovědně a snažila se do ekonomiky pouštět peníze standardními způsoby – lombardem cenných papírů, eskontem směnek a nákupem cizích deviz, valut a drahých kovů. To však nebylo vůbec snadné vzhledem k tomu, že neexistovaly směnky, kvalitní dluhopisy, zástavní listy atd., navíc dobře nefungoval kapitálový a devizový trh. Na druhé straně byl stát a politické strany sdružené v Národní frontě. Deficity rozpočtů v období poválečné

rekonstrukce v letech 1945-1947 dosahovaly enormní výše, např. za rok 1946 to bylo 26,2 mld. Kčs, což bylo téměř 70 % příjmové stránky rozpočtu.

Dále **byla uvolněna velká množství zablokovaných peněz** na sociální (k 31. květnu 1947 asi 13 mld.) a provozní potřeby. Také politické strany, které si mohly vyměňovat peníze bez omezení, toho vrchovatě zneužívaly. Předkládaly se přitom argumenty podporující využití vázaných vkladů pro sociální potřeby jejich majitelů, pro financování podnikatelských nebo investičních aktivit apod. Připomínalo se také, že vázané vklady jsou dostatečně podloženy konfiskovaným majetkem zrádců a kolaborantů a znárodněným majetkem.

Původně bylo možné platit do 14. 2. 1946 vázanými vklady jen daně, poplatky a jiné veřejné dávky i soukromoprávní dluhy vzniklé do 31. 10. 1945. Později došlo ke **značnému rozšíření použitelnosti vázaných vkladů**. Na základě rozhodování bylo povoleno hrazení části kupní ceny přidělovaných konfiskátů (podniky si bohužel stát nechal ve svém vlastnictví) z vázaných vkladů. Dále bylo umožněno zaplatit přímé daně za poslední dva měsíce roku 1945 a za rok 1946 a samozřejmě majetkové dávky se platily ve valné většině z vázaných vkladů již od roku 1946. Na tento významný problém upozorňovalo vedení Národní banky Československé. V analýze peněžního vývoje se kriticky poukazuje na to, jak se „měnově sterilní forma vázaných vkladů se mění na měnově účinné nové nepružné oběživo. Poněvadž naše měnová politika nemá nástroj, jakým by toto uvolňované oběživo bylo opět z oběhu odčerpáváno, přesouvá se problém inflace ve staré měně do měny nové."¹⁸

¹⁸ CHMELA, L., *Zpráva vrchního ředitele NBČ z 15. 8. 1946*, in VENCOVSKÝ, F., *Vzestupy a propady čs. koruny*, Praha, Oeconomika, 2003, s. 116

Tabula č. 6: Vývoj základních peněžních ukazatelů

Stav ke dni:	Oběživo - bankovky a drobné mince	Vklady domácností
31.10.1945	19,2 mld. Kč	0 mld. Kč
31.12.1945	28,1 mld. Kč	0, 8 mld. Kč
31.12.1946	46,5 mld. Kč	15, 2 mld. Kč
31.8.1947	50, 1 mld. Kč	23, 8 mld. Kč
31.12.1947	61, 0 mld. Kč	27, 5 mld. Kč
31.12.1948	72, 0 mld. Kč	33, 6 mld. Kč

Zdroj: Vencovský, F.: *Vzestupy a propady čs. koruny*, Praha, Oeconomica 2003, s. 125

Snaha zajistit konečné vyřešení problému vázaných vkladů a regulovat příliv uvolňovaných peněz jejich společnou kontrolu všemi zainteresovanými stranami vyústila v rozhodnutí o **zřízení Likvidačního fondu měnového zákonem z 2. července 1947** (č. 141/1947 Sb.). Ten byl řízen předsednictvem, které se skládalo z předsedy dočasné správy Národní banky jako předsedy a dalších osob, jak z ministerstva financí nebo jmenovaných ministerstvem financí, tak z Národní banky, dbáno bylo i na zastoupení Slováků.

Smyslem zřízení Likvidačního fondu měnového bylo **zlikvidovat vázané vklady**. „Vázané vklady budou zlikvidovány z výnosu majetkových dávek, které byly zavedeny v květnu 1946, z propadlých a konfiskovaných vkladů a z výtěžků z prodeje konfiskovaného nepřátelského majetku“. Uvolňování vázaných vkladů se nadále mělo dít podle principů každé stabilizované měnové politiky, aby „uvolňování drželo krok s rozmnožováním konzumních statků, jejichž rozsah se stále zvětšuje“¹⁹

¹⁹ DOLANSKÝ, J., *Rozhlasový projev ze dne 23. 5. 1947*, in VENCOVSKÝ, F., *Vzestupy a propady čs. koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, s. 115

4 MĚNOVÁ REFORMA V ROCE 1953

Hospodářsko-politický vývoj ČSR měl v letech 1948-1953 určitý charakteristický rys a tím bylo stavění základů nového komunistického režimu. V ekonomické oblasti to mělo znamenat přechod k plně sovětizovanému typu ekonomiky. Neboli, do konce roku 1952 bylo důležité opustit systém smíšené ekonomiky, který bude nahrazen novým systémem, a to direktivním centrálně plánovaným hospodářstvím.

Byl znárodněn i skoro všechn zahraniční obchod, v němž byl nastolen státní monopol vnějších ekonomických vztahů, včetně devizového. Orientace československé ekonomiky se definitivně změnila ve prospěch Sovětského svazu a ostatních východoevropských zemí.

4.1 Vývoj měny po únoru 1948

Podmínky pro tento směr vývoje československé ekonomiky předurčily únorové události v roce 1948, kdy politickou moc v zemi uchočila KSČ. Možnost spolupráce Československa se zeměmi západní Evropy byla politicky ovlivňována Sovětským svazem. Přesně podle diktátu Moskvy, jak bylo v té době vyjadřováno, a to podle vzoru Sovětského svazu, uskutečňovala Komunistická strana Československa řadu přeměn, které se dotýkaly všech oblastí výroby a společenského života. Hospodářská politika v Evropě se děla v oddělených, odlišných skupinách. Východní – pod vlivem Sovětského svazu, západní – pod vlivem USA. Směr vývoje československé společnosti byl určen závěry IX. sjezd KSČ, které nastartovaly nový způsob plánování na celostátní úrovni. Směrnice předurčovaly i skutečné bilanční ekonomické plány v centrální plánované ekonomice. Základním ekonomickým zákonem pro stát byl pětiletý plán rozvoje, který se dostal do povědomí lidu pod pojmem pětiletka. Podle pětiletého plánu bylo organizováno celé hospodářství země. Ve smyslu centrálního plánu rozvoje země bylo na makroekonomické i mikroekonomické úrovni bilancováno rozdělení zdrojů ze státního rozpočtu do detailů až na plánování výroby a odbytu jednotlivých druhů zboží. Centrální plánovací komise direktivně určovala, kde se co bude vyrábět, výrobní ceny, mzdy, počty pracovníků v rezortech, jednotlivých podnicích atd.

Podstatným rysem posjezdového období, v první pětiletce, se stala industrializace země, budování těžkého průmyslu, těžba surovin, zejména uhlí a důležitých strategických surovin (uranová ruda), budování energetiky, kolektivizace zemědělství. Postupovalo zestátnování obchodů a služeb dosud zabezpečovaných soukromým podnikáním malými a středními živnostníky. Tisíce lidí přišly o soukromý zdroj obživy. Jako nové pracovní síly je spolykala nenasytná potřeba mohutného průmyslu. Ještě v průběhu pětiletky se ukázalo, že státní obchody při zajišťování poptávky obyvatelstva na spotřební zboží nespĺňuje potřeby společnosti. Ve společnosti dochází ke hromadění, úsporám peněz, za které nebylo možné koupit zboží podle představ a požadavků občanů. Bují černý trh, který plodí skupiny zbohatlíků, šmelinářů. Stále existuje přidělový systém potravin a spotřebního zboží podle náročnosti vykonávaného povolání. Politika mocenské strany zlikvidovala živnostenskou skupinu obyvatelstva a to přispělo k vytváření rostoucího napětí v politice, ekonomice, kultuře a dalších oblastech života, což vedlo na jaře v roce 1953 ke společenské krizi.

Jak se asi zrodila myšlenka měnové reformy v roce 1953 a jak zapadala do celkové atmosféry poválečných let? Je především nutné zmínit, že po II. světové válce proběhly peněžní reformy ve všech evropských zemích kromě Spojeného království, Švýcarska, Švédska a Iberského poloostrova. Jako nejjednodušší způsob ozdravení peněžního oběhu se považovalo nahrazení dosavadní měny měnou novou. Jevilo se to jako nejschůdnější způsob, jak sjednotit v jednotlivých zemích dosud používanou měnu. V oběhu totiž kolovala stále znehodnocená národní měna, a také různé okupační peníze, jejichž kupní síla rychle klesala. V Německu a Maďarsku došlo k hyperinflaci.

4.1.1 Soukromý sektor vs. stát

Podle vzoru Sovětského svazu československá ekonomika nastoupila cestu budování socialismu s výhledem a zdůrazňováním blahobytu pracujícího lidu. To zabezpečovala rozvojem těžkého průmyslu s poukazováním na zkušenosti ze Sovětského svazu, první socialistické země světa, kde přerod společnosti proběhl v souběhu industrializace země s odstraněním soukromokapitalistických tříd. V Československu proběhla popsaná fáze vývoje společnosti přesně podle direktiv

Moskvy a skutečnosti ukázaly, že vedoucí síly společnosti představy Moskvy nejen naplnily, ale ještě předčily. Zcela bylo zlikvidováno soukromé podnikání, jakožto zdroj kapitalistického vykořisťování. Sektor živnostníků a soukromého řemesla byl ovlivněn politikou omezování a potlačování, což se v následujících blízkých letech projevilo jako krok nevhodný pro podmínky Československa. Podobných zkušeností se dostalo i dalším zemím lidově demokratického zřízení. Přesto však soukromé podnikání v podmínkách Československa v 50. letech obnoveno nebylo a stát získal monopolní postavení ve službách a řemeslech.

Důraz kladený na rozvoj těžkého průmyslu budováním hutních kombinátů, strojírenských, chemických závodů, těžba surovin, hlavně uhlí, industrializace Slovenska, kolektivizace zemědělství, zakládání zemědělských družstev, charakterizuje dobu výstavby společnosti na počátku 50. let.

Představitelé tehdejší moci ve společnosti v souladu se směrnicemi sjezdu KSČ zdůrazňovali nutnost zvolené cesty rozvoje. Prezident Klement Gottwald se ve směrnicích pro vypracování pětiletého plánu vyjádřil takto:

„Je nutno přeměnit strukturu československého hospodářství, jež v podstatě vzniklo v době Rakouska-Uherska a odpovídalo potřebám oné doby, a přizpůsobit ji novým hospodářským a politickým podmínkám dnešní doby.“²⁰

Hospodářství Československa ve dvacátých letech stalo na základech zděděných z dob Rakouska-Uherska. Za 20 let trvání státu se však ekonomika ČR zařadila mezi 10 nejvyspělejších států světa. K vysokému hodnocení se podílela špičková úroveň textilního, sklářského a obuvnického průmyslu, ale také rozmáhající se strojařský, elektrotechnický a energetický průmysl a rovněž zemědělství. Na tomto dědictví mohla ekonomika počátku 50. let stavět.

Nutnost změn v hospodářství země byla pochopitelná. Všechny státy v poválečné době usilovaly o hospodářský rozvoj, uplatnění na trzích nabídkami nových progresivních výrobků, Československo nevyjímaje. Potlačení soukromého sektoru,

²⁰STÁTNÍ ÚŘAD STATISTICKÝ, *Rozvoj národního hospodářství a kultury Československé republiky v letech 1949-1953 (statistický přehled)*, 2. vyd., Praha, Státní úřad statistický, 1955, s. 94

obzvlášť sektoru v poskytování služeb, se však jako správné nepotvrdilo. Služby se staly v porovnání s jinými vyspělými zeměmi sektory neperspektivními, což podle ekonoma Karla Kaplana mělo za následek zpomalování přechodu Československa ke společnosti s moderní průmyslovou ekonomikou. Karel Kaplan dodává: „Zánikem soukromého podnikání v živnostech a obchodě se dovršila likvidace vícesektorové ekonomiky a zavedla ekonomika jednosektorová.“ Zůstal státní nebo státem kontrolovaný sektor. Monopolizace v průmyslové výrobě výrazně pokročila a fakticky byla úplná. Podnikatelská iniciativa a soutěž se utlumily, až úplně zanikly.²¹ Celé československé hospodářství prošlo během pěti let (1948 – 1953) značnými změnami. Mohla za to především politika orientovaná na plnění vytýčených úkolů uvedených v pětiletém plánu.

Změny, kterými československá ekonomika prošla, nebyla vynucena zcela ekonomickým vývojem, ale měla politickomocenské základy. Pro ekonomiku malé země to mělo nepříznivé následky, což vyvolalo na počátku roku 1953 hospodářskou krizi. K jejímu řešení využilo politické vedení měnové reformy, která přinesla občanům země zbídačení nepříznivými podmínkami, nevýhodným kurzem pro výměnu peněz. Politické vedení státu nutnost provedení měnové reformy vysvětlovalo jako opatření proti nepoctivcům, šmelinářům, boj proti černému trhu, odstranění přidělového systému apod. horník, hutník, dělník od stroje i zemědělec to však chápali jinak.

4.1.2 Ekonomická rovina

Tehdejší národohospodáři hledali východiska ze situace, ve které se československé hospodářství a finance nacházely. I vedoucí představitelé Československé státní banky navrhovali opatření, kterým se měla postupně alespoň zpomalit nebo nejlépe zastavit špatný vývoj v měnové oblasti. Toto opatření navrhovalo například vydání státních dluhopisů, nucenou půjčku obyvatelstva, skokové zvýšení cen apod. Tyto nápady bohužel nebyly zajedno s novou politikou vlády.

Národohospodáři se zamýšleli nad stávající situací. V roce 1952 přišli na to, že špatná, nebo lépe řečeno neuspokojená situace v hospodářství byla způsobena, také tím, že pracující nejsou dostatečně motivováni na výsledku svého konání a počínání,

²¹ Srov. KAPLAN, K., *Československo v letech 1948-1953*, s. 110-115.

tedy na výsledky své práce. A z toho tedy pak vzniká nápad, že mají-li být lidé a pracovníci zainteresováni daleko více, bude potřeba zrušit vázaný trh.²²

V roce 1952 uvažovalo, jak tento vázaný trh odstranit. Vytvořené alternativy se vracely k návrhům, jako bylo zvýšení cen apod. V prvních alternativách se nepočítalo s žádnými měnovými opatřeními, v dalších alternativách se zhruba od poloviny roku 1952 se kalkulovalo s tím, že obyvatelstvo-neboli taktéž pracující lid, jak bylo s oblibou hlášáno, bude z „třídního hlediska“ nějakým způsobem měnově postiženo. Uvažovalo se o tom, že dělnické třídy by se opatření dotklo asi 10 % ztrát, ostatních skupin pracujících 15–20 % ztrát, u soukromníků, především soukromých rolníků, 20–25 % ztrát. Tato varianta nakonec nebyla akceptována. Není bez zajímavosti, že od roku 1952 začal v Československé státní bance působit sovětský ekonomický poradce Nikolaj Alexandrovi Ivanov.

Tento poradce naznačoval, že československá měna je vlastně jedinou měnou sovětského bloku v Evropě, která zatím není svázána s rublem jako „nejpevnější měnou světa“, ale je napojena na MMF, tím pádem i na americký dolar.

Koncepce měnové reformy jednoznačně zvítězila v říjnu a v listopadu 1952. Tato reforma byla vytvořena skupinou ekonomů, v jejímž čele stál Ing. Václav Hůla. Skupina začala měnovou reformu připravovat způsobem, jak ji známe. Od listopadu 1952 dějiny měnové reformy už nejsou souborem nějakých nápadů a myšlenek, jak něčeho dosáhnout, ale jednotlivých konkrétních kroků k jejímu provedení, včetně zajištění nových bankovek a mincí, kdy se mince razily v Leningradě a papírová bankovky se tiskly v Goznaku v Moskvě. Vytipovávala se střediska, připravoval se bezpečnostní aparát, rozvozy, řešila se případná úloha armády.

²² Vázaný trh na území českých zemí počal být zaváděn od počátku nacistické okupace na jaře 1939. V průběhu války byl prohlubován a s menšími modifikacemi byl převzat i poválečným Československem. V praxi to znamenalo, že občané pro nákup potravin kromě peněz potřebovali i tzv. lístky, což bylo číselné vyjádření množství jednotlivých potravinových komodit, jež mohl jednotlivec odebrat v průběhu zpravidla měsíce. Obdobné přiděly byly stanoveny i u řady druhů průmyslového zboží (viz např. šatenky, tabačky aj.).

Na konci května byla měnová reforma vyhlášena, provedena byla 1. – 4. června 1953 Z oběhu bylo staženo více než 52 miliard korun starého oběživa, do oběhu byla vydána 1,4 miliardy nového oběživa. Do otázky, o kolik korun obyvatelstvo přišlo, se promítal i nárůst cen a nejrůznější kurzy výměny.

Sumarizací by vyšlo přibližně toto: obyvatelstvo ztratilo při uplatnění směnných kurzů a na likvidaci pojistek, státních dluhopisů apod. asi 21 miliard korun plus 84 miliard korun, které od roku 1945 byly uloženy na vázaných vkladech.²³

Stát vynaložil na provedení této měnové reformy okolo 50 miliónů korun, získal celkem 3,5 miliardy nových korun, které byly následně použity především ke kampaním zlevňování některých typů zboží.

4.1.3 Sociální rovina

Měnová reforma zasáhla plošně veškeré obyvatelstvo Československa. V jejím provedení se skrývalo nepřeberné množství nedotažených případů, kdy například dlužníci byli zvýhodněni před věřiteli tím, že dluh mohl být vrácen po vyhlášení reformy. Pokud hotovost člověka přesahovala 300 korun, které se měnily v kurzu 1:5, tak všechna ostatní hotovost byla měněna 1:50. Sociální dopad byl tedy plošný. Pochopitelně lidé, kteří měli více finanční prostředků, přišli o větší sumy. Dopad byl zostřen i tím, že ceny se nepřeočítaly 1:5, ale stouply proti bývalému vázanému trhu i proti přepočtu 1:5. Fámy o měnové reformě provázely československou společnost ještě v 60. letech.

4.1.4 Politická rovina

Součástí politických dějin se stal především moment, který vedení tohoto státu nepředpokládalo, jako byly stávky, které mnohdy přerostly do demonstrací, individuální odpor, šíření letáků apod. Nikdy zřejmě nedojde k přesnému vyčíslení, kolik stávek proběhlo, uvádí se přibližně 120. Nejznámější z demonstrací je plzeňská, rozsáhlá

²³Tzv. vázané vklady vznikly k 1. 11. 1945. Tehdy při výměně „válečných“ platidel (především protektorátních a slovenských korun v poměru 1:1:1 nové koruně československé) mohli občané měnit 500 korun, jejich zbývající peněžní majetek byl blokován ve formě právě vázaných vkladů u finančních ústavů. Uvolňování těchto prostředků probíhalo za uplatnění zvláštních předpisů a selektivně (např. sňatek, narození dítěte, léčení, invalidita apod.). Definitivně byly tyto hotovosti „odepsány“ právě v roce 1953.

demonstrace proběhla také v Praze. Z Karlína se však bouřící dav z ČKD nedostal již do centra města, rovněž rozsáhlé demonstrace byly v Ostravě, v Bohumíně a především v Orlové. Méně známé jsou demonstrace ve Strakonících, v Horšově Týně, v Horažovicích, v Ústí nad Labem a ve Vimperku. V politické rovině je důležité zmínit i prvek perzekucí, který se řádově týkal stovek lidí. Jen na Plzeňsku bylo zatčeno více než 600 lidí. Upozorníme ještě na jednu skutečnost. V drtivé většině učebnic dějin světa si můžeme přečíst tezi o tom, že v rámci evropských zemí sovětského bloku, došlo k prvnímu masovému vystoupení proti komunistickému režimu 17. června 1953 v NDR. Avšak nepokoje v Československu v souvislosti s měnovou reformou předběhly o 15 až 17 dnů – podle jednotlivých míst, dříve, než tomu bylo v někdejší NDR.

Dědictví centrálního **plánování** mezi ideology plánování národního hospodářství patřil nejen Rus Strumilin, ale i Francouz Jean Monnet (autor plánu poválečné obnovy Francie) nebo pozdější nositel Nobelovy ceny za ekonomii Holanán Jan Tinbergen (kniha „Modelle zur Wirtschaftsplanung“) a mnozí další. Každý z výše uvedených si ovšem plánování národního hospodářství představoval jinak. V Československu určovali, jak plánovat, především, sovětsí poradci, kteří úřadovali na všech ústředních hospodářských úřadech. Právě, diskutovaná měnová reforma měla zřejmě být příspěvkem k lepšímu plánování. Jak se asi zrodila myšlenka měnové reformy v roce 1953 a jak zapadala do celkové atmosféry poválečných let? Je především potřeba uvést, že po II. světové válce proběhly peněžní reformy ve všech evropských zemích s výjimkou Spojeného království, Švýcarska, Švédska a Iberského poloostrova. Ozdravení peněžního oběhu se vidělo především nebo jenom v nahrazení dosud existující měny měnou novou. Byl to nejjednodušší způsob, jak v jednotlivých zemích sjednotit používanou měnu v podmínkách, kdy v oběhu byla nejen znehodnocená původní národní měna, ale i různé okupační peníze, jejichž kupní síla navíc rychle klesala. V Německu a Maďarsku došlo k hyperinflaci.

Z toho důvodu byly v roce 1944 až 1947 např. v Belgii, SSSR, Bulharsku, Rumunsku, Albánii prováděny měnové reformy. Jejich hlavním cílem bylo stabilizovat peněžní oběh, snížit převis poptávky nad nabídkou zboží. V některých případech vedly

i ke změně názvu peněžní jednotky, jako tomu bylo v Maďarsku.

4.2 Motivy měnové reformy

Představa o ozdravném působení sterilizace přebytečné kupní síly či přímo měnové reformy na ekonomiku zřejmě zapůsobila i na některé politiky v Československu v 50. letech, když nevěděli, jak se vypořádat s existujícím přidělovým (lístkovým) hospodářstvím a s paralelním vázaným (přídělovým) a volným trhem (volný trh – trh bez lístků, ale za pevné, státem stanovené ceny), a navíc ještě s černým trhem. Vázaný trh v té době poskytoval levné výrobky, především potraviny, v rozsahu odpovídajícímu tehdejší představě životního minima. Sloučit vázaný a volný trh a zlikvidovat černý trh, ale nebylo jasné při jaké cenové úrovni, když si vláda neuměla představit, že by se odstranil i cenový dirigismus.

Na druhé straně ale v sousedních zemích lístkový systém již zanikl (v SSSR v r. 1947, v SRN v r. 1948, v Polsku v r. 1950) a pouze československá vláda se z obavy ze sociálních nepokojů tomuto kroku vyhýbala. Přitom sloučení lístkového a volného trhu slibovalo, že se zvýší zájem o výdělek a tedy i o odváděný výkon. Tato vazba sice v Česku příliš nefunguje, ale tehdejší poučky politické ekonomie to měly za axiom.

Odstranění lístkového systému hrozilo prudkým zvýšením poptávky po zboží, kterým ovšem obchodní síť nedisponovala. A proto byla zvolena cesta peněžní reformy, tj. anulace dosavadní měny a její nahrazení měnou novou. Zároveň byly změněny prakticky všechny maloobchodní ceny tak, aby i při neočekávaně vysokých nákupech obyvatelstva v maloobchodní síti nemohlo dojít k vážnějším poruchám v zásobování. Tím se vláda a orgány řízení národního hospodářství v zásadě zbavily starosti o rovnováhu mezi možnou poptávkou a nabídkou.

Tabulka č. 7: Některé maloobchodní ceny před a po peněžní reformě

Zboží	množství	1937	1952		6/1953	1954	1955
			Vázaný trh	Volný trh			
Chléb	kg	2,25	8,-	16,-	2,80	2,60	2,60
Rohlíky	kg	5,90	37,70	56,60	8,30	6,60	6,60
Hovězí zadní	kg	17,-	48,-	200,-	25,-	25,-	25,-
Máslo	kg	16,50	80,-	450,-	44,-	42,-	42,-
Rýže	kg	3,05	40,-	300,-	28,-	19,-	16,-
Cukr kostkový	kg	6,35	15,70	140,-	14,-	11,-	11,-
Káva	kg	36,-	...	1500	300,-	240,-	240,-
Rum	l	19,-	...	430,-	68,-	57,60	57,60

Zdroj: Statistická ročenka ČSR 1958, in: Tuček, M., *Měnová reforma v mezinárodním kontextu*, s. 113, „Padesát let od měnové reformy 1953“, sborník textů, č. 26/2003.

4.2.1 Omezení poptávky

Omezení poptávky bylo docíleno především tím, že všechny mzdové a sociální příjmy byly sníženy v poměru 5:1. Nové MC by tedy pro srovnatelnost bylo nutno vynásobit pěti. Hotovosti občanů byly vyměněny v poměru 5:1 jen do částky 300 Kčs na osobu, zbytek v poměru 50:1, vklady občanů, kteří nikoho nezaměstnávali, se přepočítávali odstupňovaně, částky nad 50 tis. v poměru 30:1, životní pojistky v poměru 50:1. Kromě toho byly anulovány vklady vázané po měnové reformě v r. 1945, veškeré státní dluhopisy (a to i emise z r. 1946) a všechny další tuzemské cenné papíry. Došlo podstatnému snížení oběživa: 52,1 mld. Kčs bylo vyměněno za 1,4 mld. Kčs.

Omezení poptávky uvedenými cestami bylo však tak vysoké, že bylo nutné nastavené parametry změkčit, a to snížením daně z obratu na některé druhy spotřebního zboží, což se projevilo několika jednorázovými sníženími cen v letech 1954–1956. Byla to metoda, která byla použita v SSSR po měnové reformě v roce 1947.

Nejtvrďší ekonomický dopad měla měnová reforma na zemědělství. Nejen že byli postiženi soukromí zemědělci tím, že přišli o peněžní prostředky, ale došlo i ke snížení výkupních cen zemědělské produkce v poměru méně příznivém než 5:1. Index těchto cen (1937 = 100) byl v r. 1952 405, o rok později 93,5, z toho např. u pšenice 64,8 a u jatečného skotu rovněž 64,8. Postiženi ovšem byli všichni, kdo měli

jakékoliv peněžní úspory, tedy zdaleka ne jen bývalí kapitalisté, jak reformu zdůvodňovala oficiální komunistická propaganda.

4.2.2 Vrchol stalinismu

Nejvýznamnějším důvodem pro provedení měnové reformy byl však přechod k sovětskému modelu centrálního plánování a řízení všech ekonomických procesů v zemi. Bylo to v době, kdy končila I. pětiletka, jejíž výsledky se zásadně lišily od původně stanovených cílů, kdy se hledaly cesty ke zvýšení direktivnosti v plánování a k plnému uplatnění všech dílčích prvků sovětského systému, kdy v řízení ekonomiky vrcholil stalinismus, ačkoliv Stalin již krátce před tím zemřel. Sovětský model plánování národního hospodářství té doby byl neslučitelný s neurčitým chováním hospodářských subjektů a volné peněžní prostředky v rukách občanů tuto nejistotu představovaly.

V SSSR byl problém větších peněžních prostředků v rukách občanů „vyřešen“ při měnové reformě v roce 1947, v Polsku dočasně v roce 1950. Na naši reformu v roce 1953 se tedy je možné dívat jako na snahu o zlepšení předpokladů pro přesné centrální plánování, jako na snahu odstranit z plánování jakékoliv samostatné pohyby peněz.

Do jaké míry proběhla měnová reforma bezprostředně v režii Moskvy, známo není. Pro Moskvu a její impérium byla důležitou otázkou zlatého obsahu Kčs, který byl nově definován, tak aby se zdůvodnil nový kurs koruny a rublu a koruny a dolaru. V letech 1946–1953 byl kurs koruny k americkému dolaru 50:1, od 1. 6. 1953 byl 7,20:1. Koruna byla tedy měnovou reformou revalvována. Nebyl k tomu jiný důvod než přání změnit kurs k sovětskému rublu na 1,8:1, avšak praktický ekonomický efekt to snad nemělo.

Mezinárodní souvislosti

V SSSR v té době existovala představa, že formální zlatý obsah měny je základem jejího kursu. Tak jako se kursy členských zemí MMF utvářely podle relace jejich zlatého obsahu ke zlatému obsahu amerického dolaru, představovali si sovětské politikové, že tomu bude podobně i u československé koruny ke vztahu k rublu.

Na tento aspekt upozorňuje i prof. Vencovský v knize „Měnová politika v české historii i ve vztahu k rublu. Rozdíl byl v tom, že centrální banky členských zemí MMF

mohly za takto definovaný kurs nakoupit zlato od USA, zatímco nečlenské země, a tedy i země střední a východní Evropy tuto možnost neměly a SSSR jim ji také nenabízel. Uváděný zlatý obsah byl zcela fiktivní. Navíc, všechny uvedené měny ve střední a východní Evropě byly ryze vnitřními měnami, zatímco americký dolar byl měnou všeobecně směnitelnou. Měnová reforma v roce 1953 byla završením série měnových reforem v zemích tzv. sovětského tábora (s výjimkou severní Koreje, kde proběhla druhá měnová reforma až v r. 1959).

Tabulka č. 8: Měnové reformy ve východním bloku po II. světové válce

Země	Rok
Polsko	1945 a 1950
Maďarsko	1946
Bulharsko	1947 a 1952
Rumunsko	1947 a 1952
Albánie	1947
Čína	1955
KLDR	1947 a 1959

Zdroj: Tuček, M., *Měnová reforma v mezinárodním kontextu*, s. 115, „Padesát let od měnové reformy 1953“, sborník textů, č. 26/2003.

Co bylo měnovým reformám společné? V první fázi vytvořit národní měnu, zbavit se oběhu okupačních a jiných peněžních surogátů. Dále pak snížit velikost agregátu M1, tj. nejen množství oběživa, ale v důsledku změn ve financování podniků i snížit zůstatky na jejich obratových účtech. Znamenalo to, že v důsledku peněžních reforem nikdo neměl mít ve své dispozici větší množství peněz. Následovaly úspěchy ekonomického rozvoje. V letech 1955 a 1956 se již všeobecně ukazovalo, že se hospodářství přes velké nasazení kapitálu i pracovních sil v průmyslu i zemědělství vyvíjí neefektivně.

Veřejně se tyto problémy diskutovaly až po XX. sjezdu KSSS, který odsoudil sice kult osobnosti v SSSR, ale ne hospodářský systém, který se o tento kult opíral. Peněžní reformy umožnily zvýšit objemy investic v nejbližších letech, což ovšem vedlo ke skryté inflaci, v různých zemích s různou intenzitou. V Československu vedla peněžní reforma z roku 1953 k podlomení důvěry v peněžní vklady ve spořitelnách, jejichž růst se jen pomalu oživoval, a v životní pojištění, které bylo na dvě desetiletí

málo důvěryhodné. Úsporné vklady v Československé státní spořitelně činily počátkem roku 1954 jen 2,9 mld. Kčs (konce roku 1954 4 mld. Kčs) a zaplacené pojistné životního pojištění činilo v r. 1954 89 mil. Kčs. Výše oběživa se stala na dlouhá léta údajem přísně tajným zvláštní důležitosti, což byl tehdy nejvyšší stupeň utajení.

4.3 Zahraniční obchod

V období naplňování I. pětiletého plánu do roku 1953 došlo k podstatným změnám nejen ve struktuře průmyslové výroby, ale i ve struktuře zahraničního obchodu. Orientace zahraničního obchodu na Sovětský svaz a země lidově demokratického zřízení měla neblahý vliv na výsledky hospodářství ČSR. Struktura zahraničního obchodu po transformaci československé ekonomiky doznala podstatných změn. Zatímco před rokem 1948 činil podíl zahraničního obchodu se západními zeměmi 80 % z celkového objemu, v roce 1953 klesl na 20 %.²⁴

Na nepříznivé situaci se podepsalo i členství Československa v mezinárodní instituci - Radě hospodářské pomoci, v níž ČSR zaujímala zvláštní až výjimečné postavení vzhledem k úkolům, kterými byla pověřována. Československu, jako zemi s vyspělým průmyslem, jemuž se satelitní země Sovětského svazu nemohly zdaleka vyrovnávat, byly stanovovány dodávky produktů těžkého strojírenství ve formách velkých průmyslových komplexů, za které ovšem příslušné bratrské země neplatily. Případné investice nebo dodávka surovin jako protihodnota se nevyskytovaly.

Hospodářské a politické vedení státu byly však nuceny direktivně stanovené úkoly přijímat bez výhledu brzkého splacení dodávaného zboží, což se v obchodním světě považovalo a považuje za samozřejmost. Toto bylo jednou z hlavních příčin hospodářského úpadku a vzniku hospodářské krize na počátku 50. let.

O struktuře zahraničního obchodu Československa vypovídá tabulka podílů vyváženého zboží ve srovnávaných letech.

²⁴KAPLAN, K., *Československo v letech 1948-1953*, s. 131

Tabulka č. 9 : Podíl vývozu strojů a spotřebního zboží na celkovém vývozu v letech 1929, 1948 a 1953

	Rok		
	1929	1948	1953
Celkový vývoz v %	100	100	100
z toho vyvezeno v %			
Strojů	4,5	22,9	44
spotřebního zboží (kromě potravin)	50,8	34	15,0
a to:			
Textil	33,1	16,2	6,8
Sklo	6,7	6,3	3,1
Ostatní	11,0	11,5	5,1

Zdroj: Státní úřad statistický, *Rozvoj národního hospodářství a kultury Československé republiky v letech 1949-1953*, 2. vyd., Praha, Státní úřad statistický, 1955, s. 13.

Tabulka zachycuje změnu vývozu po transformaci československého průmyslu. Markantní je nárůst vývozu výrobků těžkého průmyslu, zejména strojů, až na 44% a na straně druhé prudký pokles vývozu spotřebního zboží, zejména textilu a sklářských výrobků.

Stoupající produkce těžkého průmyslu se však nemohla obejít bez výrazných investic. Na straně druhé však zisky, ovlivňované cenovou politikou Sovětského svazu, neodpovídaly takto vynucené vlně investování. Direktiva přesto Československu ukládala dodávat členským zemím RVHP zboží na úvěr. Československo se tak stalo největším věřitelem celé RVHP, když již v roce 1950 hodnota úvěrů přesahovala 400 milionů rublů.²⁵ Na této hodnotě se samozřejmě podílel největší mírou Sovětský svaz.

Celou situaci popisuje český historik Karel Půlpán následovně: „Byli jsme začleněni do světa, jenž nám byl zcela cizí a jenž po nás tvrdě vyžadoval asi toto: předkládáme vám závazné seznamy toho, co nutně potřebujeme, a nezajímá nás, zda jste to někdy vyráběli, zda pro to vůbec máte kapacity. Vyrobit musíte umět jako vyspělá země všechno. Hospodárnost výroby požadovaných položek nás nezajímá, stejně jako to, kde vezmete suroviny, které nemáte a které vám dodat nemůžeme. Platit nemáme čím, takže nám poskytněte bezúročný úvěr a kromě podepsaných úvěrových dohod počítejte ještě s neplánovanou aktivní obchodní bilancí.

²⁵ Srov. KAPLAN, K., *Československo v letech 1948-1953*, s. 101

Produkty duševní práce nemají žádnou hodnotu, takže nám budete zadarmo předávat technickou dokumentaci všeho, co se nám na vaší průmyslové výrobě zalíbí.“²⁶

Československo, které se dostalo do postavení strojírenské velmoci v důsledku nereálného plánování výstavby těžkého průmyslu, bylo na počátku 50. let, na pokraji hospodářského kolapsu, viz následující tabulka.

Tabulka č. 10: Poměr vývozu a dovozu strojů v roce 1953 dle teritoria

Země	Podíl	
	vývozu strojů na jejich výrobě v %	dovozu strojů na jejich spotřebě v %
SRN	35,9	3,7
Velká Británie	30,6	4,4
Francie	14,9	10,1
Itálie	15,7	15,4
Holandsko	37,7	38,9
Švédsko	24,3	24,4
Dánsko	33	41
Rakousko	25,7	28,7
ČSR	40	5,8

Zdroj: Kaplan, K., *Československo v letech 1948 - 1953*, s. 104- 105.

Hodnoty uvedené v tabulce vypovídají, že československý průmysl se svými 40% vývozu strojírenské výroby předčil i vyspělé západoevropské země. Na straně druhé dovoz takového zboží do Československa zaostával, protože jako jediná země RVHP byla schopna tyto stroje vyrábět, a proto vývoz převyšoval dovoz. Členství Československa v RVHP a průmyslová výroba pro ostatní členské státy v duchu bratrské pomoci se staly příčinou zaostávání československé ekonomiky za průmyslově vyspělými státy v Evropě a ve světě. Upřednostňování těžkého průmyslu před tradičním spotřebním a lehkým průmyslem, zaostávaná zemědělská výroba a zanedbané služby vedly k neschopnosti ekonomiky uspokojovat ekonomické a zájmy a potřeby občanů. Růst národního bohatství bylo popsáním uspořádáním ekonomiky zbrzděn.

²⁶PŮLPÁN, K., *Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990*, Praha 1993, s. 233-234

4.4 Měnová politika

Období hospodářských změn po 2. světové válce zasáhlo i měnovou oblast. Na území Československa se platilo šesti platidly, které měly svůj vlastní kurz, vlastní peněžní funkci a byly spjaty s rozdílnou emisní politikou. Měnová reforma v roce 1945 měla vše vyřešit.

Odborník pro měnovou politiku František Vencovský hodnotí situaci po provedení reformy tak, že pojetí a řízení měnové politiky se začalo řídit jinými hledisky, než si představoval Československý měnový úřad v Londýně ke konci války nebo autoři dekretu prezidenta republiky z října 1945 o opětném zavedení jednotné československé měny. Postupně docházelo k latentní inflaci, která se projevovala vytvářením rostoucího tlaku přebytečné kupní síly. Tato se stávala nebezpečnou pro růst všech peněžních veličin a pro vyústění do otevřené inflace. Vedle této měnově nebezpečné situace nabýval na síle politický a hospodářský směr, který prosazoval zásadní systémový převrat v uspořádání měnových poměrů tak, aby celé československé peněžnictví se stalo součástí centrálně a direktivně řízeného hospodářství ve státě podle modelu praktikovaném v té době v Sovětském svazu.

Tento nový smysl byl přesně definován nejen, co do rozsahu, ale i do směrů svého působení. V centrálním národohospodářském plánu byly funkce orientovány nebo přesněji vyjádřeny a transformovány následovně:

- peněžní vyjádření hodnotových vztahů tak, jak byly tyto vztahy centrálně a administrativně určeny v cenových relacích a v cenové hladině,
- zprostředkování směn zboží a služeb a na provádění platů, jak byly tyto směny a platy předurčeny „hmotnými“ proporcemi v centrálním národohospodářském plánu,
- uchování „hodnot“, resp. kupní síly, ve formě tezaurovaných²⁷ hotovostí nebo úsporných vkladů domácností,

²⁷Vyjmutých hotovostních peněz z oběhu, tzv. nerealizovaná kupní síla.

- úvěrové využití pro krytí přechodného výkyvu ve finančních potřebách podniků, příp. domácností a státního rozpočtu, a to v proporcích centrálního národohospodářského plánu,
- zprostředkování mezinárodního platebního a úvěrového styku v rozsahu a struktuře určených centrálním plánem a při centrálně a normativně řízeném měnovém kurzu.²⁸

Převzatý sovětský model obsahoval kromě hospodářství také provádění měnové politiky zaměřené pouze na řízení peněžního oběhu. Toto řízení se vztahovalo na tři části.

Nejdůležitější část se týkala pokladního plánu. Ten určoval oběh hotovosti v celém národním hospodářství a také stanovoval výši peněžních příjmů domácnosti. Ovlivňování příjmů obyvatelstva se dělo skrze mzdy, starobní důchody, sociální dávky a jejich užívání v maloobchodě a službách.

Další část tvořil úvěrový a devizový plán, který určoval objem, strukturu a umístění bankovních úvěrů podnikům, kterým chyběly finanční prostředky na financování rozměrných úkolů zadaných centrálním plánem. Pro zajištění vyrovnané platební bilance sloužil devizový plán, který byl sestavován pro vytváření devizových vztahů. Výsledkem takového měnového vývoje bylo selhání základních peněžních funkcí. Chyběla objektivní a spolehlivá kritéria rentability, objevovala se ztrátovost zatajována nebo zamlžována centrálním řízením. Stejně tak byly zatajovány narůstající problémy s hospodářským růstem a efektivností ekonomiky a počínající náznaky inflačního růstu. Československá ekonomika se tak izolovala od světových ekonomik orientovaných na trh.

4.4.1 Očekávání peněžní reformy

Nepříznivá situace v hospodářství si vynutila řešení nejvyššími stranickými a státními orgány a začátek roku 1953 byl dobou rozhodnutí o přistoupení k peněžní reformě.

Pochopitelně, veškeré přípravy se děly za naprostého utajení. Občané se neměli o úmyslu komunistického vedení vůbec dozvědět. Přes velké utajení se přece jen mezi

²⁸VENCOVSKÝ, F., *Měnový vývoj v letech 1945-1989*, s. 21-22

lid dostaly informace o chystaném záměru. Vyplynulo to i z úvah a domněnek v souvislosti s usnesením předsednictva vlády ze dne 5. května 1953, které rozhodlo o změně výplatních termínů záloh na mzdy za měsíc květen 1953 ve výši poloviny průměrného měsíčního platu do 20. května 1953. Mezi lidmi narůstala nejistota, šířily se domněnky o měnové reformě a podle toho se chovali. Horečně nakupovali potraviny, spotřební zboží, textil, oblečení. Útok na obchody byl tak mohutný, že během několika dnů byly vyprodány veškeré zásoby a podle nařízení vlády doplňování obchodů bylo zastaveno. Došlo k vybírání úspor z bank, spořitelen, jinde zase peníze ukládali. Situace byla chaotická, krajně vyhrocena ve všech velkých městech v celé republice. Poněkud mírnější chování v nákupech bylo zaznamenáno na Slovensku.

Vážností situace se zabývali čelní představitelé strany a vlády. Byla zřízena komise, která měla informovat předsednictvo ÚV KSČ o náladách mezi pracujícím lidem. Referáty přímo dostávali prezident republiky, předseda vlády a další špičky stranického vedení. Zprávy byly překládány i do ruštiny, což svědčilo o přímé účasti sovětských odborníků na přípravě měnové reformy. Oficiální denní stranický tisk vyzýval pracující k upevňování technologické kázně ve výrobě a soutěžení za splnění úkolů pětiletky. Projevovaná nespokojenost a nálady obyvatel byly hodnoceny tak, že jsou výsledkem útoků našich nepřátel, nepřejících lidově demokratickému zřízení. Podle usnesení měla zbývající část mezd vyplacena v prvních dnech následujícího měsíce již v nové měně. Úprava termínů výplat měla vést k tomu, aby pracující nebyli poškozeni bezprostřední výměnou peněz za nepříznivých podmínek. Dojemná starostlivost orgánu, pod jehož vedením ke krizové situaci ve státě došlo. Oficiálně byl tento krok zdůvodňován potřebou rozložit výplaty, aby se rovnoměrně plnil pokladní plán.

V některých podnicích a závodech však došlo k ignorování nařízení o změně výplatních termínů a tak se stalo, že k výplatám došlo v závěru měsíce května, někde i 30. května 1953. Skoro 10% pracujících tím pádem nestačili peníze ve staré měně utratit a tím vlastně o ně přišli. Prezident republiky Antonín Zápotocký ještě v závěru měsíce května svým vystoupením v rozhlase ujistil československý lid, že československá měna je pevná.

Československé občany zasáhlo i nařízení o zákazu uvolňování vázaných vkladů z roku 1945. Uskutečněné opatření – měnová reforma měla přispět k ozdravení

hospodářské situace v Československu. Obyvatelstvo svými postoji vyjadřovalo svou nespokojenost na manifestacích ve velkých městech, Budějovicích, Plzni, Bohumíně a jinde. K uklidnění situace byly do pohotovosti uvedeny složky Bezpečnosti, Lidových milicí i armády. V mnoha případech došlo ke střetu s těmito silami.

Situace byla tak vážná, že dne 17. května 1953 byla ustavena komise v čele s ministrem financí Jaroslavem Kabešem, ve které působili zaměstnanci ministerstva financí, SBČS, státní spořitelny, státní pojišťovny a Investiční banky. Tato komise dostala název „Ústřední vedení prací k provedení měnové reformy“²⁹ a měla za úkol pozorovat situaci v období od 18. do 29. května 1953 ve spořitelnách, bankách a obchodech a podávat každý den referáty členům představenstva ÚV KSČ, zejména špičkám tohoto orgánu a to Zápotockému, Širokému, Dolanskému a Novotnému. Tyto zprávy byly také překládány do ruštiny, což nasvědčuje tomu, že sovětsí experti se stále podíleli na přípravách.³⁰

V pondělí 18. května, což byl den zahájení činnosti kontrolního štábu, již kolovaly informace převážně v českých krajích o plánovaném uvolnění vázaného trhu a o zamýšlené měnové reformě k 1. červnu 1953. Díky těmto zprávám lidé nakupovali spíše průmyslové zboží. V Praze byly tržby o 100 % vyšší než normálně. V jiných městech, např. v Českých Budějovicích, v Plzni a v Kladně, se tvořily fronty při vybírání naspořených peněz. V úterý 19. května podle zpráv vypukla v Praze nákupní horečka. V tento den již začal stoupat i výběr v pobočkách Státních spořitelen, ale také se objevují případy vkladů do spořitelen. „Jedna část obyvatelstva vybírá, ježto se bojí blokování vkladů, druhá pak peníze ukládá, ježto se bojí měnové reformy.“³¹ Takovou zprávu obdržel ministr Kabeš od kontrolního štábu. Kabeš poté v celkové zprávě premiéru Viliamu Širokému shledává, že na okresní města a vesnice v českých krajích se neklid ještě nepřesunul a že na Slovensku je zatím klid.³² Také díky dennímu tisku se tyto zprávy nerozšířili dál. Rudé právo se ani zmínkou nepozastavilo nad těmito

²⁹JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 47

³⁰ŠÍŠKA, M., *Drastická měnová reforma 1953*, in: Právo, Čtení na sobotu – příloha, ze dne 30. 5. 1998, s. 12; JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 47-49; SELLNEROVÁ, A., *Měnová reforma 1953 na Děčínsku*, s. 16

³¹JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 50

³²JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 49-50

událostmi, raději nabádá komunisty ve svých člancích k boji za upevnění pracovní kázně.³³

Ve středu 20. května ministerstvo vnitřního obchodu odvolalo a zastavilo dodávky do maloobchodní sítě. To mělo za následek to, že např. v Praze obchodní domy byly plné lidí poptávající zejména textil a zbývající spotřební zboží. Popisuje to zpráva, kterou podal jeden pracovník ministerstva financí: „Tak například velmi byli překvapeni chodci, když v Havířské ulici za výkladní skříní oděvního obchodu s dámskou konfekcí spatřili ženy ve spodním prádle, které tak spěchaly, aby si vyzkoušely šaty, že ani nečekaly, až se pro ně uvolní převlékací kabina.“³⁴ Z dalších českých a moravských měst, jako je Tábor, Jáchymov, Olomouc a Liberec přicházely zprávy o neklidu a nervozitě zatímco na Slovensku, zejména v Bratislavě byl prý stále klid. Přicházely však již hlášení z jiných měst, ze Bzence, Kremnice či Zvolenu, kde „zprávy o chystané měnové reformě jsou živeny tím, že resorty nevysvětlily rozdělení výplatních termínů jako technické opatření a že někde se vyplácí záloha několik dnů po měsíčním zúčtování, což si dělníci vysvětlují jako vnucování peněz před nějakým chystaným opatřením.“³⁵ ³⁶ V tento den se o měnové reformě zmiňuje také brněnský spisovatel Čestmír Jeřábek ve svých vydaných deníkových záznamech. Píše, že „lidé nakupují jako šílení, hlavně konfekci. Vedle másla, sádla, cukru a kávy zmizelo z obchodů i víno. Na zeleninu, pokud se vůbec vyskytne, stojí nekonečné fronty. Na volné mléko čekávají lidé už od páté hodiny ranní.“³⁷ Jako protiklad odkazuje na sloupek v Literárních novinách ze dne 8. května 1953, kde E. F. Burian napsal: „Jsme šťastný národ!“³⁸ V Rudém právu se objevovali články, které radily, jak rozvíjet socialistické soutěžení za splnění pětiletky a opět brojily proti nekázní na pracovištích a naváděly „bulače a absentéry“ přísně trestat.³⁹

Ve čtvrtek se v Praze roznesla fáma, že odstoupil ministr financí a že proběhla výměna generálního ředitele SBČS. Dále se v Plzni, v závodech V. I. Lenina, objevila zpráva, že měnová reforma byla již připravena, s tím, že se nedotkne pracujících.

³³Rudé právo, ročník 33, č. 138, ze dne 19. 5. 1953

³⁴JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 50

³⁵Tamtéž, s. 50-51

³⁶Tamtéž, s. 50-52

³⁷JEŘÁBEK, Č., *V zajetí stalinismu. Z deníků 1948-1958*, Brno, Barrister & Principal, 2008, s. 216

³⁸Tamtéž

³⁹Rudé právo, ročník 33, č. 139, ze dne 19. 5. 1953

Celkově se ale čtvrtek tvářil klidněji než předchozí dva dny. Pouze v některých prodejnách, kde bylo zboží a materiál, prodáván bez lístků se objevily cedule s výmluvným upozorněním – zavřeno.⁴⁰ V Rudém právu byl otištěn projev prezidenta republiky A. Zápotockého k delegaci Českobudějovického kraje, kde pouze upozorňoval, „jak je důležité zajišťovat stálý rozvoj výroby nových hodnot v průmyslu i zemědělství“⁴¹ a vůbec nijak nekomentoval vyvstalou situaci.

V pátek 22. května převažovaly optimistické zprávy, neboť v českých městech měly převahu vklady peněz nad výběry a fronty byly hlášeny pouze u obchodů s textilem a u řeznictví. Na Slovensku se také nic zvláštního nedělo, stále byl hlášen klid.⁴² Na titulní stránce Rudého práva redaktoři opět upevňovali pracovní morálku a kázeň na všech pracovištích a pracující žádali stranu a vládu, aby ještě zůstila opatření proti „rušitelům“ výroby.⁴³

V sobotu a v neděli dle odevzdaných hlášení probíhal téměř ve všech krajích normální život bez známky nějakých aktivit. Podepsala se na tom také uklidňovací dezinformační akce, která jakoukoli reformu popírala. V sobotu, jak píše Jeřábek, „zatím trvá nákupní horečka. Už není takřka nic k dostání – ani brambory. Viděl jsem dnes v jednom obchodě (a to se tam ani netlačila fronta), jak jedna ubohá zákaznice padla do mdlob, patrně vysílením“⁴⁴ V sobotním Rudém právu⁴⁵ v rubrice „Odpověď na otázku čtenářů“, vysvětlují, proč došlo ke změnám ve výplatních termínech mezd a platů. V nedělním vydání Rudého práva se redaktor ještě vrací ke zdůvodnění, proč byla květnová výplata vyplacena dříve formou záloh. Podle redaktora se tímto mělo předejít náhlým nákupům v den výplaty, které by měly za následek tvoření front a nedostatek poptávaného zboží v obchodech.⁴⁶

V pondělí se situace radikálně změnila. Ministerstvo vnitřního obchodu zakázalo prodej veškerého volného zboží. To vedlo k zavření obchodů s volným zbožím ve většině okresů.⁴⁷

⁴⁰JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 52-53

⁴¹RUDÉ PRÁVO, ročník 33, č. 140, ze dne 21. 5. 1953

⁴²JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 53-54

⁴³RUDÉ PRÁVO, ročník 33, č. 141, ze dne 22. 5. 1953

⁴⁴JEŘÁBEK, Č., *V zajetí stalinismu*, s. 217

⁴⁵RUDÉ PRÁVO, ročník 33, č. 142, ze dne 23. 5. 1953

⁴⁶JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 56

⁴⁷JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 56; SELNEROVÁ, A., *Měnová reforma 1953 na Děčínsku*, s. 16

Jeřábek ve svých záznamech uvádí, jak chodil po brněnských ulicích a po trhu. „Všechny volné obchody přestaly prodávat – pro inventuru. Není naprosto nic k dostání – už ani laciné druhy cigaret (lidé prý jich v panice nakupovali celé tisícovky). Ve vzduchu něco visí. Jako bychom byli na prahu nějaké katastrofy.“⁴⁸

Zákaz prodeje volného zboží v prodejnách se projevil v různém zatajování zboží, které bylo zjištěno v úterý 26. května. Odhalení zatajování zboží bylo velmi přísně trestáno, kdy za menší zatajení byly udělovány pokuty a větší případy byly ohodnoceny podáním trestného oznámení. Ve středu již opět komise posílaly pozitivní zprávy, a sice že převažují vklady. Toto byl pouze ale důsledek toho, že v obchodech nebylo za co peníze utrácet. Ze Slovenska se od tohoto dne začaly ozývat neklidné zprávy. Z různých krajů docházely zprávy, že lidé neplní své povinnosti odvádět státu dávky, zejména masa.⁴⁹ Na stránkách Rudého práva se opět neobjevil ani jeden článek komentující rozhodnutí vlády. Hlavní zprávou těchto dnů bylo včasné ošetření cukrové řepy.⁵⁰

Ve čtvrtek se to již neplnění dávek projevovalo zejména v produkci a zásobování masem a masnými výrobky, které bylo velmi nedostatečné ve většině československých krajů, což zapříčinilo postupné uzavírání dalších prodejen. Mezi lidmi vládla nespokojenost a nálada nebyla nijak optimistická. Na ulicích, v obchodech, spořitelnách a bankách panoval rozruch.⁵¹ Brno „s prázdnými a zavřenými obchody vypadá jako v květnu 1945, když přešla přes Brno fronta. To je výsledek slavné Gottwaldovy pětiletky!“⁵²

Jeřábek ještě poznamenává: „V této situaci se vrhl režim na důchodce. Okrádá je o ubohé pense a nechává je napospas hladu, čehož se neodvážili ani nacisté.“⁵³ Čilý ruch vládl ten den i mezi ozbrojenými složkami. Ve všech krajských správách VB a StB obíhal tajný rozkaz. Podle rozkazu, vrcholní představitelé, těchto složek měly přijet do hlavního města na tajnou poradou. Tato poradou měla jediný účel a to seznámení se se zvláštním tajným rozkazem na zabezpečení významné vládní akce, který měl platit pro nadcházející dny a podle kterého musely „příslušníci Národní bezpečnosti ´podat důkaz připravenosti, pohotovosti a akceschopnosti´ a dokázat, že ´jsou na výši daných úkolů a že přesně splní, co od nich strana a vláda očekávají´. O jakou akci půjde, nebylo ani těmto bezpečnostním

⁴⁸JEŘÁBEK, Č., *V zajetí stalinismu*, s. 217

⁴⁹JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 57-58

⁵⁰RUDÉ PRÁVO, ročník 33, č. 145, ze dne 26. 5. 1953; Rudé právo, ročník 33, č. 146, ze dne 27. 5. 1953

⁵¹JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 58-59

⁵²JEŘÁBEK, Č., *V zajetí stalinismu*, s. 217

⁵³Tamtéž

špičkám v rozkazu specifikováno...“⁵⁴ Namísto toho ale byla zdůrazněna povinnost zajistit bezpečnost výměnných středisek a případná ochrana před akcemi nepřátel. Konec května se blížil a fáze příprav vrcholila.⁵⁵

V pátek, dva dny před vyhlášením peněžní reformy, již tolik situačních zpráv o vnitřním trhu nebylo, neboť je zastínily zprávy týkající se příprav na peněžní reformu. Navíc v tento den měly československé armádní a bezpečnostní složky vyhlášenou pohotovost, protože měli za úkol zajistit ochranu poboček SBČS. Tyto pobočky měli strážit převážně příslušníci VB a Lidových milicí. Také se měli podílet na vytváření protiteroristických záloh ve svých krajích, kde měli být zneškodňováni hlavně „nepřátelští agenti, teroristé a diversanti“⁵⁶ V podvečer měla na Pražském hradě hradní stráž vyhlášenou pohotovost. V sobotu ráno bylo v plánu zasedání ÚV KSČ v Míčovně Pražského hradu. Přes všechny tyto přípravy prezident Antonín Zápotocký vystoupil v rozhlase a prohlásil: „Naše měna je pevná a měnová reforma nebude, všechno jsou fámy, které šíří třídní nepřátelé.“⁵⁷ Takovým způsobem se snažil ubezpečit obyvatelstvo, že žádná měnová reforma nehrozí, i když byl jeden z těch, který o přípravách peněžní reformy věděl úplně vše již od jejích začátků. K tomuto dni si Jeřábek pouze poznamenal: „Stále větší napětí. Nikdo neví, co bude...“⁵⁸

O tom že se připravuje reforma, neměli žádné ponětí ani pracovníci SBČS v Praze. Teprve během dopoledne, díky zmínkám o svolání Národního shromáždění, které se mělo zabývat určitými měnovými opatřeními, zaměstnanci začali něco tušit. Národní shromáždění však bylo svoláno až na odpoledne, tedy na dobu, kdy většině zaměstnanců končí pracovní doba a kdy převážná většina tehdy již poloprázdných obchodů zavírala. Jediní, kteří věděli, že se něco děje, byli příslušníci bezpečnosti, kteří již od ranních hodin hlídali Míčovnu Pražského hradu. Stejně tak jako byla obsazena Míčovna, obsadili příslušníci StB budovu tiskárny Rudého práva na Florenci. Podobný, dalo by se říct i totožný scénář se objevoval po celém Československu na místech, které k tomu byly dříve

⁵⁴BÍLEK, J., *Československá armáda a měnová reforma v roce 1953*, s. 67

⁵⁵JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 59-62, SELLNEROVÁ, Alena, *Měnová reforma 1953 na Děčínsku*, s. 16-17

⁵⁶JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 65

⁵⁷NOVOTNÝ, R., *Květnová měnová reforma byla připravenou pastí [on-line]*, [cit.: 2013.02.07], dostupné z [www: <http://www.mesec.cz/clanky/proc-je-na-brezich-vypustene-prehrady-tolik-minci/>](http://www.mesec.cz/clanky/proc-je-na-brezich-vypustene-prehrady-tolik-minci/).

⁵⁸JEŘÁBEK, Č., *V zajetí stalinismu*, s. 217

vytipovány a stanoveny v plánu.⁵⁹ V sobotu ráno se sešel na Pražském hradě ÚV KSČ, aby projednal připravený návrh o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží.⁶⁰ Zpráva o tomto zasedání byla otištěna v Rudém právu v neděli 31. května 1953. Stálo v ní, že „k předloženému návrhu referoval soudruh Antonín Zápotocký, jehož projev byl mnohokrát přerušován bouřlivým souhlasným potleskem.

Ústřední výbor Komunistické strany Československa návrh na usnesení o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží jednomyslně schválil.⁶¹ Dopoledne se také konala mimořádná, 236. schůze vlády, kterou řídil Viliam Široký. Na pořadu schůze byly tyto předlohy:

- usnesení vlády republiky Československé a Ústředního výboru Komunistické strany Československa o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží,
- schválení vládního návrhu zákona o peněžní reformě a schválení opatření souvisejících s provedením zákona o peněžní reformě,
- schválení státních maloobchodních cen potravinářského a průmyslového zboží a některých opatření v oboru ministerstva vnitřního obchodu, ministerstva výkupu a ministerstva zemědělství,
- schválení vládního nařízení o opatřeních v oboru mezd, důchodů a některých sociálních dávek v souvislosti se zrušením lístkového systému zásobování.

V úvodním projevu poukázal předseda vlády na dalekosáhlý význam předložených opatření pro další rozvoj československého národního hospodářství. Ministr financí Jaroslav Kabeš a ministr vnitřního obchodu František Krajcír podali pak podrobný výklad k jednotlivým návrhům. Po rozpravě, v níž všichni diskutující shodně podtrhli správnost projednávaných rozhodnutí, byla navržená opatření jednomyslně schválena.⁶²

Později odpoledne se uskutečnila v Míčovně Pražského hradu 76. plenární schůze Národního shromáždění, kde se projednával vládní návrh zákona o peněžní reformě. „Schůze Národního shromáždění, kterou zahájil předseda NS dr. Oldřich John, se zúčastnil,

⁵⁹JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 62-67

⁶⁰SKILLING, H. G., *Czechoslovakia: Government in Communist Hands*, s. 438-439

⁶¹Zpráva o zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Československa, Rudé právo, ročník 33, č. 150, ze dne 31. května 1953, s. 1

⁶²Zpráva o zasedání vlády, Rudé právo, ročník 33, č. 150, ze dne 31. května 1953, s. 1

přivítán bouřlivým potleskem všech poslanců, prezident republiky Antonín Zápotocký. Schůzi byli přítomni předseda vlády Viliam Široký se svými náměstký a ostatními členy vlády, dále generální prokurátor, předsedové Státních výborů, tajemníci ÚV KSČ, představitelé veřejného života a četní hosté z řad pracujících. Tímto způsobem chtěli státní orgány zdůraznit důležitost zasedání a schvalování zákona o peněžní reformě. Jménem vlády podal výklad o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží předseda vlády Viliam Široký; jeho projev byl sledován s živou pozorností a souhlasem všech poslanců...Národní shromáždění schválilo předloženou osnovu. Tím byla 76. schůze Národního shromáždění skončena. Při odchodu zdravili poslanci presidenta republiky Antonína Zápotockého a vládu republiky Československé hlučným, dlouhotrvajícím potleskem.⁶³

V sobotu vláda také rozhodla o opatření, podle kterého „měly všechny orgány státu včetně národních výborů být nápomocny SBČS při plnění úkolů peněžní reformy. Národní výbory měly pomáhat při zřizování výměnných středisek, dát SBČS plně k dispozici dopravní prostředky, ministerstvo spojů mělo zařídit, aby veškerá telefonní a dálkopisná spojení banky byla přednostně zajišťována“⁶⁴Ve stejnou dobu byli jednotliví ředitelé krajských poboček SBČS seznamováni s různými pokyny ohledně reformy. Ředitelé krajských poboček měli za povinnost přebrat nové peníze a následně je poslat do okresních poboček. Celá akce měla být hotova v noci ze soboty na neděli s výraznou pomocí československé armády,⁶⁵ které byl svěřen důležitý úkol, a sice zajištění hladkého průběhu převozu peněz. Do těchto přípravných prací byly zapojeny všechny československé bezpečnostní složky.⁶⁶ Povoláním Lidovým milicím byl čten tento text: „Soudruzi příslušníci Lidových milicí, dnes v 18.00 hodin bude v rozhlase a v zítřejším denním tisku zveřejněno usnesení vlády republiky Československé a Ústředního výboru Komunistické strany Československa, důležité pro celý náš politický a hospodářský vývoj a které podstatně přispěje k upevnění republiky a k zajištění rychlejšího budování socialismu v naší vlasti. Důsledným prosazováním a plněním tohoto usnesení budeme zajišťovat stálé zvyšování životní úrovně všeho pracujícího lidu ve smyslu plnění odkazu soudruha Klementa Gottwalda. Všichni členové strany, zvláště pak příslušníci Lidových milicí,

⁶³Národní shromáždění projednalo a schválilo zákon o peněžní reformě, Rudé právo, ročník 33, č. 150, ze dne 31. května 1953, s. 1

⁶⁴JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 71

⁶⁵ÚV KSČ, fond 02/5, sv. 61 a. j. 164, bod 17e - *Zpráva o účasti armády při zabezpečení provádění usnesení vlády republiky Československé a ÚV KSČ o peněžní reformě a zrušení lístkového systému*

⁶⁶StB, SNB, VB, Lidové milice

ozbrojené to pěti strany, postaví se do bojové pohotovosti a za prosazování tohoto usnesení. Po boku ozbrojených složek, věrni bojové tradici únorových dnů, kdy Lidové milice pod vedením strany rozdrtily pokus nepřátel o reakční puč, budou příslušníci Lidových milicí i dnes tvrdě a nesmiřitelně stát proti všem, kdož by chtěli nepřátelskými akcemi škodit republice a naší straně. Bojovým úkolem Lidových milicí spolu s celou stranou je: prosazovat uskutečňování usnesení vlády a strany, přesvědčovat o jeho správnosti náš pracující lid, být v naprosté bojové pohotovosti připraveny k drtivému zásahu proti každému, kdo by se pokoušel mařit náš postup k vybudování socialismu. Soudruzi příslušníci Lidových milicí! Zajistěte vzorné provedení všech rozkazů a uložených úkolů! Kupředu, kupředu, zpátky ni krok!“⁶⁷

Po výstupu Viliama Širokého a přednesení jeho projevu „o důležitém rozhodnutí strany a vlády“⁶⁸ odpoledne v rozhlase, si velitelé okresních odborů StB nechali svolat ředitele poboček SBČS, aby jim předali další informace o následných krocích při přípravě reformy. Orgány StB nechaly ihned pozorovat obyvatelstvo, jak bude na tento projev moci reagovat. Reakce obyvatelstva ihned po vyslechnutí nebyly vesměs negativní. Bylo to zapříčiněno tím, že lidé si ještě dostatečně neuvědomovali, co se přesně děje a že neměli přesné informace o přepočtech starých peněz na nové a tudíž si neuvědomovali související finanční ztráty. Proto byl ze začátku hlášen klid jak v českých krajích, tak na Slovensku. Jakmile si lidé uvědomili, o co jde, začínali postupně reagovat tím, že opouštěli zaměstnání či do práce vůbec nenastoupili, šli-li na noční směny. Zkrátka, měnová opatření byla mezi občany stále více přijímána s nevolí. „Z chudáků nadělali žebráky,“⁶⁹ uvádí ve svých záznamech Jeřábek. Každý člověk, který si v neděli ráno koupil noviny, si mohl sám na vlastní oči přečíst obsah sobotního projevu v rozhlase. V nedělním Rudém právu byl otištěn text o „Usnesení vlády republiky Československé a Ústředního výboru Komunistické strany Československa ze dne 30. května 1953 o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží.“⁷⁰ Dále byl otištěn zákon ze dne 30. května 1953 o peněžní reformě,⁷¹ směrnice ministra financí ze dne 30. května,⁷² popis nových československých bankovek, státovek a mincí, příkaz ministra vnitřního obchodu

⁶⁷JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 74

⁶⁸HLAVOVÁ, V., *Úder menovej reformy*, s. 15

⁶⁹JEŘÁBEK, Č., *V zajetí stalinismu*, s. 218

⁷⁰PŘÍLOHA H, *Usnesení vlády republiky Československé a Ústředního výboru Komunistické strany Československa ze dne 30. května 1953 o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží*

⁷¹PŘÍLOHA G, *Sbírka zákonů č. 41/1953 Sb. o peněžní reformě*

⁷²PŘÍLOHA I, *Směrnice ministra financí ze dne 30.5.1953 o způsobu provedení peněžní reformy.*

o nových jediných státních maloobchodních cenách potravinářského a průmyslového zboží a také článek o peněžní reformě a zrušení lístků jako cestě k dalšímu rozvoji československého hospodářství.

Během neděle byla postavena výměnná střediska, která byla stavěna jednak v pobočkách SBČS, ale kromě toho i v podnicích, úřadech a kulturních zařízeních. Byla postavena takovým způsobem, aby si lidé mohli měnit peníze buď v místě bydliště, nebo v zaměstnání. Pracovní doba byla stanovena nejméně na 12 hodin s tím, že otevřena budou již od 8 hodin ráno. Po vybudování výměnných středisek se do nich vybírali pracovníci, kteří museli být proškoleni. V neděli se ještě přepočítávaly nové peníze převzaté do jednotlivých výměnných středisek a také se musela zajistit jejich ochrana. Tu zabezpečovaly orgány Veřejné bezpečnosti. Vše se tedy chystalo na pondělí 1. června, kdy se celá akce měla rozběhnout. Nedělní situaci v Brně se dala popsat následovně. Bylo chladno a zamračeno, odpoledne drobně mžilo. Všude, kde se něco prodávalo, stály fronty. Hlavně před restauracemi, ale ty byly zavřeny a vpouštěly lidi jenom v přestávkách a o skupinách. Každý chtěl ještě narychlo utratit staré peníze, ať už za cokoliv. Většina obchodů neměla žádné zboží, ani cigaretu už nebylo možno sehnat. Až do čtvrtka, kdy měla být skončena výměna starých peněz za nové v poměru pět (resp. padesát) ku jedné, byl chaos. Večer naše rádio oznamovalo, s jakým uspokojením, ba radostí je všude vítáno nejnovější opatření vlády!⁷³

Platidla z roku 1945 a dalších let v celkové sumě 52,1 mld. Kč byla vyměněna za nová v silně redukovaném poměru, suma vydaných nových platidel dosahovala 1,4 mld. Kč. Výměny proběhly ve výměnných střediscích ve dnech 1. až 4. června 1953 podle vyhlášky ministra financí ze dne 30. května 1953 o vydání peněz vzoru 1953 (č. 45/53 Sb.). Občanům a jejich rodinným příslušníkům, kteří nezaměstnávali žádnou pracovní sílu a nebyli vyloučeni ze zásobování na vázaném trhu, **byly vyměněny staré hotové peníze v max. hodnotě 300 Kč na hlavu za nové peníze v poměru 5:1. Všechny ostatní hotovosti se měnily v poměru 50:1.** Příslušníkům lidových milicí byl tajně limit 300 Kč zvýšen, důstojníci, vojáci z povolání a někteří pracovníci bezpečnostního aparátu si mohli peníze dokonce vyměnit v poměru 3:1.

⁷³VENCOVSKÝ, F., PŮLPÁN, K., *Dějiny měnových teorií na českém území*, Praha, Oeconomica, 2005, s. 234

Přepočet vkladů obyvatelstva uložených na knížkách ve Státní spořitelně či ve Státní bance československé:

- částka do 5.000 Kčs v poměru 5 : 1,
- od 5.000 Kčs do 10.000 Kč v poměru 6,25 : 1,
- od 10.000 Kčs do 20.000 Kčs v poměru 10 : 1,
- od 20.000 Kčs do 50.000 Kčs v poměru 25 : 1,
- nad 50.000 Kčs v poměru 30 : 1.

Peníze na více vkladních knížkách se sčítaly dohromady. Všechny vklady po 15. květnu se přepočítávaly v poměru 50: 1 (to se týkalo i těch, kteří své peníze vyzvedli, aby je pak znovu uložili). Výjimku tvořily vklady ze závodního a školního spoření, které se přepočítávaly v poměru 5:1. Pojistky se krátily v poměru 20:1. **Platby obyvatelstva** na daně, dávky a poplatky, příspěvky národního pojištění a jiné příspěvky, nájemné, pojistné, splátky na dluhy atd. splatné až po 15. červnu 1953 a které ale byly zaplacený v období od 16. května do 31. května 1953, se rovněž přepočítávaly v poměru 50:1.

Prostředky na zablokovaných, tj. vázaných vkladech z měnové reformy v roce 1945 v částce asi 80 mld. Kč byly anulovány. Zrušily se státní i jiné cenné papíry bez ohledu na to kdy byly vydány. Hospodářské, rozpočtové a ostatní organizace musely odevzdat své pokladní hotovosti peněžnímu ústavu, u kterého měly svůj obrátový nebo běžný účet a tyto hotovosti jim byly přepočteny v poměru 50:1. **Peníze na obrátových a běžných účtech byly přepočteny v poměru 5:1.** Dále byl **zrušen lístkový systém zásobování potravinářským a průmyslovým zbožím**, zrušeny ceny volného trhu a zavedeny jediné maloobchodní ceny, přičemž ceny byly upraveny následovně:

- dosavadní volné ceny vázaných potravin byly sníženy v průměru o 31 %,
- dosavadní volné ceny vázaného průmyslového zboží byly sníženy v průměru o 37 %,

- dosavadní volné ceny volně prodávaného zboží byly sníženy o 7 %,
- ceny dětské konfekce a dětského stávkového zboží byly ponechány v zásadě na své dosavadní úrovni přidělových cen.

Jelikož lidé do té doby kupovali značné množství těchto komodit na vázaném trhu, přičemž poměr ceny na volném trhu a ceny v přidělovém systému se blížil číslu tři, tak zrušení přidělového systému bylo mnohými lidmi bráno spíše jako újma. Byly upraveny výkupní ceny zemědělských výrobků a provedena úprava některých mezd, sociálních platů a daňového zatížení pracovních důchodů (mzdy a platy). Samotnou výměnu peněz doprovázela řada **zmatků, velké fronty a nervozita**, na různých místech chyběla nová platidla, některé formuláře, nebo jen určité mince, pracovníci výměnných středisek byli zaškolováni narychlo a tak docházelo k různým omylům při interpretaci pokynů. Poměr 5:1 nebyl nakonec přiznán jen 300 tisícům obyvatel, oproti původně zamýšlenému většímu počtu.

Problém, na který zákon nepamatoval, bylo placení dluhů mezi lidmi. Po vyhlášení reformy se dlužníci snažili co nejvíce vrátit svým věřitelům. Nemálo problémů vzniklo v obchodní síti, prodavači nestihli včas vyměnit cenovky a zákazník byl dezorientován. Větším problémem se ukázalo, že v některých podnicích nedošlo k výplatě zmíněných záloh včas, ale dokonce až 1. června.

4.5 Konec členství ČSR v IMF

Československo po takto provedené reformě přestalo být v roce 1954 členem MMF a koruna byla svázána s rublem. MMF nebyl podle regulí upozorněn na provedení měnové reformy. Telegram MMF odeslal jeden z vrchních ředitelů Státní banky Československa až 2. června. Připomeňme přitom, že již od roku 1949 uvažovalo vedení státu o vystoupení z této organizace. Jeden z ministrů v roce 1950 hovořil o tom, že zatím nevystoupíme z MMF, protože tamější delegaci můžeme využít pro to, abychom protestovali proti Čankajškovu režimu v Číně.

Postavení ČSR se v této instituce, kam SSSR nakonec nevstoupil, zhoršovalo již od převratu v únoru 1948, a to oboustranně – i naše orgány viděly budoucnost jen ve spojení s SSSR a zbytkem východního bloku. Dosavadní zástupce

Československa v IMF J. V. Mládek v důsledku únorových událostí rezignoval na svou funkci výkonného ředitele v IMF a požádal vládu Spojených států amerických o azyl, který mu byl udělen. Po té byl jmenován zástupcem ředitele operačního oddělení IMF (Deputy Director of the Operations Department).⁷⁴ Tohoto člověka nahradil ve funkci výkonného ředitele nový zástupce ČSR a tím byl Ing. Bohumil Sucharda (do té doby ředitel Živnostenské banky, velmi schopný ekonom, který se na konci 60 let vypracoval až na místo ministra financí), který byl zvolen jako zástupce Československa a Polska při druhých volbách výkonných ředitelů IMF dne 30. září 1948.

Již v průběhu roku 1948 se začaly i u nás čím dál víc projevat názory a hlavně kritika na stranu bretton-woodských institucí – jako důkaz byl uváděn fondem nepovolená devalvace francouzského franku v lednu 1948. V důsledku přistoupení řady dalších členských zemí k devalvaci své měny v roce 1949 kritika ze strany ČSR nabrala na síle, formálně to bylo posíleno tak, že si koruna československá udržela svoji původní paritu.

Další výrazných rozporů mezi IMF a ČSR se objevily na počátku roku 1952. V tomto roce byly oficiálně zahájeny konzultace s členskými zeměmi, které zatím nesplnily závazek směnitelnosti své měny. ČSR však odmítala Fondu poskytnout řadu informací a ekonomických údajů, které byly pro tyto konzultace nezbytné.

Dne 2. června, v souvislosti s uskutečněním měnové reformy, oznámil vrchní ředitel SBČS Fondu telegramem: „Sdělujeme Vám, že Národní shromáždění republiky Československé schválilo dne 30. května 1953 zákon číslo 41/53 sb. o měnové reformě stop. Ve smyslu jeho ustanovení byla stanovena parita Kč v poměru ke zlatu počínajíc 1. červnem 1953 takto: 1 Kč se rovná 0,123426 ryzího zlata stop. Kurs Kč v poměru k rublu se stanoví na K4s 1,80 za 1 rubl stop z toho se podává kurs Kč vůči dolaru poměrem 7,20 za 1 US dolar stop Jaroslav Dočekal, vrchní ředitel Státní banky československé“⁷⁵

Tímto krokem došlo nakonec k rozhodnutí o ukončení našeho členství k 31. 12. 1954.

⁷⁴ V letech 1953 až 1959 působil jako ředitel evropského oddělení IMF v Paříži.

⁷⁵ JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež v Československu*, Praha, s.110

4.6 Reakce obyvatelstva na měnovou reformu

Občané se již před měnovou reformou nacházeli pod značným tlakem, které na ně vyvíjeli komunisté. Potřebovali totiž, aby jejich negativní reakce na dopady reformy byly co nejvíc minimalizovány, a tím pádem nebyl ohrožen chod státu.

Navzdory tiskové i rozhlasové masáži, se někteří občané velmi ostře vyjadřovali proti vládě a proti straně. Na začátku to byly pouze ústní protesty nebo výměny názorů při výměně peněz nebo jen tak mezi sebou, později se však mezi lidmi rozšiřovaly různé letáky, které byly zaměřeny proti vládě. Odpor proti vládě rostl, až přerostl ve vlnu různých stávek, manifestací a stávek.

Na počátku prvního dne výměny peněz se objevily i hlasy uvnitř komunistické strany, které se stavěly proti opatření. Stávalo se, že i řadoví členové KSČ dávali najevo svůj nesouhlas na schůzích strany, někteří z nich na protest proti státu a jeho politice začali odevzdávat stranické průkazy a nakonec schůze opouštěli. K těmto členům se paradoxně přidali i někteří partajní předsedové, kteří se nebáli a celkem se otevřeně vyjadřovali proti své mateřské straně. Je však pravdou, že ani oni neměli žádné informace o předem chystané a naplánované reformě. Počty, těchto lidí ve straně byly bohužel minimální, ostatní lidé přijali reformu bez větších projevů. Avšak obyčejní lidé, nestraníci, byli těmi, kteří neváhali a vyslovili své názory poměrně hlasitě. Výsledkem byly různé demonstrace a další různé formy nesouhlasu, které vedly až ke stávkám.⁷⁶ První skutečná stávka proběhla v Motorletu Velešín, kde stávkovalo několik hodin. Další stávky nenechaly dlouho čekat a byly k vidění i v mnoha dalších místech, zejména pak v české části země. Mezi hlavní důvody patřily nespokojenost se způsobem, jakým byla reforma provedena, dále zpožděné květnové mzdy a stanovení směnných kurzů a také mzdové a sociální požadavky. K největším nepokojům a protestům proti přijatým opatřením patřily události v Plzni⁷⁷, hlavně v plzeňské Škodovce, tehdy závody V. I. Lenina, ze kterých se této demonstrace zúčastnilo 1 400 lidí. Dělníci se cítili podvedeni a okradeni, jelikož „měli v květnové výplatě úmyslně o polovinu vyšší zálohu než obvykle a když si šli peníze vyměnit, dostali za oněch

⁷⁶JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 97-99

⁷⁷TABORSKY, E., *Political Developments in Czechoslovakia Since 1953 [on-line]*, in: The Journal of Politics, Vol. 20, No. 1 (Feb., 1958), pp. 89-113, Cambridge University Press on behalf of the Southern Political Science Association, s. 90-91, [cit.: 4. 11. 2012], Dostupné z [www](http://www.jstor.org/stable/2127390):

900 korun 18 korun v nové měně“⁷⁸ Když zjistili, že jim k tomuto kroku nepodal nikdo žádné rozumné vysvětlení, vyšli do ulic, kde protestovali proti režimu.

Demonstrace dosáhla poměrně velkého rozsahu, demonstrující se postupem času dokázali zmocnit na jeden okamžik i radnice na centrálním náměstí. Obsadili taktéž soud a rozhlasové studio, odkud pak s hrdostí vysílali protesty a nesouhlasné názory proti měnové reformě a proti politice KSČ.

Počítá se, že celkový počet lidí, který se sešel na plzeňském náměstí, dosáhl až 20 000 lidí. Samozřejmě komunistický tisk se o tomto shromáždění z pochopitelných důvodů ani nezmínil. V socialistickém Československu se však jednalo o takřka ojedinělý úkaz odporu proti režimu a proti politice KSČ, ale tento incident byl předem předurčen k zániku. Krajští komunisté nezaháleli a nařídili ihned vyslat jednotky Pohraniční stráže, Lidových milicí a StB, aby rozehnaly povstání a nastolily v ulicích pořádek, což mělo bleskový účinek. Následovala vlna udávání a hromadného zatýkání.⁷⁹ Celou akci okomentoval J. Hlína na celostátní poradě, konané dne 11. června 1953 v Míčovně Pražského hradu, tak, že Plzeňský kraj nesplnil zadání a selhal a spolu s tamějšími komunisty byl jednoznačně příčinou největší ostudy.

Západočeská metropole nebyla jediným městem, kde měnová reforma neproběhla tak hladce jak komunisté plánovali. V závodě ČKD Stalingrad a v Aero Praha. Celkem se zde sešlo zhruba 500 demonstrantů,⁸⁰ kteří však byli sadisticky rozehnáni jednotkami Lidových milicí. K dalšímu povstání došlo ve Strakonících. Zde se k demonstrujícím lidem přidávali dokonce také někteří komunisté. Stávka začala nejdříve v České zbrojovce, aby se později rozšířila do dalších jedenácti závodů a celkem se této stávky zúčastnilo na 3 000 demonstrujících.⁸¹ Před budovou okresního soudu se pak sešlo zhruba 1 200 stávkujících lidí⁸² s tím, že žádají propuštění čtyř

⁷⁸LANGMAJER, J., *Měnová reforma přivedla lidi do ulic*, s. 4

⁷⁹HLAVOVÁ, V., *Úder menovej reformy*, s. 15

⁸⁰Srov. JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 101

⁸¹Srov. KAPLAN, K., VÁCHOVÁ, J., *Perzekuce po měnové reformě v Československu v roce 1953*, s. 75

⁸²Srov. PETRÁŠ, J., *Průběh měnové reformy ve Strakonících*, in Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 32, 1995, č. 3, s. 217

zatčených z pondělka.⁸³ Následoval obvyklý scénář, lidové milice svou brutalitou rozehnali toto shromáždění a zbylí demonstranti byli pozatýkáni.⁸⁴

Další vlny odporu se projevovaly dalšími demonstracemi, absencemi dělníků a stávkami např. Horažďovicích, Domažlicích, Frenštátě pod Radhoštěm, Blatné, Olomouci, Klatovech, Sušici, Náchodě a v jiných městech. Těchto měst bylo daleko víc, za zmínku však stojí bašta strany a tím bylo tzv: ocelové srdce republiky, čili Ostravsko, kdy v pohraniční železniční stanici Bohumín lidé obsadili nádraží i trať, která byla jednou z nejdůležitějších tras v zemi. Povedlo se jim zablokovat dopravu na přibližně 2 hodiny, což mohlo být bráno jako malý úspěch. Poté však pořádkové složky úspěšně dav rozehnali a některé protestující i pozatýkaly. V Praze například lidé na protest proti komunistům začali nosit na oblečení trikolóru.

Jinde v zemi znovu začaly propukat demonstrace a stávky, avšak ty už neměly takovou sílu, jako v minulých dnech. Takovým posledním větším místem odporu byl Vimperk. Zde v místním Šumavanu dne 4. 6. 1953 lidé demonstrovali formou skandování různých hesel proti peněžní reformě a proti komunistické vládě. Jako poslední odpor proti peněžní reformě je vedena stávka v Blatné, v závodě České zbrojovky, a to v sobotu 6. června 1953.⁸⁵

Stávky a demonstrace se však neodehrávaly jen v českých krajích, což by se tak mohlo jevit. Na Slovensku měnová reforma probíhala poměrně klidně a neobjevovaly se zpočátku žádné větší obtíže. Vyskytly se jen menší problémy konkrétně s vyplňováním formulářů na výměnu peněz. V jednom závodě v okrese Žilina nastoupila pouze jedna třetina pracujících. Ani tento fakt neznamenal důvod ke stávce. Důvod proč se dělníci nedostavili na svá pracoviště, byl víceméně úsměvný. Pracující

⁸³Srov. NA, A ÚV KSČ, fond 018, sv. 15, a. j. 110 - *Zápis z celostátní porady dne 11. června 1953 v Míčovně Pražského hradu*

⁸⁴JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 114; PETRÁŠ, J., *Průběh měnové reformy ve Strakonících*, s. 217

⁸⁵JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 108-126; SELLNEROVÁ, A., *Měnová reforma 1953 na Děčínsku*, s. 22

se pouze neměli jak dostat do práce z toho důvodu, že neměli na zaplacení jízdenky ve vlaku.

Nesouhlas s rozhodnutím, který přijal peněžní reformu, se objevoval o něco později než na české straně, i když již 1. června, kdy výměnná střediska pracovala na plné obrátky, se lepily na zdi v Piešťanech různé nesouhlasné letáky. Největší formy odporu se objevily 5. června, nicméně jejich intenzita byla mnohem menší než v Čechách a na Moravě. Příčina této intenzity může být interpretována více způsoby od lépe připravené armády a Lidových milic až po poštovní cenzuru, kdy lidé na Slovensku nemohli mít přehled o stávkách a demonstracích v českých městech.

Takové větší demonstrace a shromáždění se uskutečnily v Košicích, v Ružomberoku, v Kovohutích Mokrá a v Pílaně Vlasky.⁸⁶ Události v Ružomberoku popisuje ve svých pamětech Vasil Biľak: „V Ružomberockých celulózkách došlo k hrubým chybám. Mzdy a platy byly vyplaceny o několik dní později, připadlo to na sobotu, a pracující se již nemohli nic koupit, protože v pondělí byla měnová reforma – výměna peněz. Výsledek: propukla demonstrace. Byl jsem poslán se skupinou soudruhů do Ružomberka urovnat problémy, aby se začalo pracovat. Byl to můj velký krok v konkrétní politické situaci po získání určitých teoretických vědomostí. Řečnil jsem a besedoval s dělníky celou noc a den. Dopadlo to vcelku dobře a začalo se pracovat.“⁸⁷

Odpověď represivních složek na tyto vlny odporu a nesouhlasu byla rychlá. Perzekuce, která poté následovala, měla nejrůznější podoby, od pracovní diskriminace a hromadného propouštění,⁸⁸ přes zatýkání a vzetí do vazby až po nejkrajnější případy, kdy zatčení jedinci byli odsouzeni a museli strávit i několik let v komunistických věznicích, odkud se vraceli mnohdy se špatným zdravím. Dalším typickým obrázkem perzekuce bylo vystěhování lidí z jejich domovů za pomoci lidových milic.⁸⁹ Tyto případy se děly převážně jen v Čechách. Na Slovensku probíhali perzekuce nejčastěji formou pracovní degradace těch, kteří se jakkoli veřejně vyjádřili proti přijatým

⁸⁶JIRÁSEK, Z., *Problémy měnové reformy roku 1953 na Slovensku*, s. 93-95

⁸⁷BILĀK, V., *Paměti Vasila Biľaka*, s. 42

⁸⁸EVANSON, Robert, K., *Regime and Working Class in Czechoslovakia 1948-1968*, s. 260

⁸⁹JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 129; LANGMAJER, J., *Měnová reforma přivedla lidi do ulic*, s. 4

opatřením.⁹⁰ Největším centrem odporu, jak již bylo poznamenáno, byla Plzeň. Kvůli událostem v tomto městě byl podán návrh na veřejný proces, který měl za úkol odsoudit občany z řad „iniciátorů a organizátorů protistátní demonstrace, vybraných z řad bývalých aktivních funkcionářů a členů protikomunistických stran, bývalých soukromokapitalistických živlů, vyznavačů amerického způsobu života, morálně rozložených osob a podobně.“⁹¹ Odůvodnění jednotlivců bylo takové, že „i když většina navrhovaných obviněných neprováděla akce při demonstraci společně, navzájem se znají a jeden druhého viděli a napodobovali při různých akcích během demonstrace. Spojuje je tedy společná účast při demonstraci a nepřátelství k lidově demokratickému zřízení v ČSR, které bylo hlavním důvodem jejich iniciátorství a organizátorství při protistátní demonstraci“⁹² Trestem pro odsouzené byl v nejhorším případě odvod do komunistických věznic a k dalším hojným trestům připadalo vystěhování. Z Plzně bylo vystěhováno ze svých bytů či domů na 180 rodin.⁹³

Jeden příklad za všechny. Richard Salzmann, jenž sám doprovázel se zbraní v ruce transport se zásilkami peněz, vzpomíná: „Bývalý obchodník s rybami, asi padesátiletý, který politicky nebyl nikdy činný, zbaven už dávno předtím všeho majetku, byl bez jakéhokoli právního podkladu i s rodinou během 48 hodin vystěhován ze svého bytu (z domu, který mu patřil) a přesunut do zpustlé vesnice v západním pohraničí, do polorozbořeného rolnického stavení. Nikdy nebyl z ničeho úředně obviněn, vyšetřován nebo souzen a teprve po pěti letech, s podlomeným zdravím se mohl vrátit do svého bytu v Plzni. Brzy potom zemřel.“⁹⁴ Z příkladu je vidět, že potrestání byli i nevinní lidé, kteří se na stávkách a demonstracích nijak nepodíleli. To nebylo nijak zvláštní, neboť lidé byli postihováni i za to, že měnili veliké množství peněz nebo řekli nějaký výrok proti reformě či komunistům a některý z tajných agentů StB ho uslyšel a udal. Právě také díky donašečům a udavačům mnoho lidí skončilo

⁹⁰JIRÁSEK, Z., *Problémy měnové reformy roku 1953 na Slovensku*, s. 96

⁹¹NA, A ÚV KSČ, fond 02/5, sv. 60, a. j. 160, bod 18 - *Návrh na veřejný proces s osnovateli protistátní provokační demonstrace v Plzni*

⁹²Tamtéž

⁹³LANGMAJER, J., *Měnová reforma přivedla lidi do ulic*, s. 4

⁹⁴SALZMANN, R., *Vzpomínky Plzeňáka na měnovou reformu z roku 1953*, s. 129-130

ve vyslychajících vazbách a jen někteří se dostali ven bez úhony. Perzekuce se proto týkaly několika tisíců občanů a několik set z nich bylo zatčeno a potrestáno.⁹⁵

K problému stávkujících dělníků se vyslovil i prezident A. Zápotocký, který vybízel k jejich potrestání: „Zde je boj a my se musíme všichni soustředit na to, abychom ten boj vyhráli. A jaké budou oběti, to nesmíme připustit. A že ten na druhé straně, který je také dělník, že bude zabit a podobně, no tak to, soudruzi, bychom žádnou bitvu nevyhráli.“⁹⁶ Je tedy vcelku pochopitelné, odkud represivní aparát dostával pokyny k rozeznání stávkujících nespokojených občanů.

⁹⁵Srov. JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež*, s. 132; LANGMAJER, J., *Měnová reforma přivedla lidi do ulic*, s. 4

⁹⁶PERNES, J., *Snahy o překonání politicko-hospodářské krize v Československu v r. 1953.*, s.110

ZÁVĚR

Peněžní reforma v roce 1953 znamenala velký zásah pro všechny lid Československa po vlně znárodnování a perzekucí velmi výrazně ovlivnila chování a život obyvatelstva. Nejenže byli občané přinuceni vyměnit si peníze ve velmi nepříznivém poměru, ale museli také počítat s tím, že při výměně peněz ve výměnných střediscích si komise přesně značila, kolik a kdo si peníze vyměnil, což dávalo komunistům jasný přehled o finančním majetku všech vrstev obyvatelstva.

Reforma se taky velmi dotkla oblastí zemědělství, kdy rolníci a lidé zaměstnaní v zemědělství kromě toho, že přišli o velkou část peněžních prostředků, museli skousnout i to, že výkupní ceny zemědělských produktů byly v horším poměru než 5:1.

Směna peněz značně poškodila i menší a drobné střadatele, kteří to chápali po svém. Vykládali si to jako krádež svých poctivě vydělaných peněz.

Těsně po reformě museli obyvatelé řešit i takové problémy, že nové peníze nestačily ani na pokrytí základních potřeb nebo ke koupi potravin. Obyvatelé na tuto, pro ně novou situaci, reagovali stávkami i demonstracemi, včetně dělníků, kteří byli pilířem politiky KSČ. Nejvýraznější reakce na peněžní reformu proběhly v Plzni. Komunisté odpověděli velmi rychle a tvrdě, a to vlnou represí, vzájemného udávání a udílení trestů vězení nebo nuceného stěhování do chudých pohraničních oblastí.

Došlo ke zrušení lístkového systému a byly vytvořeny nové ceny, které měly zlepšit situaci spotřebitelů. Tyto představy nebyly úplně přesné. Došlo sice k určitému snížení cen potravin, ale tyto ceny byly jen o něco nižší, než bývaly na volném trhu před reformou a ne o něco málo vyšší než bývaly na vázaném trhu.

Pro představu, celková cena základních potravin byla asi 3 krát vyšší než na bývalém vázaném trhu. Lidé měli k útratám daleko méně peněz než před reformou, což komunistům vyhovovalo, neboť se snížila poptávka po zboží a službách, které byly nedostatečně uspokojovány.

Životní úroveň rodin mnohdy klesla o třetinu. Příjmy takových rodin často nedosáhly ani na životní minimum, které bylo stanoveno na 2040 Kčs. Důchodci a invalidé, kteří měli peníze často v životních pojistkách, které jim pomáhaly jako vedlejší příjem, dopadli často nejhůř, protože jim zůstal nikterak vysoký státní důchod.

Mzdy se sice postupně upravovaly, ale celkově za ně po reformě bylo možno koupit asi o pětinu méně zboží a služeb než před reformou.

Nezanedbatelný vliv měla reforma i na následnou pracovní morálku dělníků, protože byla narušena důvěra v KSČ. Reforma měla překonat ekonomickou a politickou krizi a podpořit růst pracovní morálky a výkonů, což však bylo složité vzhledem k rozbití sociální a politické struktury.

Téma diplomové práce o měnové reformě z roku 1953 nebylo vybráno kvůli vzpomínkám jejích pamětníků. Jde spíše o hodnocení jednoho z důležitých hospodářsko-politických kroků budovatelů systému plánovaného hospodářství v Československu. Kritické hodnocení „socialistické“ minulosti nemůže zůstat u hodnocení všeobecně politických nebo u až fráзовitých tezí o škodlivosti centrálního podrobného řízení celého národního hospodářství. Tím spíše, že zejména v období po II. světové válce zachvátila myšlenka plánování většinu světa, a nijak nemáme zajištěno, že se v nějaké jiné podobě nebude vracet.

Reforma zůstane ve vědomí národa. Věta „bude měna“ se stala okřídlenou frází při všech chystaných opatřeních, jímž obyčejní lidé moc nerozuměli. Představuje určitý pocitový syndrom nebo synonymum pro vyjádření nejistoty a představuje také významnou zátěž pro všechny, kteří tuto reformu studují.

Měnová reforma v roce 1953 prioritně řešila situaci ekonomickou a finanční. Představovala způsob léčby hospodářství v této konkrétní hospodářské a politické situaci, která měla poměrně drastická opatření. Nicméně je součástí politických a sociálních dějin.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

BÍLEK, J., *Československá armáda a měnová reforma v roce 1953*. In: *Historie a vojenství*, 1995. ISSN 0018-2583.

BILÁK, V., *Paměti Vasila Biláka I a II*, Praha: Agentura Cesty, 1991. ISBN 8085363070.

HLAVOVÁ, V., *Úder menovej reformy*, In: JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J. *Velká peněžní loupež aneb 50:1*, 1. vyd. Praha: Svítání, 1992. ISBN 80-900238-9-4.

CHMELA, L., *Zpráva vrchního ředitele NBC z 15. 8. 1946*, In: VENCOVSKÝ, F., *Vzestupy a propady čs. koruny*, Praha: Oeconomika, 2003. ISBN 80-245-0497-9.

JAKUBEC, I., EFMERTOVÁ, M., SZOBI, P., ŠTEMBERK, J., *Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848-1992*, VŠE v Praze: Oeconomica, 2008. ISBN 978-80-245-1450-5.

JEŘÁBEK, Č., *V zajetí stalinismu. Z deníků 1948-1958*. 1. vyd. Brno: Barrister&Principal, 2000. ISBN 9788087029275.

JIRÁSEK, Z., *Čtyři roviny měnové reformy 1953*, In: LOUŽEK, M. (ed.) *Fénomen Stalin, padesát let od měnové reformy*, Praha: CEP, 2003. ISBN 80-86547-26-4.

JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J. *Velká peněžní loupež aneb 50:1*, 1. vyd. Praha: Svítání, 1992. ISBN 80-900238-9-4.

JIRÁSEK, Z., *Základní tendence vývoje československého měnového systému v letech 1945-1953*, In: *Měnové systémy na území českých zemí 1892-1993*, Praha: Česká národní banka 1995. ISBN 80-85879-23-9.

KAPLAN, K., *Československo v letech 1948-1953, 1. část*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-25700-3.

KAPLAN, K., *Československo v letech 1948-1953, 2. část*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-25700-3.

KAPLAN, K., *Československo v letech 1948-1953, 3. část*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. SBN 80-04-25745-3.

KAPLAN, K., *Československo v RVHP 1949-1956*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995. ISBN 80-05270-43-9.

KAPLAN, K., *K politickým procesům v Československu 1948-1954*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. ISBN 80-85270-28-5.

KAPLAN, K., VÁCHOVÁ, J., *Perzekuce po měnové reformě v Československu v roce 1953*. Praha: USD AV ČR, 1993.

LACINA, V., *Formování československé ekonomiky 1918-1923*, 1. vyd. Praha: Academia, 1990. ISBN 80-200-0199-9.

LANGMAJER, J., *Měnová reforma přivedla lidi do ulic*, in: Mladá fronta Dnes, roč. 16, č. 128, ze dne 1. 6. 2005, s. 4.

LHOTA, V., *Znárodnění v Československu 1945 – 1948*, Praha: Svoboda, 1987. ISBN 25-028-87.

LOUŽEK, M. (ed.), *50 let od smrti Stalina, 50 let od měnové reformy 1953*, Sborník textů, Praha: CEP, 2003, č. 23. ISBN 80-86547-26-4.

MACEK, J., *Zlatá měna a „státovkový dluh“*, Praha: Čin, 1930. s.146.

PALÍŠKOVÁ, M., *Měnová reforma byla politickým krokem*, in: Sborník CEP: č. 26/2003, *1953 Fenomén Stalin: náhoda nebo nevyhnutelnost? / Padesát let od měnové reformy*, red. Loužek, M. ISBN 978-80-245-1450-5.

PERNES, J., *Snahy o překonání politicko-hospodářské krize v Československu v r. 1953*. Brno: PRIUS, 2000. ISBN 80-238-7059-9.

PETRÁŠ, J., *Průběh měnové reformy ve Strakonících*, In: *Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech* 32, 1995.

PŮLPÁN, K., *Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990*, 1. vyd., Praha: Institut ekonomických věd, 1993. ISBN 80-7066-785-0.

PRŮCHA, V. a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa v 1918-1992*, 1. díl 1918-1945, Brno: Doplněk, 2004. ISBN 80-7239-147-X.

PRŮCHA, V. a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa v 1918-1992*, 2. díl období 1945-1992, Brno: Doplněk, 2009. ISBN 978-80-7239-228-5.

REVENDA, Z., *Centrální bankovníctví*, Praha: Management Press, 2001. ISBN 80-85943-89-1.

SELLNEROVÁ, A., *Měnová reforma 1953 na Dečínsku*, in LOUŽEK, M. (ed.) *Fénomen Stalin, padesát let od měnové reformy*, Praha: CEP, 2003. ISBN 80-86547-26-4.

STÁTNÍ ÚŘAD STATISTICKÝ, *Rozvoj národního hospodářství a kultury Československé republiky v letech 1949-1953*, 2. vyd., Praha: Státní úřad statistický, 1955.

ŠETŘILOVÁ, J., *Alois Rašín*, Praha: Argo, 1997. ISBN 8072030612.

TUČEK, M., *Měnová reforma v mezinárodním kontextu 1953*, In: LOUŽEK, M. (ed.) *Fénomen Stalin, padesát let od měnové reformy*, Praha: CEP, 2003. ISBN 80-86547-26-4.

VENCOVSKÝ, F. PŮLPÁN a kol., *Dějiny měnových teorií na českém území*. Praha: Oeconomica, 2005. ISBN 80-245-0992-X.

VENCOVSKÝ, F., *Dějiny bankovníctví v českých zemích*, Praha: Bankovní institut, 1999. ISBN 80-7265-030-0.

VENCOVSKÝ, F., *Měnová politika v české historii*, Praha: Česká národní banka, 2001.

VENCOVSKÝ, F., *Měnový vývoj v letech 1945-1989*, s. 21-22.

VENCOVSKÝ, F., *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha: Oeconomica, 2003. ISBN 80-245-0497-9.

VENCOVSKÝ, F., *Tři měnové reformy pro jednu generaci 1953*, in LOUŽEK, M. (ed.) *Fénomen Stalin, padesát let od měnové reformy*, Praha: CEP, 2003. ISBN 80-86547-26-4.

VOKROUHLECKÝ, J., *Komparace československých měnových reforem 1919, 1945 a 1953*, Bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut ekonomických studií, 2004.

Internetové zdroje:

ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA. *Čím je krytá měna*. [online]. 2003 [2013-01-09]. Dostupné z http://www.cnb.cz/cs/faq/cim_je_kryta_mena.html.

ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA. *Přehled představitelů ČNB a jejich právních předchůdců*. In: Rašín, A. [online]. 2003 [2013-01-09]. Dostupné z http://www.cnb.cz/cs/o_cnb/archiv_cnb/archiv_cnb_guverneri.html#Nebesar

DIGITÁLNÍ SPOLEČNÁ ČESKO-SLOVENSKÁ PARLAMENTNÍ KNIHOVNA. *Projev V. Širokého*. [online]. [2013-02-09]. Dostupné z <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/076schuz/s076001.htm>.

EVANSON, R., K., *Regime and Working Class in Czechoslovakia 1948-1968 in: Soviet Studies*, Vol. 37, No. 2 (Apr., 1985), pp. 248-268, Taylor & Francis, Ltd., s. 249, [online]. [cit. 2013-02-08]. Dostupné z www: <http://www.jstor.org/stable/150998>.

HOLMAN, R., *Alois Rašín – konzervativní ekonom*, in: *Alois Rašín – český politik, právník a národohospodář*. [online]. 2013 [cit. 2013-09-03]. Dostupné z: <http://cepin.cz/docs/dokumenty/sbornik24.pdf>.

KREJČÍŘÍK, M., *Měnová reforma 1953 – předehra*, server Totalita. [online]. [cit. 2013-01-09]. Dostupné z http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ref_menova_1953.php.

NOVOTNÝ, R., *Květnová měnová reforma byla připravenou pastí*. [online], [cit. 2013-02-07]. Dostupné z www: <http://www.mesec.cz/clanky/proc-je-na-brezich-vypustene-prehrady-tolik-minci/>.

PATOČKA, J., *Zemská správa v Čechách a veřejnost v letech 1890 až 1908*, [online]. 2010 [citace 2013-03-03]. Dostupné z <http://clovek.ff.cuni.cz/view.php?cislocclanku=2010102507>.

PELEŠKA, J., *Analýza měnové reformy v Československu v roce 1953*. Diplomová práce, VŠE Praha, 2009. [online]. [2013-02-17]. Dostupné z https://www.vse.cz/vskp/show_evskp.php?evskp_id=14854.

RŮŽIČKA, D., *Přídělový systém*, server Totalita. [online]. [2013-01-09]. Dostupné z http://www.totalita.cz/vysvetlivky/syst_pridel.php.

SKILLING, H., G., *Czechoslovakia: Government in Communist Hands*. Dostupné z http://csds.cz/en/2864_DS/version/default/part/AttachmentData/data/skilling2012-Prague-version.pdf?language=cs.

ŠTROBL, J., *Česká a rakouská měna, 4. díl*, [online]. 2011 [2013-02-02]. Dostupné z: <http://www.budoucnost-hb.cz/historie/co-mozna-nevite/co-mozna-nevite---prispevky/ceskaarakovskamena-dil4>.

Zákon o peněžní reformě č. 41/1953 Sb. [online]. [2013-02-09]. Dostupné z <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1953&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=4>.

Zákono oběhu a správě platidel v Československém státě. č. 187/1919. [online]. [2013-02-09]. Dostupné z <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1919-187>.

Archivní prameny:

Národní archiv Praha, archiv ÚV KSČ.

Fond Předsednictva ÚV KSČ 1945- 1954, číslo fondu: 1261/01/03, svazek 36, archivní jednotka 332, bod.

Fond Předsednictva ÚV KSČ 1945- 1954, číslo fondu: 1261/01/03, svazek 36, archivní jednotka 333, bod 1.

ÚV KSČ, fond 02/5, sv. 61 a. j. 164, bod 17e.

UV KSČ fond 02/5, sv. 60, a. j. 160, bod 18.

ÚV KSČ, fond 018, sv. 15, a. j. 110.

Dobový denní tisk

Rudé právo, roč. 33, rok 1953.

Archiv ČNB:

Fond SBČS, k. 161 a.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: ZEMSKÝ ROZPOČET NA ROK 1902.....	14
Tabulka 2: INFLAČNÍ VÝVOJ	16
Tabulka 3: KOLKOVÁNÍ PŘI MĚNOVÉ REFORMĚ 1919	25
Tabulka 4: SPLÁCENÍ STÁTOVKOVÉHO DLUHU	31
Tabulka 5: OBĚŽIVA A VKLADY 1937 - 1945	35
Tabulka 6: VÝVOJ ZÁKLADNÍCH PENĚŽNÍCH UKAZATELŮ	39
Tabulka 7: MALOOBCHODNÍ CENY PŘED A PO PENĚŽNÍ REFORMĚ 1953.....	49
Tabulka 8: MĚNOVÉ REFORMY VE VÝCHODNÍM BLOKU PO II. SVĚT. VÁLCE.....	51
Tabulka 9: PODÍL VÝVOZU STROJŮ A SPOTŘEBNÍHO ZBOŽÍ NA CELKOVÉM VÝVOZU V LETECH 1929, 1948 A 1953	53
Tabulka 10: POMĚR VÝVOZU A DOVOZU STROJŮ V ROCE 1953 V ČSR DLE TERITORIA	54

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A - Potravinové lístky z roku 1953.....	I
Příloha B - Rudé právo – měnová reforma	II
Příloha C - Přepis záznamu z projevu 76 schůze národního shromáždění ze dne 30. května 1945	III
Příloha D - Československé bankovky z roku 1953	X
Příloha E - Časopis rudé právo, informace o cenách potravin.....	XIII
Příloha F – Vkladní knížka	XIV
Příloha G - Sběrka zákonů č. 41/1953 o peněžní reformě.....	XV
Příloha H - Usnesení vlády ze dne 30.5. 1953.....	XVII
Příloha CH - Vyhláška ministra financí ze dne 30.5.1953 o vydání peněz vzoru 1953	XXIII
Příloha I - Vyhláška ministra financí ze dne 30.5.1953 o způsobu provedení peněžní reformy	XXV

PŘÍLOHY

Příloha A – Potravinové lístky z roku 1953

653 L7 CHLĚB 1000 g	653 L7 CHLĚB 100 g	653 L7 500 g MOUKA	653 L7 50 g MOUKA	653 L7 50 g MOUKA	653 L7 hrubá mouka 100 g	653 L7 hrubá mouka 100 g
653 L7 CHLĚB 1000 g	653 L7 CHLĚB 100 g	653 L7 1000 g MOUKA	653 L7 50 g MOUKA	653 L7 50 g MOUKA	653 L7 hrubá mouka 100 g	653 L7 hrubá mouka 100 g
653 L7 CHLĚB 500 g	653 L7 CHLĚB 100 g	653 L7 50 g MOUKA	653 L7 50 g MOUKA	653 L7 50 g MOUKA	653 L7 50 g MOUKA	653 L7 hrubá mouka 500 g
653 L7 cukr 400 g	6/1953 L7				653 L7 ¼ litru mléka	653 L7 250 g máslo
653 L7 cukr 200 g	653 L7 50 g tuky	653 L7 5 g tuky	653 L7 5 g tuky	653 L7 5 g tuky	653 L7 ¼ litru mléka	653 L7 ¼ litru mléka
653 L7	653 L7 50 g tuky	653 L7 5 g tuky	653 L7 5 g tuky	653 L7 5 g tuky	653 L7 50 g máslo	653 L7 50 g máslo

Zdroj: Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/menova-reforma-1953/>. [online]. [2013-02-17]

Příloha B – Rudé Právo v neděli 31. 5. 1953- měnová reforma

Zdroj: Dostupné z: <http://www.atllanka.net/index.php?text=193-menova-reforma>. [online]. [2013-02-17]

Příloha C – Přepis záznamu – Dne 30. května 1945 Národní shromáždění
projednalo a schválilo zákon o peněžní reformě. Projevu 76. schůze

Národního shromáždění se ujal předseda vlády V. Široký.

Předseda vlády Viliam **Široký**:

Vážené Národné shromaždenie, súdružky a súdruhovia, bratia a sestry!

Vláda republiky Československej predkladá Národnému shromaždeniu na schválenie návrh zákona o peňažnej reforme. S peňažnou reformou uskutoční sa súčasne dňom 1. júna tohto roku zrušenie lístkového systému na potravinárske a priemyselné tovary.

Skutočnosť, že vláda republiky môže dnes predstúpiť pred Národné shromaždenie s takýmto návrhom a že si môžeme vytýčiť takúto úlohu, svedčí o tom, že československý ľud úspešne plní usnesenia IX. sjazdu Komunistickej strany Československa a úlohy, uložené celoštátnou konferenciou Komunistickej strany Československa v referáte súdruha Klementa Gottwalda. Uskutočnenie peňažnej reformy a zrušenie lístkového systému na potravinárske a priemyselné tovary podáva jasný dôkaz o významných úspechoch, ktoré sme v rozvoji národného hospodárstva na nových, socialistických základoch za účinnej pomoci Sovietskeho sväzu dosiahli. Od IX. sjazdu KSČsa predovšetkým podstatne rozšíril a upevnil socialistický sektor nášho národného hospodárstva. Jedine v poľnohospodárstve má ešte individuálna malovýroba a kapitalistická výroba významnejší podiel. Na základe socialistického spoločenského vlastníctva výrobných prostriedkov zdvojnásobila sa za uplynulé roky priemyselná výroba pri súčasnej prenikavej zmene štruktúry československého priemyslu a rozvoji jeho technickej úrovne. Úspešne sa kladú základy družstevnej socialistickej veľkovýroby, ktorá spolu so štátnymi majetkami zahrnuje približne 44% ornej pôdy. V socialistickom sektore poľnohospodárstva v čoraz širšej miere sú uplatňované pokrokové zásady sovietskej agrotechniky a zootechniky, ktoré spolu s postupujúcou mechanizáciou vytvárajú podmienky pre zvyšovanie produktivity práce v poľnohospodárstve. Vďaka úspešnému rozvoju výrobných síl zvýšil sa národný dôchod

oproti predvojnovej úrovni približne o 50% a takto bol zabezpečený nepretržitý rast životnej úrovne pracujúcich.

Tieto výsledky umožnili nám pristúpiť k jednej zo základných úloh rozvoja socialistického národného hospodárstva, k vytvoreniu zásob priemyselného a spotrebného tovaru. Súčasne dosiahol náš socialistický obchod určitú konsolidáciu, aby mohol úspešnejšie sprostredkovať obeh tovarov od výroby k spotrebiteľom.

Úspešný rozvoj nášho národného hospodárstva dnes už dovoľuje nastoliť otázku upevnenia československej koruny a zvýšenia jej kúpnej sily. Treba si zároveň uvedomiť, že s hľadiska ďalšieho rozvoja socialistickej výstavby stalo sa upevnenie československej koruny a zvýšenie jej kúpnej sily naliehavou nutnosťou. Tuto otázku má vyriešiť peňažná reforma. Jej účelom teda je dať nášmu úspešne sa rozvíjajúcemu národnému hospodárstvu pevnú, stabilnú menu, zvýšiť kúpnu silu československej koruny a zabezpečiť takto dôležitý predpoklad ďalšieho a rýchlejšieho napredovania na ceste k socializmu a ďalšieho vzrastu životnej úrovne pracujúcich.

Naskytuje sa otázka, prečo je uskutočnenie peňažnej reformy dôležitým predpokladom ďalšieho rozvoja československého národného hospodárstva? Pripomeňme si, vážené Národné shromáždenie, že po oslobodení Československej republiky Sovietskou armádou bolo naše oslobodené územie úplne zaplavené bezcennými inflačnými "protektorátnymi" a "slovenskými" papierovými peniazmi, vydanými nacistickými okupantmi. Vojnové hospodárenie nacistických okupantov úplne rozvrátilo a znehodnotilo našu menu. Menová reforma z r. 1945 nezlikvidovala dôsledky nacistického šafárenia a druhej svetovej vojny. Vytvoril sa síce určitý základ pre prechod k mierovému hospodárstvu a pre započatie socialistickej výstavby. No menová reforma z roku 1945 nezabezpečila a nemohla zabezpečiť vytvorenie skutočne pevnej a skutočne stabilnej koruny. Menová reforma bola uskutočnená v čase, keď otázka "kto z koho" v mladej ľudovodemokratickej republike nebola ešte rozhodnutá, keď boj o znárodnenie priemyslu, peňažníctva a iných úsekov národného hospodárstva iba započal. Už samotné zásady menovej reformy nezaručily plné odčerpanie prebytočného obeživa. Nároky na viazané vklady sa zachovali a viazané vklady, ktoré neboli podložené žiadnymi skutočnými hodnotami, boli uvoľňované vo veľkom

rozsahu, takže do obehu sa dostaly ďalšie miliardové sumy, ktorým nezodpovedaly žiadne vytvorené hodnoty. Buržoázia do r. 1948 používala svoje relatívne silné pozície v priemysle a v stavebníctve, veľko- a maloobchode a v poľnohospodárstve na rozvracanie československej koruny. Shromažďovala veľké zisky a rozpútala bezuzdnú špekuláciu. Špekulačné zisky sa vo veľkej miere tezaurovaly. Vývin československej koruny bol takto do februára 1948 značne ovplyvnený sabotážnickou a rozvratníckou činnosťou reakčných buržoázných strán, ktoré sa mohli opierať o relatívne silné pozície v hospodárstve, a obeživo neustále narastalo.

Naša socialistická výstavba po februári 1948 ťažko zápasila s týmto dedičstvom. Ani pri veľkom úsilí vlády nebolo možné plne zabrániť ďalšej špekulácii kulakov a rôznych kapitalistických živlov a špekulantov, lebo mali v rukách značné tezaurované prostriedky.

Veľké množstvo tezaurovaných prostriedkov ostalo v obehu a neustále oslabovalo opatrenia vlády na poli zásobovania. Rušivo zasahovalo aj do všetkých opatrení vlády, ktorými bojovala za dodržanie štátnej a pracovnej disciplíny, za uplatňovanie zásad hospodárnosti na jednotlivých úsekoch národného hospodárstva.

No práve v súvislosti s úsilím strany a vlády o režim hospodárnosti, o plné uplatnenie socialistických zásad hospodárenia sa ukázalo, že je nevyhnutné pristúpiť k takej peňažnej úprave, ktorá by bola v súlade s búrlivým rastom výroby a zodpovedala by celkovým potrebám národného hospodárstva. Ekonomické zákony socializmu sa môžu prejavovať a veľké prednosti socialistickej sústavy nad sústavou kapitalistickou možno plne uplatniť iba vtedy, ak socialistická ekonomika sa môže opierať o menu, ktorá je v súlade so stavom a rozvojom výroby socialistických podnikov. Dnešný neuspokojivý stav československej koruny v spojitosti s lístkovým systémom tvorí hlavnú prekážku dôsledného uskutočnenia socialistickej zásady odmeňovania podľa kvantity a kvality vykonanej práce. Takto si možno vysvetliť aj skutočnosť, že politika snížovania cien, ktorú strana a vláda v duchu leninsko-stalinského učenia sleduje, nemohla sa doteraz náležite uplatniť.

Nadbytočné obeživo, ktoré sa pôsobením všetkých týchto činiteľov ako aj záškodníckou činnosťou Slánskeho a jeho spoločníkov nashromaždilo, nemožno

likvidovať bez hlbokého zásahu, bez peňažnej reformy. Nastal čas s konečnou platnosťou vyriešiť menovú otázku a dať nášmu národnému hospodárstvu pevnú a stabilnú korunu. Dnešná úroveň nášho socialistického hospodárstva vytvára všetky možnosti na jej uskutočnenie. Je bezpodmienečne potrebné tezaurované hotovosti, nashromadené zväčša špekuláciou, likvidovať a obeh peňazí uviesť do súladu s potrebami národného hospodárstva. Je to potrebné najmä aj preto, aby prežitý lístkový systém mohol byť zrušený a prebytočné množstvo peňazí nezasahovalo rušivo do obehu tovarov od výroby k spotrebiteľom.

Návrh zákona o peňažnej reforme má preto pre socialistickú výstavbu našej vlasti historický význam.

Jej význam je predovšetkým v tom, že zabezpečí nášmu národnému hospodárstvu pevnú a stabilnú korunu, zvýši jej kúpnu silu. Ďalej umožňuje zrušiť lístkový systém a plne rozvinúť socialistický obchod a taktiež rozvinúť výmenu tovarov medzi mestom a dedinou.

Napokon je význam peňažnej reformy v tom, že dáva všetky predpoklady pre dôsledné uskutočnenie zásady odmeňovania podľa kvantity a kvality vykonanej práce a pre dôsledné uplatnenie chozrasčotu a ostatných zásad socialistickej ekonomiky a stáva sa tak dobrým a spoľahlivým nástrojom plánovaného hospodárstva.

Našou úlohou bude dobre narábať týmto nástrojom a zabezpečiť, aby vždy slúžil ľudu, jeho záujmom, záujmom úspešnej výstavby socializmu v našej vlasti.

Dovoľte mi teraz, aby som sa stručne zapodieval zásadami, podľa ktorých sa má peňažná reforma uskutočniť.

Peňažnou reformou sa zhodnotí československá koruna, ktorej zlatý obsah činí 0,123.426 gramu, vzhľadom na doterajšiu československú korunu v pomere päť ku jednej. Veľký význam má skutočnosť, že odteraz kurz našej koruny bude pevne sviazaný so sovietskym rubľom, ktorý je najpevnejšou menou na svete, menou krajiny víťazne kráčajúcej k vysokým métam komunizmu. (*Potlesk.*) Pomer československej koruny k sovietskemu rubľu je vyjadrený číslom 1,8 ku jednej, čiže za 1 rubel' jedna

koruna 80 halierov. Toto zhodnotenie má o toľko väčší význam, že v súvisi s výmenou peňazí odstráni sa z obehu nadbytočné obeživo, takže toto zhodnotenie má trvalý charakter. Zásady výmeny doliehajú s plnou silou na kapitalistické živly a na špekulantov a podstatne snižujú ich nashromaždené hotovosti. (*Potlesk.*) Netreba pochybovať, že dosah tohto opatrenia v boji proti týmto živlom bude prenikavý. Pravda, zásady výmeny peňazí postihnú aj niektoré pracovné úspory, najmä u občanov, ktorí si ich ponechávali doma a neukladali ich do ústavov. Zásady výmeny peňazí sú správne a spravodlivé a ich dôsledné uskutočnenie tvorí základný predpoklad úspechu peňažnej reformy.

V súvisi s peňažnou reformou zrušíme lístkový systém na potravinárske a priemyselné tovary, zrušíme dvojité trhy a prejdeme k systému voľného socialistického obchodu s jedinými maloobchodnými cenami. Tým súčasne zlikvidujeme posledný zvyšok povojnového hospodárstva. (*Potlesk.*) Udržovanie lístkového systému bolo nevyhnutné na zabezpečenie zásobovania pracujúcich predmetmi dennej potreby. Niet pochybnosti, že lístkový systém sohral veľmi pozitívnu úlohu vo vývine socialistického hospodárstva a zabezpečil plynulé zásobovanie pracujúcich. Súčasne sa však ukázalo a čím ďalej, tým zrejmejšie sa stalo, akou vážnou brzdou je lístkový systém pri uplatňovaní socialistických zásad hospodárenia. Ukázalo sa, že lístkový systém vedie k nivelizácii miezd, k rovnostárstvu, snižuje hodnotu a význam peňazí. Na nutnosť zrušiť lístkový systém upozornil súdruh Gottwald už na IX. sjezde KSČ, keď povedal: "Terajší stav, keď máme najmä v potravinách, v textile a obuvi viazané hospodárstvo a keď sme v týchto veciach mohli uvoľniť trh len v obmedzenom rozsahu a pritom pomerne za vysoké ceny - tento stav nie je ani ideálny, ani trvalý, ale je to východisko z núdze a prechodné."

Likvidovanie lístkového systému sa preťahovalo, lebo bez peňažnej reformy nie je možné zabrániť špekulačným nákupom. Peňažná reforma umožňuje zrušiť lístkový systém a zabezpečiť plynulé zásobovanie pracujúcich podľa zásady "každému podľa kvantity a kvality vykonanej práce". Peňažná reforma ďalej umožňuje na základe pevného kurzu československej koruny naplno rozvinúť socialistický obchod. V súvisi so zrušením dvojitého trhu snižia sa podstatne tzv. komerčné ceny a zavedú sa jediné maloobchodné ceny. Nové maloobchodné ceny budú v priemere o viac než jednu tretinu

nižšie, než boli doterajšie ceny na voľnom trhu. Snižujú sa značne ceny tovarov, ktoré sa aj doteraz predávaly za jediné ceny bez lístku. Zvlášť výhodne sa upravia ceny tovarov, a to tak potravných, ako aj priemyselných článkov, pre deti, v čom sa prejavuje zvláštna starostlivosť vlády o potreby detí. Veľmi výhodne sú upravené ceny nájomného, dopravné tarify, elektrického prúdu, uhlia, ceny rôznych služieb, ktoré sú oveľa nižšie než v kapitalistickej predmníchovskej republike.

Jedinými maloobchodnými cenami je zabezpečená reálna kúpna sila novej československej koruny. Vzhľadom na to, že tieto ceny sú vyššie než niektoré prídellové ceny, zvyšujú sa základné mzdové tarify a základné platy, penzie a rodinné a zaopatrovacie prídavky. Súčasne sa zvyšujú sľavy na dani zo mzdy pre rodiny robotníkov a úradníkov s viac deťmi. Rozmery miezd a platov sa takto zachovávajú. Najviac sú zvýhodnení robotníci v kľúčových odvetviach, baniach, hutách a podobne, v čom sa vyjadruje uznanie významu ich práce pre naše národné hospodárstvo.

Peňažná reforma vytvára lepšie predpoklady pre rozvoj výmeny tovarov medzi mestom a dedinou. Zavedením jediných maloobchodných cien významne sa zhodnocujú peniaze, ktoré dostávajú jednotné roľnícke družstvá ako aj malí a strední roľníci za povinné dodávky. Okrem toho podstatne sa zvyšujú príplatky k výkupným cenám v rámci štátneho nákupu nad povinné dodávky a všemožne sa bude podporovať predaj prebytkov poľnohospodárskych výrobkov za voľné dohodnuté ceny. Niet pochyby, že možnosť nákupu priemyselných výrobkov za prístupné ceny povzbudí družstevníkov ako aj malých a stredných roľníkov k zvýšeniu výroby, k prekračovaniu plánovaných výrobných úloh a k rozvinutiu obchodu s poľnohospodárskymi výrobkami.

Za kapitalizmu roľníci márne sa usilovali o zvýšenie výroby. Kapitalistické zriadenie nedávalo možnosť rozšírenia odbytu. Nezriedka pod vplyvom hospodárskych kríz odbyt poľnohospodárskych výrobkov klesol na minimum. Výrobné úsilie malých a stredných roľníkov kapitalistický štát nijako nepodporoval. Pod tlakom bánk a daňových povinností pracujúci roľníci sa zadĺžili a nemali nijaké východisko. Z ich práce bohatli bankári, špekulanti a obchodníci. Socialistické zriadenie zabezpečuje neobmedzené možnosti rozšírenia odbytu a zpeňazenia poľnohospodárskych výrobkov za výhodných podmienok. Čím viac budú pracujúci roľníci a najmä družstevníci vyrábať, tým viac

môžu zarábať a takto zvyšovať svoju životnú úroveň. Už nikdy nemusia mať obavu, že pre svoje výrobky nebudú mať odbyt. V záujme pracujúcich roľníkov predvída sa iba priamy predaj prebytkov poľnohospodárskych výrobkov spotrebiteľom, prípadne štátnemu a družstevnému obchodu bez sprostredkovateľov.

Je známe, že lístkový systém na jednej strane viedol k tomu, že do dedín sa vozilo mnoho potravín a na druhej strane priamo hatil rozvoj jednotných roľníckych družstiev. Teraz možno očakávať, že dedina zabezpečí sama svoje zásobovanie potravinami a bude sa usilovať o čo najväčšie dodávky poľnohospodárskych výrobkov do mesta, aby si výmenou mohla zaopatriť priemyselné výrobky. Takáto výmena nesporne upevní sväzok robotníkov s družstevníkmi a malými a strednými roľníkmi.

Dôležité zlepšenie pre roľníkov predstavuje nová úprava spätných dodávok za technické plodiny, ktorá umožňuje, aby sa roľníci a družstevníci zásobili cukrom, textíliami, ba aj stavebným materiálom za dodávky cukrovky, čakanky, ľanu a konôp, olejní a vlny, a to za ceny podstatne nižšie, než sú štátne maloobchodné ceny. Od tohto opatrenia možno očakávať, že naši družstevníci a ostatní pestovatelia sa budú s väčšou starostlivosťou starovať o dorábajúce technické plodiny.

Zdroj:

Digitální společná česko-slovenská parlamentní knihovna. *Projev V. Širokého* [online]. [2013-02-09]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/076schuz/s076001.htm>.

Příloha D - Československé bankovky z roku 1953

Stokorunová bankovka emise 1953, tištěná v Moskvě. Byla vydána do oběhu 1. června 1953 při peněžní reformě. Obrazové příklady dodalo ministerstvo financí v Praze. Původně se počítalo, že na líci bude uplatněn motiv z Admelaova Orloje na staroměstské radnici v Praze nebo motiv z cyklu M. Alše „Vlast“. Ilc, rub.

Praha: Jirásek, Z. - Šála, J. Velká peněžní kupa. Praha, Sotkání 1992.

Dvacetikorunová státní emise, s podpisem ministra financí Fejerabenda, b. d., s portrétem K. H. Borinského – Ilc.

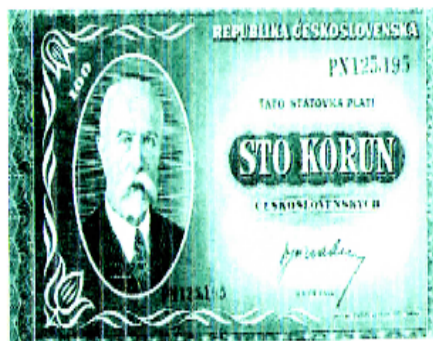
Padesátkorunová státní emise, s podpisem ministra financí Fejerabenda, b. d., s portrétem M. R. Štefánika – Ilc.

Dvacetikorunová státní banka s datem 25. února 1953 s podpisem ministra J. Kabešů. Byla připravována jako hodnota nové emise, která měla nahradit dosavadní dvacetikorunové státníky. Nebyla však vytištěna v potřebném množství, a také proto nebyla před poněčnou reformou daná do oběhu a poté byla úředně zničena. Lic, rub

Padesátkorunová bankovka emise 1953, tištěná v Moskvě. Byla uvedena do oběhu 1. června 1953 při poněčské reformě. Obrazové podklady dodalo ministerstvo financí v Praze. Lic, rub

Stokorunová stávková tzv. londýnská emise s podpisem ministra financí londýnské vlády. Pro podpis K. L. Feierabend a portrét T. G. Masaryka na lici byla objímán neneklati komunistického ministra financí Jaroslava Kabele, který ji chtěl dávno před poválečnou reformou sáhnout z oběhu. Kč, rub.

Tisícikorunová bankovka tzv. londýnské emise s podpisem ministra financí Feierabenda, b. d. Jedna z nejzářivějších bankovek této emise. Byla vyrobená v cediňské tiskárně firmy Bradbury, Wilkinson & Co., New Malden, Surrey, Líc, rub.

Zdroj: Loužek, M. (ed.), „Padesát let od měnové reformy 1953“ sborník textů č. 26/2003

Příloha F – Vkladní knížka - měnová reforma připravila mnoho občanů o své úspory

Rok	Měsíc	Den	Číslo deníku	Vloženo nebo vybráno	ČÁSTKA		ČÁSTKA SLOVY	POTVRZENÍ
					Kč	h		
31. V.	1948		4206	Vloženo	5000-			
					29580			
				Zůstatek	529580			
					8430			
				Zůstatek	532050			
16. I.	53		166	vybráno	4000-			
				Zůstatek	138050			
29. V.	53		3672	Wloženo	10000-			
				Zůstatek	1138050			
				Zůstatek	1938-			
15. VI.	1953		2678	vybráno	1938-			
				Zůstatek	5-			
				Převádí se				

Zdroj: Dostupné z: <http://www.historieweb.cz/budovani-svetlych-zitrku>.
[online]. [2013-02-17]

Ročník 1953.

228

Sbírka zákonů republiky Československé

Částka 25.

Vydána dne 30. května 1953.

Cena Kčs 1.50.

DRSAH:

41. Zákon o peněžní reformě.

41.

Zákon

za dne 30. května 1953

o peněžní reformě.

Národní shromáždění republiky Československé rozhodlo se na tomto zákoně:

Článek I.

Peněžní reforma a peněžní jednotka.

§ 1.

Další rozvoj národního hospodářství státní stát před sebou provedl peněžní reformu vydáním nových peněz a stažením starých, s cílem zvýšení k tomu sily československé koruny a upevnění jejího kursu.

§ 2.

1) Peněžní jednotkou na území československé republiky je peňunizací dnem 1. června 1953 československá koruna (Kčs), která se rovná 0,122426 g ryzího zlata; její kurz v poměru k rublu se stanoví na 1,80 Kčs za jeden rubl. Na tomto podkladě určuje Státní banka československá poměr československé koruny k ostatním měnám.

2) Československá koruna se dělí na 100 olárů.

§ 3.

1) Zákonemní peníze na území Československé republiky jsou počínajíc dnem 1. června 1953

a) bankovky Státní banky československé po 100, 50, 25 a 10 korunách československých.

b) státovky po 5 a 2 korunách československých a po 1 koruně československé.

c) mince po 25, 10, 5 a 2 haléřích a po 1 haléři.

2) Vydání jednotlivých druhů peněz a jejich popis, jakoz i jejich stažení vyhlásuje ministr financí ve Sbírce zákonů.

Článek II.

Přepočet mezd, plátů a cen.

§ 1.

Mzdy, mzdy a jiné odměny za práci v službě, ročníné přídatky, penze, stipendia, podpory a podob. jakož i ceny, odměny a jiné sazby, tarify a podobné částky stanovené v pojištění přeživších a zvlášť na československé hranici se přepočítají ke dni 1. června 1953 v poměru 5 Kčs starých peněz na 1 Kčs nových peněz.

Článek III.

Výměna peněz, přepočet pohledávek a závazků a zaplacených premií životního pojištění.

§ 2.

Dnem 1. června 1953 se dávají do oběhu nové peníze v roce 1953, zvlášť na československé hranici. Dosavadní peníze se vyměňují v poměru, který stanoví vláda.

§ 3.

Vláda stanoví, v jakém poměru se přepočítají vklady obyvatelstva v peněžních ústavu, vklady na běžných a úsporových účtech a ostatní pohledávky a závazky, která znejí na československé hranici, jakož i v jakém poměru se přepočítají zaplacené premie životního pojištění.

Příloha H – Usnesení vlády republiky Československé a ÚV KSČ ze dne 30. 5. 1953 o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potraviny a průmyslové zboží

USNESENÍ

vlády republiky Československé a Ústředního výboru Komunistické strany Československa ze dne 30. května 1953 o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží.

Další rozvoj národního hospodářství staví náš stát před úkol provést peněžní reformu — s cílem zvýšení kupní síly československé koruny a upevnění jejího kursu — a zároveň před úkol zrušit lístkový systém zásobování potravinářským a průmyslovým zbožím a přejít k rozvinutému obchodu s jedinými státními maloobchodními cenami.

Řešení těchto stěžejních úkolů umožnil rozvoj našeho národního hospodářství od osvobození slavnou Sovětskou armádou v květnu 1945 přes vítězný únor 1948 až po naše dny.

Hrdinným úsilím naší dělnické třídy a pracujícího lidu při provádění generální linie IX. sjezdu Komunistické strany Československa, vytyčené soudruhem Klementem Gottwaldem, a díky stále bratrské pomoci Sovětského svazu učinila naše republika významné pokroky na cestě výstavby socialismu.

Výroba socialistického průmyslu dosáhla dvojnásobku předválečné úrovně, v zemědělství hospodářství socialistický sektor již na více než 43,5% orné půdy, obchod je již z více než 99% v rukou státu a družstev.

Národní důchod se zvýšil proti předválečné úrovni téměř o polovinu a ve srovnání s rokem 1948 o víc než dvě třetiny. Okolo tří čtvrtin národního důchodu rozděluje se na materiální a kulturní potřeby pracujících. V našem státě je navždy likvidována nezaměstnanost. Výstavba socialismu zajišťuje státní rozvoj výrobních sil a tím životní úroveň lidu rok od roku roste.

Tomuto růstu hospodářského potenciálu naší země a síle lidově demokratického státu musí odpovídat i plnohodnotná československá koruna.

Peněžní reforma z roku 1945 nelikvidovala důsledky fašistické okupace a druhé světové války v oblasti peněžního oběhu; neuvedla množství peněz na míru nutnou pro národní hospodářství, a to tím méně, že hned v nejbližších letech byly z bezcenných vázaných vkladů uvolňovány desítky miliard korun. Kromě toho zůstal peněžní oběh po roce 1945 znečištěn tím, že obíhá něko-

lik druhů peněz, a to namnoze tištěných ještě v kapitalistické cizině.

Až do vítězného února mohly kapitalistické živly i spekulanti ve městech i na vesnici pod ochranou reakčních stran hromadit zisky z průmyslových, obchodních a stavebních podniků, které jim zůstaly ještě v rukou, a kořistit z pokoutních prodejů a zatajených zásob, z černého trhu, z rozvracení zásobování obyvatelstva a z okrádání státu machinacemi v zahraničním obchodě.

Spekulantské živly, využívající velkých rozpětí mezi komerčními (volnými) a přidělovými (vázanými) cenami, obohacovaly se na úkor pracujícího obyvatelstva a nahromadily mnoho peněz ve svých rukách.

Záškodnická činnost Slánského bandy v průmyslu, ve výstavbě, ve vnitřním a zahraničním obchodě též způsobila velké škody financím a peněžnímu obratu státu.

Přebytečné množství peněz v oběhu snižuje kupní sílu koruny i její kurs, brání dalšímu rozvoji národního hospodářství, brzdí i možnost zrušit lístkový systém zásobování a přejít k rozvinutému obchodu s jedinými státními maloobchodními cenami. Ukázalo se, že nelze připustit, aby spekulantským živlům zůstala možnost skupovat zboží široké potřeby i po zrušení lístkového systému, jako tomu bylo v roce 1950 i začátkem roku 1951.

Proto nyní, kdy před československým státem vyvstal úkol zrušit lístky na potraviny a průmyslové zboží, zlepšit zásobování pracujících, rozšířit směnu zboží mezi městem a vesnicí a důsledněji zakotvit zásadu odměňování podle práce, rozhodla vláda republiky Československé a Ústřední výbor Komunistické strany Československa, aby byla provedena současně peněžní reforma vydáním nových peněz a stažením starých.

Peněžní reforma zvýší kupní sílu a upevní kurs československé koruny; nová koruna bude mít zlatý obsah. Nebude již dále vázána na americký

dolar, který je krisovou valutou a jehož kupní síla stále více klesá. Od nynějška bude její kurs svázán s nejstabilnější měnou světa — sovětským rublem.

Peněžní reforma bude spočívat na těchto hlavních zásadách:

Z a p r v é. Výměna peněz, které nyní obíhají v hotovosti, bude prováděna takto: všem občanům, kteří nepoužívají námezdní práce, bude vyměněno po 300 Kčs ve starých penězích na osobu v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz, t. j. bez zkrácení. Hotovosti nad 300 Kčs jim budou vyměněny v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz, t. j. s desetinásobným krácením.

Všem ostatním občanům budou hotovosti vyměněny v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz, t. j. s desetinásobným krácením.

Hotovosti v pokladnách hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení budou vyměněny v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Z a d r u h é. Peněžní vklady u Státní banky československé a u státních spořitelen budou přepočítány za výhodnějších podmínek než hotovosti, a to podle velikosti vkladu. Přitom vklady do 5.000 Kčs se přepočítají v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz, t. j. bez krácení. To znamená, že všechny drobné vklady se přepočítávají bez zkrácení.

Z a t ř e t í. Mzdy a platy dělníků a úředníků, pense, stipendia a též příjmy rolníků za dodávky státu i jiné pracovní příjmy všech vrstev obyvatelstva nebudou dotčeny peněžní reformou a budou se proplácet v nových penězích bez zkrácení podle nového měřítka cen, t. j. 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Z a č t v r t é. Zruší se závazky ze vkladů a z tuzemských cenných papírů, vázaných při měnové reformě r. 1945, jako pozůstatky války i okupace a hospodaření kapitalistů. Současně se ruší státní půjčky vydané po roce 1945, které byly umístěny u peněžních a pojišťovacích ústavů a u kapitalistických elementů.

Podle těchto zásad prováděná peněžní reforma v naší zemi se zásadně liší od měnových reforem v zemích kapitalistických. Peněžní reformy jsou tam prováděny velikým zvýšením cen spotřebního zboží, poklesem reálných mezd a platů, jakož i příjmů rolníků a zvýšením neaměstnanosti.

V naší zemi naopak je peněžní reforma výsledkem nebývalého dosud rozvoje národního hospodářství. Podmínky výměny peněz postihují především spekulantské a jiné kapitalistické živly ve městech a na vesnici, které nahromadily na úkor pracujících velké peněžní prostředky. U nás není a nikdy nebude nezaměstnanosti.

Mzdy se v důsledku peněžní reformy u nás nesnižují, naopak současně se zvýšením kupní síly koruny zvyšujeme ještě mzdy a platy dělníkům a úředníkům a podstatně snižujeme dosavadní komerční a jediné ceny. Tím se zabezpečuje zvýšení reálných mezd a platů dělníků a úředníků a příjmů zemědělců.

Provedení peněžní reformy se arci neobejde bez určitých dočasných ztrát, vyplývajících z podmínek výměny peněz, které musí přinést téměř všechny vrstvy pracujícího obyvatelstva.

Tato jednorázová ztráta bude však vyrovnána uvedenými hmotnými výhodami, které vyplývají z vyšší kupní síly koruny a ze snížení komerčních a jediné cen.

Vláda republiky Československé a Ústřední výbor Komunistické strany Československa se usnesly provést současně s peněžní reformou zrušení listků na potravinářské a průmyslové zboží, zrušit vysoké komerční ceny a přejít k rozvinutému obchodu za jediné státní maloobchodní ceny.

Zrušení listků na potravinářské a průmyslové zboží bude uskutečněno podle těchto zásad:

Z a p r v é. Potravinářské a průmyslové zboží bude prodáváno volně bez listků. Prodej za vysoké komerční ceny se ruší.

Z a d r u h é. Budou zavedeny jediné státní maloobchodní ceny namísto dosavadních cen předělových (vázaných), cen komerčních (volných) a tak zvaných starých jediné cen.

Z a t ř e t í. Dosavadní komerční ceny potravin se snižují v průměru o 31%, ceny průmyslového zboží o 37%. Jediné ceny zboží, které se i dosud prodávalo bez listků, se snižují v průměru o 7%.

Z a č t v r t é. V souvislosti se zvýšením některých předělových cen zvyšují se základní mzdové tarify a základní platy, pense a rodné zaopatřovací přídatky. Zvyšují se slevy na dani ze mzdy pro rodiny dělníků a úředníků s více dětmi. Značnou část těchto nákladů běže na sebe stát.

Výkupní ceny zemědělské výroby zůstávají po zrušení listkového systému v zásadě nezměněny; příplatky za zemědělské výrobky dodané státu nad povinné dodávky se zvyšují.

Budou rozvinuty zemědělské trhy a tak rozšířeny možnosti jednotných zemědělských družstev, jejich členů, jakož i drobných a středních rolníků prodávat po splnění povinných dodávek volně přebytky své výroby za ceny volně dohodnuté.

Peněžní reforma, zrušení listkového systému zásobování a přechod k rozvinutému obchodu s jedinými státními maloobchodními cenami budou novou ranou kapitalistickým a spekulantským živlům ve městě i na vesnici.

Peněžní reforma spolu se zrušením listkového systému zásobování a s přechodem k rozvinutému obchodu s jedinými státními maloobchodními cenami posílí význam peněz v národním hospodářství. Pozvedne úlohu mezd dělníků a peněžních příjmů zemědělského obyvatelstva, vytvoří trvalé předpoklady pro správné socialistické odměňování práce podle zásluhy, podníti vzestup produktivity práce. Upevní chozrasčot a finanční

disciplínu a prohloubí režim hospodárnosti. Všechno to zpevní svazek dělníků a rolníků a povede k dalšímu rozmachu národního hospodářství a síly republiky a na tomto základě ke zvýšení hmotné a kulturní úrovně pracujících.

Vláda republiky Československé a Ústřední výbor Komunistické strany Československa se usnášejí:

I.

Peněžní reforma

1. Dnem 1. června 1953 dát do oběhu nové peníze vzoru 1953, a to:

Bankovky Státní banky Československé po 100, 50, 25 a 10 korunách československých, státovky po 5 a 3 korunách československých a 1 koruně československé, kovové mince hodnot po 25, 10, 5 a 3 haléřích a 1 haléři.

2. Peníze všech druhů (bankovky, drobné peníze papírové a mince), které jsou nyní v oběhu, vyměnit podle těchto zásad:

Občanům, kteří nepoužívají námezdní práce, vyměnit staré peníze do částky Kčs 300.— ve starých penězích za nové v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz bez zkrácení; hotovosti nad 300 Kčs v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;

všem ostatním občanům vyměnit všechny hotovosti v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;

hotovosti v pokladnách hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení vyměnit v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

3. Provedením výměny starých peněz pověřit Státní banku československou.

Provést výměnu starých peněz za nové na celém území státu ve dnech 1., 2., 3., a 4. června 1953.

Staré peníze, které v této lhůtě nebudou vyměněny, se ruší a pozbývají platnosti.

Během lhůty, stanovené pro výměnu starých peněz za nové, přijímat staré peníze ke všem platbám v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

4. Stanovit zlatý obsah nové československé koruny na 0,123426 gramu ryzího zlata.

5. Cenu zlata při nákupech zlata Státní bankou československou stanovit 8 Kčs za 1 gram ryzího zlata.

6. Na základě zlatého obsahu československé koruny, stanoveného v článku 4 tohoto oddílu,

určit kurs československé koruny v poměru k rublu 1 Kčs 80 haléřů za 1 rubl.

Zmocnit Státní banku československou, aby stanovila kurs československé koruny vůči cizím měnám a upravovala jej, jestliže cizí měny změny svůj obsah zlata nebo svůj kurs.

7. Zastupitelským úřadům cizích států, které jsou pověřeny u vlády republiky Československé, vyměnit u Státní banky československé všechny hotovosti ve starých penězích, které získaly prodejem valut Státní bance československé za květen 1953. Výměnu těchto hotovostí provést v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

8. Peněžní poukazy jakéhokoli druhu jako šeky, poštovní poukázky, akreditivy, platební příkazy, určené k výplatě soukromým osobám, vyplácet za podmínek, platných pro výměnu starých peněz obyvatelstvu, t. j. 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz, pokud dojde k výplatě dne 1. června 1953 nebo později.

Ve dnech 1., 2., 3. a 4. června 1953 nebudou peněžními ústavy a poštovními úřady přijímány žádné hotovosti k poukazům.

9. Mzdy, služné a jiné odměny za práci a služby, rodinné přídavky, pense, stipendia, podpory a pod., stejně tak jako ceny, sazby a tarify přepočítat ke dni 1. června 1953 v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

10. Vklady obyvatelstva uložené na vkladních knížkách i běžných účtech u Státní banky československé a státních spořitelů přepočítat ke dni 1. června 1953 takto:

Vklady na vkladních knížkách dělníků a úředníků z pravidelného závodního spoření, vklady na vkladních knížkách žáků včetně vkladů kroužků střadatelů školního spoření, jakož i zůstatky vkladů na vkladních knížkách, kterými byly vyplaceny prémie laureátům státních cen, v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;

vklady do 5.000 Kčs včetně v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz; vklady nad 5.000 Kčs do 10.000 Kčs přepočítat

tat takto: částku vkladu do 5.000 Kčs včetně podle předchozího odstavce, zbytek do 10.000 Kčs včetně v poměru 6,25 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;

vklady nad 10.000 Kčs do 20.000 Kčs přepočítat takto: částku vkladu do 10.000 Kčs včetně podle předchozího odstavce, zbytek do 20.000 Kčs včetně v poměru 10 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;

vklady nad 20.000 Kčs do 50.000 Kčs přepočítat takto: částku vkladu do 20.000 Kčs včetně podle předchozího odstavce a zbytek vkladu do 50.000 Kčs včetně v poměru 25 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;

vklady nad 50.000 Kčs přepočítat takto: částku do 50.000 Kčs včetně podle předchozího odstavce, zbytek v poměru 30 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;

vklady na vkladních knížkách, vystavených počínajíc dnem 16. května 1953, přepočítat v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

11. Prémie zaplacené na životní pojištění přepočítat v poměru 20 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

12. Vklady na běžných účtech, na které byly u peněžních ústavů soukromým osobám skládány hospodářskými, rozpočtovými nebo jinými organizacemi a zařízeními částky za prodej nebo nájem movitostí či nemovitostí, nebo vklady na běžných účtech, na které je vkládáno nájemné z činžovních domů podle zákona č. 80/1952 Sb., o dani domovní, přepočítat v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

13. Vklady na běžných a obrátových účtech hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení, vklady na běžných účtech jednotlivých zemědělských družstev III. a IV. typu, včetně jejich vkladů na účtech nedělitelných fondů, přepočítat ke dni 1. června 1953 v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

14. Vklady na běžných účtech soukromých průmyslových, obchodních a jiných podniků přepočítat podle těchto zásad:

- a) částku nutnou pro normální činnost podniku, ale nepřevyšující částku mezd vyplacenou dělníkům v předcházejícím měsíci, přepočítat v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;
- b) zbývající částku v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

15. Vzájemné pohledávky a závazky hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení, jakož i závazky obyvatelstva vůči nim přepočítala v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Sazby daní a poplatků se přepočítávají rovněž v poměru 5 Kčs za 1 Kčs nových peněz.

16. Závazky hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení vůči obyvatelstvu se přepočítají v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

17. Poštovní známky a kolký, které byly v oběhu ke dni 1. června 1953, se mohou používat nadále až do vydání nových známek a kolků v poměru 50 Kčs jmenovité hodnoty ve starých penězích za 1 Kčs v nových penězích. Ministr spojí vydá do 30. června 1953 nové poštovní známky a ministr financí vydá nové kolký do 30. června 1953.

18. Zrušují se závazky z vkladů a tuzemských cenných papírů, vázaných při měnové reformě roku 1945, a ze životního pojištění, pokud se mají plnit poukazem na vázaný vklad. Současně se zrušují závazky z dluhopisů státu, vydaných po roce 1945 a závazky z dílčích dluhopisů a zástavních listů, vydaných po roce 1945 bývalými úvěrními ústavů; ztráty vzniklé zánikem těchto závazků veřejným organizacím a zařízením vypořádá vláda.

II.

Zrušení lístkového systému zásobování

1. Současně s provedením peněžní reformy, t. j. od 1. června 1953, zrušit lístkový systém zásobování potravinářským a průmyslovým zbožím, zrušit ceny komerčního trhu a zavést jediné státní maloobchodní ceny na potravinářské a průmyslové zboží.

2. Při stanovení jediné státní maloobchodní cen na potravinářské a průmyslové zboží vycházet z těchto zásad:

- a) dosavadní komerční ceny potravinářského zboží snížit v průměru o 31%, z toho chléb o 12%, pšeničnou mouku o 22%, vepřovou pe-

čení o 43%, vepřové sádlo o 60%, máslo o 51%, cukr o 50% a vejce v letním období o 45%;

- b) dosavadní komerční ceny průmyslového zboží snížit v průměru o 37%, z toho bavlněné tkaniny průměrně o 59%, konfekci průměrně o 50%;

- c) dosavadní jediné ceny zboží, které se prodávalo bez lístků, snížit v průměru o 7%;

- d) ceny dětské konfekce a dětského stávkového zboží v zásadě ponechat na dosavadní úrovni přidělových cen.

3. Uložit ministru vnitřního obchodu republiky Československé, aby vydal v souladu s tímto usnesením nové ceníky státních maloobchodních cen potravinářského a průmyslového zboží pro maloobchodní síť a podniky společného stravování.

4. Ceny, stanovené tímto usnesením, se nevztahují na zemědělský trh a na družstevní obchod se zbožím z vlastních nákupů zemědělských přebytků.

Jednotná zemědělská družstva, jejich členové i soukromí malí a střední rolníci mohou po splnění povinných dodávek prodávat přebytky své produkce za ceny volně dohodnuté.

5. Výrobní a spotřební družstva prodávají své výrobky za ceny nepřevyšující jediné státní maloobchodní ceny.

III.

Zvýšení mezd, platů, pensí a rodinných přídatků

1. Základní hodinové (časové i úkolové) mzdové sazby horníků, zaměstnaných na pracích pod zemí, zvýšit ve všech kvalifikačních třídách a mzdových skupinách o 0.70 Kčs v nových penězích.

2. Základní hodinové (časové i úkolové) mzdové sazby dělníků, zaměstnaných v povrchových zařízeních přímo souvisejících s dolem, zvýšit ve všech kvalifikačních třídách a skupinách o 0.50 Kčs v nových penězích.

3. Základní hodinové (časové i úkolové) mzdové sazby dělníků hutních provozů, na něž se vztahuje usnesení vlády ze dne 13. listopadu 1951, zvýšit o 0.60 Kčs v nových penězích.

4. Základní hodinové (časové i úkolové) mzdové sazby dělníků zaměstnaných v horkých provozech nebo v provozech jim na roveň postavených, které budou zvlášť určeny, zvýšit ve všech mzdových třídách o 0.44 Kčs v nových penězích.

5. Základní hodinové mzdové sazby časové všech ostatních dělníků zvýšit ve všech mzdových třídách a skupinách o 0.34 Kčs v nových penězích.

Sazby pro práci v úkolové mzdě stanovit ve výši 109% nové základní časové mzdové sazby při práci v odhadovém úkolu a 118% základní časové mzdové sazby při práci v měřeném úkolu.

Úkolové sazby, které byly stanoveny dosud jinak než ve výši 110 nebo 120% dosavadní základní mzdové sazby, budou zvlášť schváleny státní mzdovou komisí.

6. Základní měsíční platy zvýšit v nových penězích takto:

Základní měsíční platy do 1.000 Kčs o 60 Kčs, základní měsíční platy od 1.000 do 1.200 Kčs o 40 Kčs, základní měsíční platy nad 1.200 Kčs se nezvyšují.

Předpisy o procentuální výši prémie a přídatků, které se vypočítávají ze základního platu, poněch chat nezměněny.

Přídatky a příplatky, které jsou určeny pevnou měsíční částkou, se nezvyšují.

7. Příkladat ministerstvům a ostatním ústředním úřadům, aby do 7. června 1953 předložily

státní mzdové komisi nové mzdové sazby ke schválení a k registraci. Bez schválení státní mzdové komise jsou nové sazby neplatné. Podrobnosti, týkající se úpravy mezd a platů, jsou stanoveny ve zvláštních předpisech schválených vládou.

8. Zvýšit v nových penězích tyto důchody: starobní a invalidní důchody, pokud jejich výše nepřesahuje 600 Kčs měsíčně, o 20 až 70 Kčs měsíčně;

vdovské důchody, pokud jejich výše nepřesahuje 360 Kčs měsíčně, o 20 až 50 Kčs měsíčně;

sociální důchody o 50 Kčs měsíčně; jde-li o sociální důchod manželské dvojice, o 75 Kčs měsíčně;

důchody oboustranně osiřelých sirotků, pokud nepřekračují částku 200 Kčs měsíčně, o 20 až 60 Kčs;

výchovné na děti, přiznávané k invalidním a starobním důchodům, a rodinné přídatky a výchovné sjednotit a upravit počínajíc červnem v nových penězích takto:

70 Kčs měsíčně	na 1 dítě
170 Kčs měsíčně	na 2 děti
310 Kčs měsíčně	na 3 děti
470 Kčs měsíčně	na 4 děti
630 Kčs měsíčně	na 5 dětí

a zvýšit je o 160 Kčs měsíčně na každé další dítě;

výchovné na děti, přiznané k vdovským důchodům, stanovit takto:

120 Kčs měsíčně	na 1 dítě
260 Kčs měsíčně	na 2 děti
420 Kčs měsíčně	na 3 děti

a zvýšit je o 160 Kčs měsíčně na každé další dítě.

Osobám, které pobírají několik důchodů, vyměřit zvýšení z celkové částky všech důchodů.

Hranici pro krácení důchodů ve smyslu vládního nařízení ze dne 29. června 1951 upravit z dosavadních ročních 48.000 Kčs ve starých penězích na 10.800 Kčs v nových penězích. Podrobnosti, týkající se úpravy důchodů, jsou stanoveny ve zvláštních předpisech, schválených vládou.

Zaměstnancům, kteří jsou držiteli půdy o výměře nad 0,5 ha (v pastvinářských oblastech nad 2ha) případně rodinným příslušníkům takových osob ponechat rodinný přídatek (výchovné) i nadále v dosavadní výši.

Počínajíc dnem 1. července 1953 vyplácet rodinné přídatky (výchovné) měsíčně.

★

Provedení peněžní reformy a zrušení lístkového systému zásobování je obratem v hospodářském a politickém rozvoji našeho státu. Jde o to, aby se všichni pracující cítili opravdovými hospodáři na svých pracovištích a byli nesmiřitelní ke všem jevům ne hospodárnosti. Jde o to, abychom zvyšovali produktivitu práce a docílených přebytků používali ke snižování cen, k zvýšení kupní síly československé koruny, k růstu blahobytu lidu. Jde o to, aby všichni hospodářští činitelé v ministerstvech, hlavních správách a závodech i v jednotných zemědělských družstvech,

československých státních statcích i strojních a traktorových stanicích neúnavně bojovali za plnění a překračování plánu, za dodržování státní a pracovní disciplíny. Jde o to, aby se finanční a úvěrová soustava osvědčila jako opravdový strážce pevnosti měny.

Vývoj našeho národního hospodářství a upevnění našeho lidově demokratického režimu i stále prohlubování naší spolupráce se zemí budující komunismus, se Sovětským svazem, a se zeměmi lidové demokracie zaručují i naše budoucí úspěchy v boji za uskutečnění socialismu v naší vlasti i za trvalý mír ve světě.

Vláda republiky Československé a Ústřední výbor Komunistické strany Československa jsou přesvědčeny, že náš pracující lid bude s rozhodností podporovat dílo upevnění československé koruny a přechod k rozvinutému obchodu a využívají všichni náš pracující lid měst i venkova k boji za provedení úkolů, které z něho vyplývají.

Vláda republiky Československé

Ústřední výbor Komunistické strany

Československa

Zdroj: Národní Archív Praha

Ročník 1953.

233

Sbírka zákonů republiky Československé

Částka 27.

Vydána dne 30. května 1953.

Cena Kčs 150.

OBSAH:

45. Vyhláška o vydání peněz vzoru 1953.

45.

Vyhláška ministra financí

ze dne 30. května 1953

o vydání peněz vzoru 1953.

Ministr financí vyhláší podle § 3 odst. 2
zákona č. 41/1953 Sb., o peněžní reformě:

§ 1.

Dnem 1. června 1953 se dávají do oběhu
nové peníze vzoru 1953 znějící na českosloven-
ské kopii, a to

- a) bankovky Státní banky československé po
100, 50, 25 a 10 Kčs (§ 2),
- b) státovky po 5, 3 a 1 Kčs (§ 3),
- c) mince po 25, 10, 5 a 3 haléřích a po 1 haléři
(§ 4).

§ 2.

(1) Bankovky uvedené v § 1 písm. a) jsou
vytištěny na bílém papíře s vodoznakem, rov-
noměrně rozmístěným po celé ploše papíru.

(2) Na všech těchto bankovkách jsou kromě
vyměření hodnoty slovy vždy v českém a
slovenském jazyku ještě tyto texty: „BAN-
KOVKA STÁTNÍ BANKY ČESKOSLOVENSKÉ“, „BAN-
KOVKY JSOU KRYTY ZLATEM A OSTATNÍMI AKTI-
VY STÁTNÍ BANKY ČESKOSLOVENSKÉ“ a „Padě-
láni bankovek se trestá podle zákona“. Na líci
každé bankovky je červeně vytištěna série
dvěma písmeny a šestimístné číslo bankovky,
při čemž na bankovkách po 100 Kčs a po 50
Kčs jsou série a číslo vytištěny dvakrát. Na
každé bankovce je vytištěn rok „1953“.

(3) Bankovky po 100 Kčs mají základní
barvu hnědou. Na líci je v levé části
ve zdobeném rámu s vavřínovou snítkou po-

stava dělníka a rolníka. V pravé části plochy
na světle hnědém podkladě uprostřed růžice
je tmavší růžovou barvou vytištěna číslice
„100“, kterou překrývá vymezení hodnoty
bankovky slovy. V pravém rohu v oválné ru-
žici je číslice „100“. Na rubu bankovky je
v obdélníkovém rámu obraz Hradčan. Levá
část rámu je částečně překryta státním zna-
kem, který je zasazen do ornamentální vý-
zdoby na světle zeleném podkladě. Uprostřed
rámu nahoře a uprostřed vpravo ve světle
zeleném odstínu je číslice „100“. Číslice „100“
je také pod státním znakem.

(4) Bankovky po 50 Kčs mají základní
barvu zelenou. V levé části líce ve zdobeném
rámu je na tmavě zeleném pozadí obraz setkání
československého partyzána se sovětským vo-
jákem — osvoboditelem. Pod tímto obrázkem je
růžice se světle zelenou číslicí „50“, další číslice
„50“ je v pravém rohu nahoře. Ve světle ze-
leném jednoduchém obdélníkovém orámování
uprostřed je na růžicové výzdobě zdobená čís-
lice „50“ modrozeleného odstínu a pod ní je
vypsána hodnota bankovky slovy. Na rubu
v rámu s číslicí „50“ v jeho pravém rohu na-
hoře a dole a se státním znakem, zasazeným
s výzdobou zelené a modrozelené barvy po celé
levé části rámu, je obraz Banské Bystrice.

(5) Bankovky po 25 Kčs mají základní
barvu modrou. Na líci je ve všech rozích
rámu číslice „25“. V levé části osmouhelné plo-
chy je na tmavomodrém podkladě zasazenem
do zdobeného rámu obraz Jana Žižky na koni.
V pravé polovině této plochy je v růžicové
ornamentice fialové a modrozelené barvy číslice
„25“ a pod ní hodnota bankovky slovy. Na
rubu je v oválném rámu žloutlého odstínu vy-
obrazeno město Tábor. Rám je překryt na levé
straně státním znakem, pod nímž je vytištěna
čísllice „25“, další dvě číslice „25“ jsou umís-
těny v malých růžicích po pravé straně.

32

Příloha I - Vyhláška ministra financí ze dne 30. 5. 1953 o způsobu provedení peněžní reformy

Kromě tohoto rozpětí je v cenách zahrnut i dopravní paušál pro výkupní závody, a to: Kčs 3,— u zadního ječmene a u zlomkového ječmene a Kčs 3,40 u sladového květu.

5. Ceny šrotovaných zrnin se zvyšují o Kčs 10,— za 100 kg.
6. Jakost krmiv:
pro zrniny platí platné jakostní podmínky, pro melasu zvyklostí; řepkový a řepicový šrot smí obsahovat nejvýše 0,4% hořčičné sílice.

159.

SMĚRNICE

ministra financí

ze dne 30. května 1953

o způsobu provedení peněžní reformy.

Ministr financí stanoví podle § 10 zákona č. 41/1953-Sb. o peněžní reformě, a v soulase s usnesením vlády České socialistické republiky a ústředního výboru Komunistické strany Československa ze dne 30. května 1953 o provedení peněžní reformy a zrušení listků na potravinářské a průmyslové zboží:

I.

Podmínky a způsob výměny starých peněz, které jsou v oběhu, za nové peníze vzoru 1953.

Čl. 1.

Počínajíc dnem 1. června 1953 dávají se do oběhu nové peníze vzoru 1953: bankovky Státní banky československé po 100, 50, 25 a 10 korunách československých; státovky Československé republiky po 5 a 3 korunách československých a po 1 koruně československé; mince po 25, 10, 5, 3 haléřích a po 1 haléři.

Čl. 2.

Dosavadní peníze všech hodnot, včetně mincí, které jsou nyní v oběhu (dále jen „staré peníze“), vyměňuje Státní banka československá za nové peníze podle těchto zásad:

- a) Občanům, kteří nepoužívají námezdní práce a nebyli podle bodu 3 vyhlášky ministerstva vnitřního obchodu č. 11/1953 Ú. L. o odběru zboží na vázaném trhu, vyloučení ze zásobování na vázaném trhu a jejich rodinným příslušníkům se vymění nejvýše po 300 Kčs starých peněz na osobu v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz. Hotovostí nad tyto částky se vyměňují v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz bez omezení částky.
Stejným způsobem se vyměňují staré peníze občanům (a jejich rodinným příslušníkům), kteří nepoužívají námezdní práce, avšak byli podle bodu 4 citované vyhlášky ministerstva vnitřního obchodu přechodně vyloučení ze zásobování na vázaném trhu (zejména někteří členové jednotných zemědělských družstev a někteří drobní a střední rolníci).
b) Všem ostatním občanům se veškerá hotovost vymění v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

c) Hotovost v pokladnách hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení se vymění v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

d) Výměna obyvatelstvu se provádí na předložení občanského průkazu; občané, kteří nemají občanský průkaz, předloží místo něho potvrzení okresního (obvodního) velitelství národní bezpečnosti, že si u něho požádali o vydání občanského průkazu.

Občané, kteří uplatňují nárok na zvýhodněnou výměnu podle písm. a), předloží kromě občanského průkazu svého a svých rodinných příslušníků, pokud mají mít podle příslušných předpisů vlastní občanský průkaz, též listek pro domácnost.

Byli-li občané, kteří uplatňují nárok na zvýhodněnou výměnu podle písm. a), přechodně vyloučení ze zásobování na vázaném trhu, vyžádají si u příslušného národního výboru, aby opatřil jejich listek pro domácnost doložkou „Nárok na výměnu 300 Kčs“ s datem, razítkem a podpisem zodpovědného činitele národního výboru.

Výměna musí být provedena nejednou pro veškeré osoby zapsané v témže listku pro domácnost.

Listek pro domácnost se ponechá u výměnného střediska za účelem dodatečné kontroly správnosti údajů při výměně.

e) K výměně se přijímají pouze ty peníze, které si zachovaly znaky platebního prostředku stanovené směrnici Státní banky československé.

Čl. 3.

Výměna starých peněz za nové peníze bude na celém území Československé republiky provedena ve dnech 1., 2., 3. a 4. června 1953.

Čl. 4.

Výměnu starých peněz podle článku 2 a 3 provádějí všechny orgány Státní banky československé a zvláště k tomu účelu organizovaná výměnná střediska Státní banky československé.

Jako výměnná střediska mohou působit státní spořitelny, poštovní úřady, větší výrobní a jiné podniky, úřady a organizace, a to se souhlasem příslušného okresního národního výboru, který potvrdí seznam výměnných středisek a okruh jejich působnosti při výměně peněz.

Na podkladě těchto seznamů oznámí pobočka Státní banky československé obyvatelstvu pracovní dobu jednotlivých výměnných středisek, a to v soulase s místním národním výborem, místním tiskem, vyhláškami, místním rozhlaselem nebo jiným způsobem v místě obvyklým. Výměnná střediska jsou povinna začínat pracovní dobu nejpozději v 8 hodin ráno a pracovat nejméně 12 hodin denně.

Poznámka 1.

Pokud se působnost kteréhokoli výměnného střediska vztahuje na určitou oblast, musí být v seznamu přesně uvedeno, které obce nebo které části města nebo osady jsou do jeho působnosti zahrnuty.

Pokud nemá činnost některých výměnných středisek při větších podnicích, nemocnicích, společných ubytovnách, vojenských útvarcích a pod. oblastní povahu, nýbrž zahrnuje určitý okruh osob (jako na příklad zaměstnance větších podniků, nemocných v nemocnicích, pracovníků v nemocnicích a pod.), nutno tuto působnost v seznamu označit.

Výměnné středisko má právo provádět výměnu jen těm osobám, které k němu podle seznamu patří, a to též osobě jen jednou.

Poznámka 2.

Každé výměnné středisko musí být opatřeno zvenčí i uvnitř místnosti, kde se bude výměna provádět, jasným nápisem „výměnné středisko Státní banky československé“ s vyznačením svého čísla.

Čl. 5.

Ředitelům a hlavním účetním hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení, ve kterých byla zřízena výměnná střediska, jakož i pracovníkům výměnných středisek se ukládá osobní odpovědnost za přísné dodržování podmínek výměny předepsaných těmito směrnici a všech ostatních pokynů, vydaných k provedení výměny, i za peněžní prostředky, jež jim byly svěřeny k provedení výměny.

Čl. 6.

Všechny hospodářské, rozpočtové a ostatní organizace a zařízení včetně jednotlivých zemědělských družstev jsou povinny zjistit večer dne 31. května 1953, avšak nejpozději 1. června 1953 do 9 hodin stav svých pokladních hotovostí a sepsat protokoly, ve kterých se uvedou podle druhů zvlášť papírové peníze a zvlášť mince. K okamžiku soupisu pokladní hotovosti musí inkasisté odevzdat do pokladen inkasované hotovosti.

Soupis pokladní hotovosti a sepsání protokolu provádějí zvláštní komise, složené z ředitele, hlavního účetního a pokladníka nebo z osob, které je odpovědně zastupují. V obchodních jednotkách, na něž se vztahuje vyhláška ministra vnitřního obchodu č. 151/1953 Ú. l., o zjištění pokladní hotovosti a o provádění soupisu zásob v obchodních jednotkách, provede soupis pokladní hotovosti komise ustavená podle § 2 této vyhlášky.

Na podkladě řádně podepsaného protokolu se provede v účetních knihách (v pokladním deníku) zápis o zjištěném zůstatku starých peněz a současně se provede zápis o přepočtu zjištěného zůstatku starých peněz v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz. Rozdíl v přepočtu pokladního zůstatku bude zapsán na bilanční účet „Přepočet pokladního zůstatku“, který bude k tomuto účelu zřízen.

Hospodářské, rozpočtové a ostatní organizace a zařízení musí odevzdat hotovost ve starých penězích zjištěnou podle protokolu, ve dnech 1. a 2. června 1953 peněžnímu ústavu, u kterého mají svůj obrátový nebo běžný účet; tato hotovost jim bude přepočtena v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz a připsána k dobru na jejich účet.

Pokladní hotovost k 1. červnu 1953 musí být vyjádřena už v nových penězích.

Čl. 7.

Inkasisté hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení odpovídají za odevzdání běžné dokumen-

tace s výpočtem inkasa provedeného před 1. červnem 1953 nejpozději v tom okamžiku, ke kterému bude komisionálně zjištěna pokladní hotovost jejich organizace ve starých penězích.

Pokud inkasisté odevzdají toto vyúčtování ve starých penězích později, než je uvedeno v předcházejícím odstavci, nebo později než do 9 hodin dne 1. června 1953, uhradí v nových penězích rozdíl mezi výpočtem v nominální hodnotě starých peněz a mezi přepočtem této částky v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

II.

Způsob a lhůty pro placení starými penězi.

Čl. 8.

Obchody, všechny ostatní hospodářské, rozpočtové a jiné organizace a zařízení jsou povinny přijímat platby ve starých penězích během výměnné lhůty, t. j. ode dne 1. června 1953 do 4. června 1953, ve výměnném poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Po uplynutí této výměnné lhůty, t. j. od 5. června 1953, zastavuje se oběh starých peněz a staré peníze se ruší a ztrácejí svou platnost.

Čl. 9.

Tržby a ostatní inkaso hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení ve starých penězích se odvádějí v době výměny podle článku 3 jako obvykle do pobočky Státní banky československé, na poštovní úřad nebo do státní spořitelny; přepočet se provádí v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Hotovost ve starých penězích, inkasovaná poslední den výměny, musí být odvedena do pokladen poboček Státní banky československé, poštovních úřadů nebo státních spořitelen nejpozději dopoledne příštího dne, t. j. do 12 hodin dne 5. června 1953.

Čl. 10.

Výměnná střediska, vybudovaná Státní bankou československou při hospodářských, rozpočtových a ostatních organizacích a zařízeních, jsou povinna vyúčtovat a složit Státní bance československé všechny vyměněné staré peníze, jakož i zůstatky nových peněz ihned po skončení práce výměnného střediska, avšak nejpozději do 5. června 1953, t. j. příští den po skončení lhůty pro výměnu starých peněz.

Čl. 11.

Státní banka československá přijímá hotovosti ve starých penězích od státních spořitel, poštovních úřadů a poboček Investiční banky nejdéle příštího dne po ukončení výměny, t. j. nejpozději 18. hodin dne 5. června 1953.

Čl. 12.

Zaměstnanci hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení, kteří ve dnech 1. až 4. června 1953 přijali platby ve starých penězích v jejich plné nominální hodnotě, nebo kteří přijali tyto peníze po uplynutí lhůty jejich oběhu podle článku 8, odpovídají majetkově za celou výši škody, která tím vznikla.

Čl. 13.

Poštovních známek a kolků, které byly v oběhu dne 31. května 1953, je možno používat při přepočtu 50 Kčs jmenovité hodnoty ve starých penězích za 1 Kčs nových peněz. Tyto známky a kolky budou postupně ve stejném poměru vyměňovány za nové.

Staré poštovní známky a kolky platí do 30. června 1953 včetně a po uplynutí této lhůty pozbývají platnosti.

Čl. 14.

Odběrní poukázky (bóny) akciové společnosti Darex, vydané do 31. května 1953, se vymění bez omezení v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Tato výměna bude provedena jen pokud poukázky budou předloženy ve lhůtě stanovené pro výměnu starých peněz, t. j. od 1. června do 4. června 1953 včetně. Výměnu provedou pobočky Státní banky československé v místech, kde jsou prodejny Darexu.

Čl. 15.

Počínajíc dnem 1. června 1953 vyplácejí peněžní ústavy hotovosti z účtů a vkladů v nových penězích.

III.

Přepčet mezd, cen, tarifů a sazeb daní a dávek a závazků z poskytnutých půjček.

Čl. 16.

Ke dni 1. června 1953 se přepočítávají v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz

- a) všechny druhy mezd, platů, prémie a ostatních odměn za práce a služby,
- b) pense, stipendia, podpory, příplatky na rodinné příslušníky, jakož i jiné výplaty,
- c) všechny druhy cen a tarifů za zboží a služby,
- d) základy pro výpočet daní, dávek a poplatků a pro poskytnutí slev sazby daní a poplatků, pojistného a ostatních státních a místních dávek, jestliže jsou stanoveny pevnou částkou, jakož i výše peněžitých trestů.

Všechny hospodářské, rozpočtové a ostatní organizace a zařízení jsou povinny zajistit, aby v tomto přepočítacím poměru své platební povinnosti plnily a plnění požadovaly.

Osoby, které počínajíc dnem 1. června 1953 provedou platby, aniž by provedly uvedený přepčet, jsou povinny zcela uhradit vzniklou škodu.

IV.

Výplata mezd a peněžních odměn, pensí, stipendií a podpor v nových penězích vzoru 1953.

Čl. 17.

Všechny hospodářské, rozpočtové a ostatní organizace a zařízení jsou povinny vyplatit v nových penězích v době od 1. června do 4. června 1953:

mzdy dělníkům a úředníkům za druhou polovinu května 1953, pokud jde o mzdy, které se vyplácejí za dva týdny nebo za půl měsíce pozadu,

mzdy za první polovinu června, pokud jde o mzdy, které se vyplácejí za půl měsíce, ale ještě přechodně dopředu,

pense, stipendia a sociální podpory na celý měsíc červen.

Čl. 18.

Orgány Státní banky československé oznámí každé hospodářské, rozpočtové a jiné organizaci a zařízení den, kdy dostanou hotovosti pro provádění plateb podle článku 17.

V.

Způsob přepčtu uložených prostředků ve státních spořitelnách a ve Státní bance československé.

Čl. 19.

Vklady na vkladní knížky a vklady na běžné (vkladové) účty obyvatelstva ve státních spořitelnách a ve Státní bance československé, s výjimkou vázaných vkladů, se ke dni 1. června 1953 přepočtají podle těchto zásad:

- a) Vklady na vkladních knížkách dělníků a úředníků z pravidelného závodního spoření, vklady na vkladních knížkách, záruk, včetně vkladů kroužků střadatelů školního spoření, jakož i zůstatky vkladů na vkladních knížkách, kterými byly vyplaceny prémie laureátům státních cen, v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;
- b) vklady do 5.000 Kčs včetně — v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;
- c) vklady nad 5.000 Kčs do 10.000 Kčs takto: částka vkladu do 5.000 Kčs včetně, podle předchozího odstavce, zbytek do 10.000 Kčs včetně, v poměru 6,25 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;
- d) vklady nad 10.000 Kčs do 20.000 Kčs takto: částka vkladu do 10.000 Kčs včetně, podle předchozího odstavce, zbytek do 20.000 Kčs včetně, v poměru 10 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;
- e) vklady nad 20.000 Kčs do 50.000 Kčs takto: částka vkladu do 20.000 Kčs včetně, podle předchozího odstavce a zbytek vkladu do 50.000 Kčs včetně, v poměru 25 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;
- f) vklady nad 50.000 Kčs takto: částka do 50.000 Kčs včetně, podle předchozího odstavce, zbytek v poměru 30 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;
- g) vklady obyvatelstva, složené na nové vkladové účty nebo na nové vkladní knížky počínajíc dnem 18. května 1953, se přepočtou v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Čl. 20.

Při stanovení zůstatku vkladu podle článku 19 se nepřihlíží k úrokům za leden až květen běžného roku. Úroky za leden až květen 1953 budou vypočteny takto:

- a) u vkladů, uvedených pod písm. a) a b) předcházejícího článku buď přepočten proveden v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz,
- b) u vkladů, uvedených pod písm. c), d) a e) předcházejícího článku bude přepočten proveden v poměru 10 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz,
- c) u vkladů ve starých penězích nad 50.000 Kčs bude přepočten proveden v poměru 30 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Přepočten vypočtených úroků z vkladů se provede ve lhůtách, které určí ministerstvo financí.

Čl. 21.

Přepočten vkladů a úroků z vkladů k 31. květnu 1953 podle článků 19 a 20 se provádí individuálně podle jednotlivých vkladových účtů. Tam, kde je peněžnímu ústavu známo, že jeden majitel má více vkladních účtů nebo vkladů na vkladních knížkách nebo běžných účtech, bude přepočten proveden podle zůstatku vkladů na všech účtech tohoto vkladatele.

Čl. 22.

Peněžní prostředky na obrátových a běžných účtech hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení, jako vklady na běžných a obrátových účtech státu, státních zařízení, státních, národních, komunálních a družstevních podniků, vklady na běžných účtech jednotných zemědělských družstev III. a IV. typu včetně jejich vkladů na účtech nedělitelných fondů, budou ke dni 1. června 1953 přepočteny v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz. Vklady na běžných účtech jednotných zemědělských družstev I. a II. typu se však přepočítají jako vklady na vkladních knížkách podle článku 19.

Prostředky zastupitelských úřadů uložené na účtech u Státní banky se přepočítají v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Poznámka:

Vklady na vkladních knížkách se považují za vklady obyvatelstva. Jestliže hospodářské, rozpočtové či jiné organizace a zařízení, nehledíce na zákonná ustanovení vládní vyhlášky č. 387/1952 Ú. l. ponechaly své prostředky jako vklady na vkladních knížkách, nemohou žádat, aby jim byl proveden přepočten pro vklady na běžných a obrátových účtech podle bodu 22 těchto směrnic; tímto není dotčena soudní odpovědnost ředitelů a hlavních účetních hospodářských, rozpočtových či jiných organizací a zařízení za škodu, kterou způsobí hospodářským, rozpočtovým či jiným organizacím a zařízením, nedodržením příslušných zákonných ustanovení.

Čl. 23.

Prostředky na běžných účtech soukromých průmyslových, obchodních a jiných podniků, s výjimkou zemědělských závodů drobných a středních rolníků, se bez omezení částky přepočítají podle těchto zásad:

- a) částka, nutná pro normální činnost podniku, ale nepřevyšující částku mezd vyplacenou dělníkům v předcházejícím měsíci, bude přepočtena v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz,
- b) zbyvájící částka v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Čl. 24.

Vklady na běžných účtech, na které byly soukromým osobám skládány hospodářskými, rozpočtovými a ostatními organizacemi a zařízeními částky za prodej nebo nájem movitostí nebo nemovitostí, nebo vklady na běžných účtech, na které je podle zákona č. 80/1952 Sb., o domovní dani, převáděno nájemné z činžovních domů, se přepočítají v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Čl. 25.

Premie životního pojištění se přepočtou v poměru 20 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Čl. 26.

Ve dnech 1. až 5. června 1953 se ve státních spořitelnách a ve Státní bance československé nepřijímají ani nevyplácejí vklady obyvatelstva; počínaje dnem 6. června 1953 se vklady přijímají a vyplácejí jako obvykle.

VI.

O vázaných vkladech a cenných papírech.

Čl. 27.

Dnem 1. června 1953 se ruší pohledávky a závazky

- a) ze vkladů vázaných podle § 7 dekretu č. 91/1945 Sb.,
- b) z tuzemských cenných papírů v povinné úschově podle dekretu č. 95/1945 Sb.,
- c) z pojištění na život, pokud se mají podle § 7 odst. 1 č. 1 zákona č. 141/1947 Sb., o likvidačním fondu měnovém, plnit poukazem na vázaný vklad,
- d) z dluhopisů Československého státu vydaných po roce 1945,
- e) z dílčích dluhopisů a zástavních listů vydaných po roce 1945 bývalými úvěrními ústavy.

VII.

Způsob zúčtování dluhů a jiných závazků a pohledávek.

Čl. 28.

Dluhy a smluvní závazky mezi hospodářskými, rozpočtovými a ostatními zařízeními a organizacemi, jakož i v kuru-

nách vyjádřené dluhy a smluvní závazky mezi Československou republikou a cizími státy se přepočítají v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Čl. 29.

Závazky obyvatelstva z titulu daní, půjček, pojistného a jiných plateb vůči hospodářským, rozpočtovým či jiným organizacím a zařízením, budou placeny v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Čl. 30.

Všechny peněžní částky, které mají být zaplacený hospodářskými, rozpočtovými nebo ostatními organizacemi a zařízeními jednotlivým občanům, na příklad mzdy, honoráře, prémie, pense, podpory, částky za výkup, výhry a všechny ostatní platby, které občané nevybrali nebo neobdrželi před prvním červnem 1953, budou proplaceny počínajíc dnem 1. června 1953 v nových penězích v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Stejně budou obyvatelstvu přepočteny různé zálohy složené hospodářským, rozpočtovým nebo jiným organizacím a zařízeními, a prostředky, které jsou na depositních účtech jednotlivých občanů.

Mzdy dělníkům a úředníkům podle článku 17, jakož i částky za výkup zemědělských výrobků uskutečněny počínajíc dnem 16. května 1953 se však přepočítají v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Platby obyvatelstva na daně, dávky a poplatky, příspěvky národního pojištění a jiné příspěvky, nájemné, pojistné, splátky na dluhy a podobně, které byly zaplacený od 16. května do 31. května 1953, ačkoli byly splatny až po 15. červnu 1953, se přepočtou v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Čl. 31.

Dnem 1. června 1953 se zastavuje prodej losů Československé třídní loterie. Poslední tah u prodaných losů bude proveden dne 15. června 1953. Loterní výhry u tohoto tahu se přepočítají v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Čl. 32.

Všechny druhy úhrad určených k hotové výplatě obyvatelstvu poštovním převodem, šekem, peněžním dopisem nebo ostatními druhy peněžních převodů a akreditiv, na něž bylo placeno nebo uhrazeno úřadům nebo bankám a státním spořitelnám do 31. května 1953, budou provedeny v nových penězích v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Ve stejném poměru budou proplaceny poukazy téhož druhu hospodářským, rozpočtovým či jiným organizacím a zařízeními, jestliže se jejich výplata provádí v hotovosti.

Převodní příkazy ve starých penězích z účtů poboček bank a státních spořitelen k zúčtování na obrátové nebo běžné účty nebo na vkladní knížky v jiných pobočkách banky nebo v jiných spořitelnách, vystavené dne 29. května 1953 nebo dříve, a které došly do peněžního ústavu do 31. května 1953, budou provedeny ve starých penězích, t. j. částky, které se tímto způsobem převádějí, budou přepočteny po zaúčtování na účtě způsobem stanoveným pro přepočet zůstatků na obrátových, běžných nebo vkladových účtech podle článků 19 až 24.

Čl. 33.

Datum přijetí peněz nebo úhrad peněžním ústavem nebo poštou u převodů a akreditiv podle článku 32 odst. 1 se určí takto:

- a) u telegrafických převodů — podle data, kdy byla telegrafická poukázka podána u poštovního úřadu; datum je uvedeno v telegrafické poukázce;
- b) u poštovních poukázek — podle kalendářního razítka, otištěného na poštovní poukázce poštovním úřadem, u něhož byla poukázka podána;
- c) u bankovních převodů a převodů prostřednictvím státních spořitelen — podle data vystavení převodního příkazu; datum je uvedeno na převodním příkazu;
- d) u akreditivů — podle data vystavení akreditivu; datum je uvedeno na blanketu akreditivu nebo příkazu.

Čl. 34.

Počínajíc 1. červnem 1953 musí všechny příkazy k převodům a výplatám znít na částky v nových penězích. Příkazy vystavené s datem 1. června 1953 a později se proto považují za příkazy k převodům nebo výplatám v nových penězích.

Čl. 35.

Osoby, které byly v hospodářských, rozpočtových a ostatních organizacích a zařízeních pověřeny vedením peněžního hospodářství, na příklad vedením pomocné nebo příruční pokladny, musí předložit nejpozději 1. června 1953 vyúčtování vydaných peněz a současně vrátit nespotřebovaný zůstatek ve starých penězích.

Pokud by zůstatek starých peněz s příslušným vyúčtováním nebyl předložen ve stanovené lhůtě, jsou osoby, které odpovídají za vyúčtování, povinny zaplatit novými penězi neodvedenou nebo nevyúčtovanou částku starých peněz v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Čl. 36.

Osoby, které jsou podle předcházejícího článku povinny provést vyúčtování a nejsou v den, kdy je nutno předložit

vyúčtování a vrátit zůstatek nevydaných hotovostí, v místě svého podniku, úřadu nebo organizace a nejsou ani s to ve stanovený den se dostavit na toto místo, musí ve stejné lhůtě zaslat svému podniku, úřadu nebo organizaci vyúčtování doporučeným, po případě peněžním dopisem, jestliže současně vracejí zůstatek nepoužitých hotovostí ve starých penězích.

Datum odeslání vyúčtování se zjistí podle razítka poštovního úřadu na doporučeném nebo peněžním dopise.

V tom případě, kdy podle tohoto článku vyúčtování bude neúplně nebo nebude odesláno ve stanovenou dobu, t. j. nejpozději 1. června 1953, jsou osoby odpovídající za vyúčtování povinny zaplatit nevyúčtovaný zůstatek jim svěřených hotovostí novými penězi v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Čl. 37.

Šeky a jiné dokumenty, na jejichž podkladě má banka nebo spořitelna vyplatit peníze, a které byly vystaveny do 31. května 1953, ale byly předloženy k proplacení dne 1. června 1953 nebo později, nebudou proplaceny.

Čl. 38.

Závazky, které mají hospodářské, rozpočtové a ostatní organizace a zařízení zaplatit podle těchto směrnic ve výši jedné padesátiny dlužné částky, přepočtou tyto organizace podle stavu k 1. červnu 1953. Přepočet se provede tím způsobem, že ze zůstatků příslušných účtů, přepočtených v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz, se převede $\frac{9}{10}$ na zvláštní „účet přepočtu závazků“.

Čl. 39.

Osoby, které předložením nesprávných výkazů nebo jiným způsobem vylákají při provádění peněžní reformy výhodu, která jim nepřísluší, stíhají a trestají se podle příslušných ustanovení trestního zákona.

Čl. 40.

Tyto směrnice nabývají účinnosti dnem 1. června 1953.

Ministr:

Kabeš v. r.

BIBLIOGRAFICKÉ UDAJE

Jméno autora: Lukáš Schwarz

Obor: Evropská hospodářskosprávní studia

Forma studia: kombinovaná

**Název práce: Měnová reforma v ČSR v roce 1953 jako nástroj řízení
ekonomických procesů v zemi**

Rok: 2013

Počet stran textu bez příloh: 69

Celkový počet stran příloh: 30

Počet titulů české literatury a pramenů: 38

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 0

Počet internetových zdrojů: 14

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Noha, Ph.D.